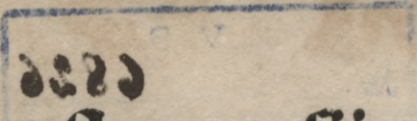

4

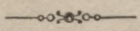

2222

Geografija.

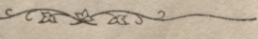
91
—
168

91
—
168

Preekfch

drandsu- un pagastuskohlahm apgahdata.

~~762.~~

Luigi...

173.

Mihgá, 1865.

Drifkehþs pee bilfchu- un grahmatu-drifketaja Ernst Plates.

Part. 59

1953

L. V. B.	
Nr. _____	6826

2

0310051783

91(075)

28

No zensures atvieslēts. Rihgā, 14tā August mehn. deenā 1864tā gaddā.

Handwritten signature in purple ink

Handwritten signature in purple ink

143

Scho geografiju jeb semmesaprakstischana apgabdojot, irr schahdi mehrki eewehroti :

- 1) Teef tikkai wiffwajadsigakais par pasauli skohlenam sinnams dohts, un prohti tahda wihse, ka winfeh wiffur us pasales warr dohmäs atrastees, bes ka tam ikkatru walsti semmeswirfū waijadsetu gruntigi issinnaht. Ta tad tas ween teef peeminnehts, ko skohlens drihfi warr saprast un skohlmeisters wehl plashat isskaidroht.
- 2) Teef weegli saprohtams pahrskats pahr wiffu semmeslohdi dohts. Tadeht ta irr eeriktehts, ka skohlenam pee ikkatras semmes tik ilgi naw jauskawejahs, kamehr tur wiffu eewehrojis, bet winnam pa diwahm, trijahm reisahm ap semmi apfahrtjareiso: ka weenreis ar kontinenteem, juhrahm, fallahm u. t. pr., ka ohtreis ar esareem, kalneem, uppehm u. t. pr. eepasihstahs. Scho wiffu tad warr pehz fahrtas saweenohht un ta pehdigi pahrskattu dabbuht.
- 3) Kahdas semmes jeb pilsehtas weetu us semmeslohdes nosakkoht, irr wairak tahdi mehrki eelahgoti, kas jau no dabbas likti, un newis politigas eedallischanas, jo schahs teef weenumehr pahrgrohstas. Pa leelakai dalkai semmes irr riktetas pehz kalneem, kas kahda semme jeb

kas semmi apnemm, un pilsehtas pehz uppehm, pee kurrahm winnaas stahw jeb ko apgabbalôs tahs atrohdahs, kâ arri pehz juhrmallahm, kurrahm kahda pilsehta tuwumâ. Kad zaur schahdu eerikteschanu dascha leeta wairak reifas grahmatinâ preekschânahf, tad to nebuht ne waijaga par pahrskattischanohs turreht, bet tikkai eewehroht, ka schahdâ wihsê skohlens semmes wirspuffes isskattu jo weeglak galwâ warr eedabbuht.

Sinnu, prahstigs wihs scho grahmatinu rohkâs nehmis, tuhliht nomannihs, ka ta naw wis preeksch lassischanas jeb laikataweschanas farakstita, bet tikkai preeksch mahzischanahs un skohlahm, kâ to jau arri wirsrafsis norahda. Kad buhtu gribbejis ifkatru semmi semmeswirstû gruntigi aprakstihf, tad ne sinn zif beesa grahmata iszeetohs, ko pehdigi nè drikketajs drikkelt usnemtohs, bihdamees no neispirkschanas, nè arri laudis dahrguma pehz pirktu. Bet lai arri schi grahmatina masa no usskatta, tad tomehr apgalwoju, ja winnu kahds tikkai gallu no galla gruntigi ismahzisees (un to zaur winnaas masumu it weegli warr isdarriht), tad tas no pasaules labbi ween jau ko nolems un ne warrehs wis par nesinnatneeku geografijâ fauktis tapt.

Rahditajs.

Pirma dalka.

I.

	Lappu-pusse.
§ 1. Semmes istats un debbespuffes	1
§ 2. Deenas un naktis zelschanahs	2
§ 3. Semmeslohdes preefshastahdichana	3
§ 4. Semmeslohdes eedallichana	3

II.

§ 5. Semmesdalkas	4
§ 6. Ciropa	5
§ 7. Asija	5
§ 8. Afrika	6
§ 9. Amerika	6
§ 10. Australija	7

III.

§ 11. Juhru eedallichana	7
§ 12. Ristes un juhraslihtumi	9

IV.

§ 13. Ciropas fallas	11
§ 14. Asijas fallas	11
§ 15. Afrikas fallas	11
§ 16. Amerikas fallas	12
§ 17. Australijas fallas	12

V.

§ 18. Esari	13
§ 19. Juhrasfchaurumi	14
§ 20. Pufesfallas un semmjufchaurumi	15

VI

VI.

§ 21.	Kalni zaurzaurehm	Rappu-puffe.	15
§ 22.	Amerikas, Afrikas un Asijas kalni		16
§ 23.	Eiropas kalni		18

VII.

§ 24.	Uppes zaurzaurehm		19
§ 25.	Amerikas, Asijas un Afrikas uppes		20
§ 26.	Eiropas uppes		21

VIII.

§ 27.	Zones		22
§ 28.	Luste un klimats		23
§ 29.	Deena un nakts		23
§ 30.	Gaddalaiķi		24
§ 31.	Produktēs		25

IX.

§ 32.	Pasaulesdaku iecelums un iedzīvotāju skaits		26
§ 33.	Zilvēku pētrve un išķats		26
§ 34.	Tautu darbščanahs un cerasčas		27
§ 35.	Tizģiba jeb religģija		27

X.

§ 36.	Valdģšanasformas un valģstis		28
-------	--	--	----

Dģtra dalka.

I.

§ 37.	Rihģa un Seemeta-Eiropas semmes		30
	1) Kreemusemme ar Pohlusemmi		30
	2) Pohlusemme ar Poseni		33
	3) Sweedusemme		34
	4) Norveģģija		35
	5) Daniģģija		35
§ 38.	Widdus-Eiropas semmes		36
	1) Wabģsemme		36
	2) Veģģģassemmes jeb Hollanda		42
	3) Belgģģija		42
	4) Franģģģija		43
	5) Schweģģģija jeb Helweģģģija		44

	Lappu-puffe.
6) Ungarija un Siibenberg	45
7) Galizija	46
8) Keelbritannija un Irlanda	47
§ 39. Deenwidda-Eiropas semmes	48
1) Portugala	48
2) Spanija	49
3) Italiija	50
4) Turzija jeb Osmaniija	51
5) Greezija	52
6) Ionijasfallu brijhwalfs	53
§ 40. Afrijas semmes	53
1) Afrijas Kreewufemme	53
2) Afrijas Turzija	53
3) Kautafija	54
4) Arabija	54
5) Persija jeb Irana	55
6) Beludschistana	55
7) Afganistana jeb Kabulistana	55
8) Turkestana jeb Turana jeb Tartareja	55
9) Nihindija	55
10) Kihna	57
11) Japana	57
§ 41. Afrikas semmes	58
1) Egipte	58
2) Nubija un Habescha jeb Abessiniija	59
3) Luhtnefs Sahara	59
4) Berbereja	59
5) Senegambija	60
6) Sudana jeb Nigriizija	60
7) Augsch- un Appalschgineja	60
8) Kapfemme, Kaffeefchu- un Gottentottufemmes	61
9) Kiftes Sofala, Monomotapa, Mosambika, Banguëbara, Ujana un Adela	61
§ 24. A. Seemet-Amerikas semmes	62
1) Kreewu Seemet-Amerika	62
2) Dahau Seemet-Amerika	62
3) Franzofchu Seemet-Amerika	62
4) Angtu Seemet-Amerika	62
5) Hudfonabajas-kompanija	63
6) Arktas- jeb seemeta-arkipeels	63

		Lappu-puffe.
	7) Seemek=Amerikas saweenotas walstis	63
	8) Keiseriba Meksika	64
B.	Widdus=Amerikas semmes	65
	1) Widdus=Amerikas brihwwalstis	65
	2) Kehnischiba Moskwijsija un brihwwalstis Panama	65
	3) Waffarindija	65
C.	Deenwidda=Amerikas semmes	66
	1) Brihwwalstis Kolumbija	66
	2) " Peru	66
	3) " Boliwija jeb Augschperu	67
	4) " Tschile	67
	5) " Paragwaja	67
	6) Saweenotas walstis pee Laplatastraumes	67
	7) Patagonija jeb Magellanija	67
	8) Brihwwalstis Urugwaja	68
	9) Keiseriba Brasilijsa	68
	10) Gujana	68
§ 43.	Australija jeb Polinesija	69

II.

§ 44.	Kreewusemme	69
§ 45.	Bruchschusemme	71
§ 46.	Austrija	72
§ 47.	Sakfija	73
§ 48.	Leelherzogibas, herzogibas, firslibas un grafibas Wahzsemme	73
§ 49.	Wirtemberga	75
§ 50.	Bawarija	75
§ 51.	Sweedrussemme	75
§ 52.	Danija	76
§ 53.	Hollanda un Belgija	76
§ 54.	Schweiza	77
§ 55.	Italija	77
§ 56.	Turzija	78
§ 57.	Leelbritannija	78
§ 58.	Franzija	79
§ 59.	Spanija	79
§ 60.	Portugala	79

Virma dalla.

Pirmais gabals.

Semme zurzaurehm.

§ 1. Semmes isftats un debbespuffes.

Mušfu semme irr gandrišs (1) ta ka la lohde, kapeh3 winnu arri par semmeslohdi fauz.

Ka semme appaka irr, apleezina 1) taš, ta dauds reifas ap winnu aplahrtreisohšs; 2) ta appaka semmesehna pee mehneš-aptumšoššanahm, un 3) ta eelahgošana, ka no augštahm, tahlinahm leetahm aišweenam augštatašs spizšes papreēšhu eeraugam.

Kad mums iŕahdašs, it ka semme lihšena ween buhtu, tad taš nahl zaur winnas mušchigo leelumu. Aplahrtmebrā winnai irr 5400 juhšes, zaurmebrā 1720 juhšes un wišša wiršpuffe iŕnešs kašdas 9,288,000 □ juhšes. Bet jo leelata kašda lohde, jo mafal winnas appalums nomannamš.

Lautā effohť mums iŕleekahšs, zif tahli ween azzis ŕneedš, it ka debbesšwelwe ka kašds leelš rinkšs uš semmes ŕtahwetu. Šcho rinkš nofauz par redšamorinkš jeb horizontu. Wišsch paleek leelakš, jo augštak kur uštahpjam, mafakš, jo semmak kur atrohdamees.

Pa wiššu pašauli eewehro horizontā tšchetras debbes- jeb pašaulšspuffes:

1) Rihtapuffe (oštš): šaule ušlezz 10tā Merzī un 10tā Septemberī justu rihtapuffē.

2) Waktarapuffe (weštš): 10tā Merzī un 10tā Septemberī šaule noreet waktarapuffē.

3) Deenwiddupuffe (šidš): šehē šaule puššdeenā pulštēn 12tōš ŕtahw.

4) Seemetapuffe (nordš): deenwiddapuffei prettim.

Schahs tſchetras pafaulespuffes, kurras iſhuma deſt ar rp. (O), wp. (W), dp. (S), ſp. (N) noſihmeſam, fauz par grunts= debbefſpuffehm. (Ar rp., wp., dp., ſp. ne teef tikkai ſahdi punkti pee horizonta noſihmeti, bet weſſeli debbefſtrehki.)

Stary ſchahm tſchetrahm gruntsdebbefſpuffehm atrohdaſh wehl tſchetras zittas, prohti: ſeemetawakkarapuffe, ſtary ſp. un wp.; deenwiddawakkarapuffe, ſtary dp. un wp.; ſeemetarihtapuffe, ſtary ſp. un rp.; deenwiddarihtapuffe, ſtary dp. un rp. Schahs tſchetras maſataſh debbefſpuffes noſihmeſam ar ſwp. (NW), dwp. (SW), ſrp. (NO), drp. (SO). Wiſſas ſchahs aſtonas un wehl daudi zittas puffes iſtaifa ta noſauktu wehjarohſi. Aſhweenam uſſtirina wehjarohſes widduspunkta magnetaddatu, kaſ waktigi u wiſſahm puffehm warr lihgotees, un dabbu ſchahda wiſſe kompaſſu. Schis weenumehr uſ ſeemetapuffi rahda.

§ 2. Deenas un nahts zelfchanahs.

Muſſu ſemme irr planeete jeb ſtaigatajuſwaigſne, kaſ ap ſewi un ſauli, no ſchahs gahmu un ſiltumu dabbudama, apſahrtgreeschahs. Lihdi ſchahs ſchahdas 87 planeetes atklahtas. Beſ tahm leekahm, pa ſchahm: Merkurs, Wenus, Semme, Mars, Jupitahm, Saturns, Uranus, Neptuns, atrohdaſh ſtary Mars un Jupitari 79 maſataſ planeetes jeb aſteroides, no kurrahm Beres, Pallas, Juno un Weſta jau ſcha gadduſimtena eeſahumâ bij paſihſtamaſ, un taſh zittas 75 no 1845ta lihdi 1864tam gaddam atklahtas tiffa*). Semme greeschahs, pawaddita no mehneſz, gadda laikâ jeb 365âs deenas 5âs ſtundâs 48âs minutês 45âs ſekundês, garreni appakâ riinkî (ellipſâ) ap ſauli, zaur ko tee gaddalaiki: pawaffara, waſſara, ruddens un ſeema zekahs. Semmei ap ſewi paſchu greeschotees, no wp. uſ rp., teef 24trâs ſtundâs deena un nahts. To ſchſihbo riinkî, pa kurre ſaule leekahs ka ap ſemmi greeschotees, fauz par ekliptiku jeb lohpuriinkî**). Zaur ſemmes greeschanohs ſaule diwas reiſas gaddâ ta pret ſemmi ſtahw, ta winnai ſemmes widdus gluſchi prettim irr. Schahda wiſſe naht 10tâ Merzi

*) Beſzat atrataſh aſteroides jeb planetoides irr: Aſtreja, Hebe, Iris, Flora, Metis, Higeja, Pardenope, Wiktoria, Egerija, Frene, Sinomija, Piſche, Letis, Melpomene, Fortuna, Maſſalija, Lutezija, Kalliope, Taltſja, Lemis, Fozeja, Proſerpina, Citerpe, Bellona, Amſitrite, Uranija, Ciproſine, Pomona, Polihimnija, Zirze, Leitoteja, Atalanta, Fides, Leda, Letizija, Harmonija, Dafne, Fiſs, Arijadne, Miſa, Eſchenija, Aglaja, Doris, Pales, Wiginija, Nemaufa, Giropa, Kalipſo, Alekſandra, Pandora, Meleta, Mnemoſine, Konfordija, Elpis, Eho, Danae, Erato, Auſonija, Angelina, Zibele, Maja, Aſija, Leto, Heſperija, Panopeja, Nijobe, Teronija, Alizija, Galateja, Eridize, Freja, Frigga, Diana, Kirinome.

**) Auns, wehrſis, dwihni — pawaffaraſihmes; wehſis, lauwa, jumprawa — waſſaraſihmes; ſwarri, ſfahrpis, ſtrehnecks — ruddensſihmes; meſchahſis, uhdenswihrs, ſiwis — ſeemasſihmes.

un 10tâ Septemberi deena un natts weenâ garrumâ, un schahs irr tahs tâ nofauktas ekwinofzijas.

§ 3. Semmeslohdes preekschâstahdiſchana.

Wiffu, kas wirs semmes atrohdahs, warr masumâ faemtu few preekschâstahdiht jeb nozeikinaht. Tâ tad arri taifa semmeslohdi un us schahs semmes wirspuffi nozeikina. Skunstigu semmeslohdi, kas mums semmi masumâ preekschâstahda, fauz par glohbu jeb semmesglohbu.

Za semmes wirspuffi gribb us kahdas lihdsenas lappas few preekschâstahdiht, tad pee tam wajaga diwu zeikinajumu, tapehz ka no lohdes weenu puffi ween warr redseht, zaur ko tad ohtra pufse atkal fewischii janozeikina. Kad schahdâ wihsê semmes wirspuffe diwâs daktâs nozeikinata, tad schahdu zeikinajumu fauz par planiglohbu. To pa labbai rohtai us planiglohba stahwofchu semmeslohdes puffi fauz par rihta-puffslohdi, to pa kreisai rohtai par wakkara-puffslohdi.

Kad kahdu masaku jeb leelatu daktu no semmes wirspuffes, jeb arri kahdu semmi us papihra nozeikina, tad fauz scho par lantfahrtri.

Us lantfahrtes gribbedams atrastees (orjenteeretees), leez wehrâ, ka wiinnai, kad ta preeksch tewis stahw, wajaga ik reijas seemetapuffei augschâ buht, deenwiddapuffei appalschâ, rihtapuffei labbâ puffe, wakkarapuffei kreisâ puffe.

§ 4. Semmeslohdes eedallifchana.

Preeksch rittigas aprehkinaſchanas, kur widdutschi jeb agabbali wirs semmes atrohdahs, teef daschadi punkti un lihnijas wirs semmes dohma. Weena no schahm lihnijahm irr:

1) Semmesafs. Schi irr taifna lihnija, ko no sp. us dp. zauri zaur semmeslohdi eijam dohma un no kurras ſkaidrakas ſapraſchanas deht fakka, ap wiinnu semmeslohde greeſchahs ka kahds ſkrittuls ap aſſi.

2) Semmespoki irr tee abbi punkti, kur semmesafs wirs semmes isnahkam teef dohmata. Scho irr diwi: weens seemeta polis un weens deenwidda polis.

3) Par meridijaneem fauz wiffus tohs rinkus, kurrus ap semmeslohdi no weena poka lihds ohtram willtus dohma. Birmais meridijans teef aisweenam pahr Ferro ſallu willts, kas Afrikas wakkarapuffe atrohdahs.

4) Ekwators (lihdsinatajs) jeb lihnija, irr tas rinkis, ko wiſſapfahrtr semmeslohdei, weenlihds tablu no abbeem poſeem, willtu dohma. Wiſſſch eet meridijaneem ſchlehrſu pahri. Us

semmeslohdes ir neskaitamu meridijanu, bet tikai weensweenigs ekvators.

Tiklab ekvators tā meridijani teek 360 lihdsigās dakās eedalliti, kurras par grahdeem = ° nofauz. Schee atkal masakās dakās, tā nofauktās minutēs = ' un sekundes = " fakriht. Weenam grahdam irr 60 minutes un weenai minutei 60 sekundes.

It us katra grahda teek 15 geografijas juhdses rehfinatas; weena geografijas juhdsē irr 23,622 pehdas garra.

Bej tam wehl dohma us semmeslohdes leela pulku masaku rinka, kas paralleli ekvatoram tezzedami arri par meridijaneem eet. Schee irr:

1) Parallelrinki, kas paralleli ekvatoram wiffapfahrt semmei teftam un par meridijaneem schlehrfu eijam dohmati teek.

2) Atgreeschana sriņki irr tee parallelrinki, kas 23 1/2 grahdas no ekvatora attastu stahw. Ekvatoram us sp. stahwofcho rinki fauz par seemeka = jeb wehscha = atgreeschana sriņki, to us dp. stahwofcho, par deenwidda = jeb meschahscha = atgreeschana sriņki.

3) Par polarrinkeem nofauz tohs rinkus, kas 23 1/2 grahdas no pokeem tablu irr. No scheem irr arri divi: weens seemeka = polarrinkis, weens deenwidda = polarrinkis.

4) Geografijas garums irr tas attastums kahdas weetas no pirma meridijana us rihta = jeb waffarapuffi. Winnu skaita pehz ekvatora grahdeem.

5) Par geografijas plattumu fauz to attastamu kahdas weetas no ekvatora us seemeka = jeb deenwiddapuffi. Scho skaita pehz meridijanu grahdeem.

Tā tad irr divi geografijas garrumi, weens rihta un weens waffara, un divi geografijas plattumi, weens seemeka un weens deenwidda.

Dhtrais gabals.

Kontinenti.

§ 5. Semmesdakas.

Semmes wirspuffe fastahw is uhdens un semmes.

Semme naw wis lihdsena, jo us winnas atrohdahs gan leelaki gan masaki dsittumi, gan leelaki gan masaki augstumi. Ar uhdeni ispiditu dsittumu irr daudj wairaf nekā faufu augstumu, tapehz arri us semmes daudj wairaf uhdens atrohdahs nekā semmes.

Saufus augstumus, kas augstak par uhdeni stahw, fauz par zeeto semmi jeb kontinentu.

Uf muhsu semmes irr trihs schabdi kontinenti:

1) Wezza pafaulē, pirmam meridijanam uf rihtapuffi un ekwatoram pa leelakai dakkai uf seemekapuffi, fastahw is Giropas, Asijas un Afrikas, un eenemim uf planiglohba rihta-pufslahdi. Scho kontinentu tapehz par wezzo pafauli fauz, ka tas pa wiffu preefschu tikka apdshwohts un no wiffwezzateem laikeem jau pafshstams irr.

2) Jauna pafaulē jeb Amerika, pirmam meridijanam uf waffarapuffi un ekwatoram uf abbahm pufsehm, istaisa uf planiglohba waffara-pufslahdi. Par jaunuu pafauli scho kontinentu tadeht fauz, ka ar to nuhle jaunods laikods (1492trā gaddā) Giropeschi eepasinnahs.

3) Deenwiddapafaulē jeb Australija. Schi fastahw is ta leela kontinenta Jaunhollandes un leelas pulkas masu fallianu, kurras ekwatora deenwiddapuffē istaisitas. Schahs wiffas tikka wehl jaunajods laikods atrastas.

Tā tad to peezu semmesdaku wahrdi irr schē: Giropa, Asija, Afrika, Amerika un Australija.

§ 6. Giropa.

Giropa irr wiffmasaka, bet preefsch mums wiffwairaf eewehrojama semmesdaka, tadeht ka pafchi tē dshwojam un tē wiffustaidrotas tautas usturrahs. Rihtapuffē ta faeet ar Asiju kohpā un teek uf wiffahm zittahm pufsehm no uhdenas apnemta.

Giropa teek eedallita tshetrās dakkās:

1) Rihta-Giropa, kur Kreemusemme atrohдах.

2) Seemeka-Giropa. Schē irr Pruhfschusemme, Sweedrussemme, Norwegija un Dahnija.

3) Widdus-Giropa. Winnas semmes irr no rp. uf wp. schahs: Pohkusemme, Galizija, Ungarija, Wahsemme, Schweiza, Franzija, Leijassemmes, Belgija, Leelbritannija un Irlandā.

4) Deenwidda-Giropa. Pee schahs peederr: Giropas Turzija, Greezija, Dalmazija, Italijs, Spanija un Portugala.

§ 7. Asija.

Tuhliht pehz Giropas irr eewehrojama Asija. Winnā dshwoja tee pirmee zilweki, kas wehlat no schejeenas par zittahm semmesdakkahm isplattijahs. Waffarapuffē ta faeet ar Giropu,

Widdusjuhru un ar kahdu masu dattu no Afrikas kôhpâ; us zittahm puffedm irr juhra.

Asija fastahw is trim dattahm:

1) Seemefa=Asija, kas wißu trescho dattu Asijai eenemm un zits nefas naw, fâ neaugliga Asijas Kreewusemme, kurras leelako dattu par Sibiriju fauz.

2) Widdus= jeb Augschas=Asija, kur schahs semmes atrohdaß, no wp. us rp.: Asija, Turzija, Kaukasija (Georgija), Tartareja, Mongoleja, Tungusija (Amurassemme) un Koreja.

3) Deenwidda=Asija. Schè irr, no wp. us rp.: Arabija, Persija, Beludschistana, Afganistana, Rihtindija (Preesch= un Afindija), Tibeta, Sina un Japana.

§ 8. Afrika.

Afrika irr tiktai juhmallâs pasihstama. Schahs semmes widduzi Giropeescheem nebuht lihds scham naw isdemees eetikt un wißwairak leela karstuma, uhdenstruktuma, winnas breefniugu eedsihwotaju un wehl dauds zittu wainu pehz. Winna zaur kahdu masu semmesgabbaliu ar Asiju ween faeetahs un teef us wißahm zittahm puffedm no juhraß eeflehgta.

Afritu eedalla trijâs dattâs;

1) Seemefa=Afrika. Schajâ irr:

a) Berbereja, pee kurras schahs semmes peeberr: Marokko un Feza, Alschira, Tunisa, Tripolisa un Barka;

b) tuffnessis Sahara;

c) rihtapuffè Berberejai un Sahara tuffnescham irr Egipte.

2) Widdus=Afrika. Tè irr:

a) gar tuffnessi Sahara schahs semmes: Senegambija, Nigrizija jeb Sudana, un deenwiddapuffè Egipte Nubija, Abessinija, kiste Adela;

b) ap ekwatoru: Augschagineja, Appatschagineja, Stijopija, un rihtapuffes juhmallâ Ajana, Zanguëbara un Mosambika.

3) Deenwidda=Afrika, kas fastahw is Kaffeeschusemmes, kistes Monomotapas, un deenwiddigâ gallâ is Gottentottu= un Kapssemes.

§ 9. Amerika.

Amerika mums Giropeescheem irr no 1492tra gabda pasihstama un newis pehz fawa atraddeja Kristapa Kolumbus

nosaukta, bet pehž kahda Spaneescha, wahrđâ Amerigo wešputšaj (Vespucci), kas wiinu pehžak apreisoja. Winna nekur ar ohtru kahdu kontinenti ne šaetahš kohpâ un ir wissapfahrt no uhdens apnemta.

Amerikas rohbeschus seemetapuffē gan wehl ne pašihst, bet ir tad jau wiina ar zittahm semmehm ne šaet, tadeht ka zittu semmju rohbeschi wiifi ir pašihstami un neweens no šcheem pee Amerikas ne peeberrahš.

Amerikâ ir šchahš trihs dallas:

1) Seemet=Amerika, kur atrohdaht:

a) Kreewu Seemet=Amerika; b) Dahnu Seemet=Amerika (Greenlanda); c) Angku Seemet=Amerika ar Labradoru un Kanadu; d) Seemet=Amerikas šaweenotas walstis; e) Keiseriba Meksika.

2) Widdus=Amerika, kur atrohdaht:

a) Widgejas=Amerikas šaweenotas walstis; b) Waffarindija.

3) Deenwidda=Amerika. Tē ir:

a) Brihwwalstis Šaungranada un Panama; b) brihwwalsts Wenezuēla; c) brihw. Ewadora; d) brihw. Peru; e) brihw. Boliwija; f) brihw. Iščile; g) brihw. Parugwaja; h) brihw. Urugwaja; i) brihwwalstis Argentina un Buēnos=Aires, abbas kohpâ par Leplata brihwwalsti nosauktas; k) Patagonija; l) Keiseriba Brasilija; m) Gujana.

§ 10. Australija.

Australijas leelais kontinents Šaunhollanda ir tikkai juhmallās, wišwairak rihtapuffē, pašihstams. Šchahš semmes widdus wehl nemas naw pahrmellehts, un wišwairak topašchu wainu pehž, kas pee Afrikas tikkā peeminnetas.

Australijas ohtra dalka fastahw is fallahm un falluwirfšchneem. Šcho fauz par Polinesiju (t. i. fallupafaule jeb fallupulka).

Trefchais gabbals.

Juhra.

§ 11. Juhru eedallifšana.

Muhschigi leelohš strehtus šahliga uhdena, kas dšiffumus wirs semmes špilda un zeetsemmi apnemem, nosauz par pašfaulesjuhru jeb ozejanu jeb juhru. Šchee muhschigee

uhdeni issteepjahs pah'r wissu semmi un eenemm wairaf neta diwas trihsdaffas semmes wirspuffes. Juhrasuhdens irr ruhkti fahligs, jo zittadi winsch sapuhtu, isskattahs tumfchisils jeb tumfchisafsch un winnu ne warr dsert.

Juhras grunte irr muhsu faufai semmei lihdsiga, jo tur tapat atrohдахs kalni, klintis, eeleijas, lihdsenumi. Kalnu wissangstakee galli iszettahs is uhdens, un schohs fauz par fallahm.

Paugstumi, kas uhdenam semmistahwoht is juhras iszettahs, teef par nedjikkumeem jeb benkeem nosaukti; tad schee is smilts fastahw, tad fauz tohs par smiltsbenkeem. (Pee Neisundlandas irr schahds bentis, kas 130 juhdses garsch un kahdas 44 juhdses plats).

Juhras dsikkums irr daschdaschads. Wissdikkaka weeta, kas lihds scham useeta, isnes 46,000 pehdas, t. i. kahdas 15 $\frac{1}{3}$ werstes.

To weetu kur semme ar juhru faeetahs, fauz. par juhramallu; to seklumu, kas tuhliht pehz juhrmallas nahf, par strandu; un tohs plattohs semmesstrehkus gar juhrmallu, kurrus juhrmallâ stahwedams pahredseht warr, par kistehm jeb juhras-kistehm. Smilshutalninus juhrmallâ, kas pa reisai no juhras teef pahrsuhdinati, fauz par dihnehm; tahdas weetas juhrâ, kas netahli no juhrmallas un kur fuggi enfurus warr ismest, par rehdiinahm.

Kad juhrawikni juhrmallâ peefttahs un turklat wehl tahdâ, kas klintaina, un atpaktafweesti ar paktahnahdameem wikneem puttohdami lauschahs, tad fauz scho par bangofchanu.

St 24râs stundâs pee leelahm juhrâhm uhdens sinnamâ laitâ kahpj un triht. Kad uhdens juhrmallai speeschahs wirfû, itkattru azzumirkli augstal kahpdams un tâ 6 stundas pastahwedams, tad fauz scho par pluhfchanu; uhdens atwilkschanohs no juhrmallas un atkal semmaktrifchanu, kas arri feschâs stundâs noteef, fauz par ktrifchanu.

Bes wikaulihgofchanahs irr juhrâ wehl ihpafschas straumes (Golfstraume gar Seemefâ-Amerikas rihtapuffi lihds Neisundlandai, u. t. pr.). Daschâs weetas, kur kassinn leeli trekteram lihdsigi dikkumi juhrazgrunte atrohдахs, iszettahs stipras, kâ weefuti rinkodamas uhdensgreeschchanahs, no kurrâhm kuggeem stipri jafargahs; schahdas uhdensgreeschchanahs fauz par juhraz-wirbukeem.

Masafas, gandrihs us wissahm puffedm no zeetsemmes eeflehgtas juhraz fauz par starpjuhrâhm (tâ p. pr. Austruma-juhra, Widdusjuhra).

Uf semmeslohdes atrohdaßs schahs juhraß:

1) Polar= jeb Leddußjuhraß, kurrähm wahrds no teem uf winnahm pelbedameem leddußgabbaleem un leddußkalneem.

a) Seemeta=Leddußjuhra, stary seemeta polarrincki un seemeta poli;

b) Deenwidda=Leddußjuhra, stary deenwidda polarrincki un deenwidda poli.

2) Atlantasjuhra, rihtapuffe Amerikai, wakkarapuffe Ciropai un Afrikai.

a) Seemeta=Atlantasozejans, no seemeta polarrincka lihds ekwatoram, stary Seemeta=Ameriku un Ciropu=Widdußjuhra irr winna weena datta;

b) Deenwidda=Atlantasozejans, no ekwatora lihds deenwidda polarrinckam, stary Deenwidda=Ameriku un Afriku (Etijopijasjuhra).

3) Wakkarapuffe Amerikai irr Leelajuhra.

a) Rihta= jeb Australozejans, no seemeta polarrincka lihds ekwatoram, stary Ameriku un Asiju;

b) Deenwidda= jeb Rahmjuhra, no deenwidda polarrincka lihds ekwatoram.

4) Indijasjuhra, stary Afriku, Asiju un Australiju.

Tà tad mums 5 pafaulesjuhraß jaeelahgo: Seemeta-Leddußjuhra, Deenwidda-Leddußjuhra, Atlantasjuhra, Leelajuhra un Indijasjuhra.

§ 12. Ristes un juhraßlihtumi.

Semmesstrehkus, ka juhramallà atrohdaßs, fauz par kistehm. Pa leelakai dattai nofauz schahs kistes pehz tahs semmes, pee kurras tahs peederr, tà p. pr. Franzijas kiste, Pruhßchufsemmes kiste, u. t. pr. Bet zittahm arri irr fawi ihpafchi wahrdi, tà p. pr. Rihtindijas deenwiddapuffes gallà nofauz rihtapuffes kisti par Koromandeli, un wakkarapuffes kisti par Malabaru.

Newis ween kistes nofauz pehz tahs semmes, pee kurras winnas peederr, bet arri daudreis juhraß, kas ar kahdu semmi faeetaßs, tà p. pr. Wahzasjuhra jeb Seemetjuhra, Shrujuhra, Norweegjuhra.

Juhraßlihtums jeb golßs irr labbi kreetnis juhraßgabbals, kas eefsch kahdas semmes eeleezahs; kad lihtums mass irr, tad to fauz par baju.

Gewehrojamee juhraßlihtumi irr fchee:

1) Wakkarapuffe Seemet=Atlantasozejanam;

a) Bessinabaja;

b) Hudsonabaja;

c) Meksikas juhraßlihtums.

2) Rihhapuñe Seemet-Atlantaszojejanam irr Austruma-juhra jeb Baltijasjuhra, stary Sweedrušemmi, Kreewušemmi, Pruhšchusemmi, Wahšsemmi un Daniju. Austrumajuhrâ irr atfal trihs juhraslihtumi:

- a) Finnu juhraslihtums, kas Kreewusemmê ee-eet;
- b) Botnijas juhraslihtums, stary Sweedrušemmi un Kreewusemmi;
- c) Rigas juhraslihtums.

3) Seemeta-Leddusjuhra irr Baltajuhra.

4) Widdusjuhra irr:

- a) Asowasjuhra;
- b) Melnajuhra, stary Kreewusemmi, Ciropas un Asijas Turziju;
- c) Marmorajuhra, stary Ciropas un Asijas Turziju;
- d) Egejasjuhra jeb Greezijas arkipeels (t. i. fallujuhra);
- e) Adrijasjuhra, stary Italiju un Ciropas Turziju.

5) Indijasjuhra:

- a) Bengalas Juhraslihtums, stary Preekšč- un Aisindiju;
- b) Arabijas- jeb Persijasjuhra, stary Arabiju, Persiju un Preekščindiju, no kuras Persijas juhraslihtums stary Arabiju un Persiju, un Arabijas juhraslihtums jeb Sarkanajuhra jeb Keedrujuhra stary Arabiju un Egipti ee-eet.

Masaku juhraslihtumu jeb baju irr neskaitams. Leelata pulka no ūheem irr tahdas weetas, kur fuggt no Sturmehm warr paglabhteēs. Schabdu weetu fauz par obstu.

Bes bajahm un obstahm wehl jaewehro tā nosauktas haffas. Schahs irr leeli esari, kas ar juhru zaur kahdu kanali ūveenoti un kurreem ūhdens, tā p. pr. Kubru-haffa, Frischahaffa un Pommeranu-haffa pee Austrumajuhras.

Zettortais gabbals.

Gallas.

Uš wissahm pusehm no ūhdens apnemta semme, kas masaka nekâ augščâ peeminnetee kontinenti, teek nosaukta fallâ. Gallinas, kas pa weenai stahw, fauz par eilandehm; leelu pulku fallu lohpa nosauz par falluwirkfni. Tahdu juhrasdalku, kur dauts fallu lohpa, fauz par arkipeeli.

Ūlippes irr semmas, no juhras pahrepluhdinatas fallinas ar affahm klintšpizgeh̄m.

§ 13. Ciropas fallas.

1) Atlantasjuhrâ:

a) Islanda; b) Fareeras; c) Schetlandasfallas;
 d) Orkadas= jeb Orknejufallas; e) Hebridas; f) Leel-
 britannija, kurras deenwidida gabbalu par Angliju un
 seemeta gabbalu par Schottlandu sanz; g) Irlanda;
 h) Azorufallas starp Europu un Ameriku.

2) Austrumajuhrà:

a) Seelanda, Fihna, Lalanda un Falstera; b) Got-
 landa; c) Rigena; d) Mlandufallas.

3) Widdusjuhrâ:

a) Sizilija; b) Sardinija; c) Korsika; d) Elba;
 e) Malta; f) Baleärufallas: Majorka un Minorka; g) Pit-
 juhsufallas: Iwiffa un Formentera; h) starp Ciropas un
 Asijas Turziju irr Greezijas arkipeels, un deenwiddupuffe
 scham Kandija jeb Kreeta; i) septinas Sonijasfallas: Korsu,
 Pakso, Santa-Maura, Leaki (Staka), Refalonija, Zante
 un Berigo.

4) Seemeta-Reddusjuhrâ: Spizzeskalni.

§ 14. Asijas fallas.

Gelahgojamas fallas ap Asiju irr schahs:

1) Widdusjuhrâ: Siperu un Rodusa.

2) Indijasjuhrâ:

a) Beilona (Selana); b) Malediwas; c) Lakediwas;
 d) Andamanas; e) Nikobaias; f) leelas Sunda-fallas:
 Sumatra, Jawa, Borneo, Selebesa; g) masahs Sunda-
 fallas: Timora, Floresa x; h) Moluffas jeb Wirzu-
 fallas, starp kurrarm ihpafchi peeminnamas: Dschilolo,
 Amboina, Banda un Ternate.

3) Rihtajuhrà:

a) Suluhfallas; b) Filippinas jeb Manilasfallas,
 tur eewehrojamas Magindano jeb Mindano un Manila
 jeb Lufona; c) falla Formosa; d) Japanasfallas: e) falla
 Sachalina; f) Kurilas; g) Aleutas.

4) Seemeta-Reddusjuhrâ: Nowaja semta.

§ 15. Afrikas fallas.

Ap Afriku schahs fallas irr jaewehro:

1) Indijasjuhrâ:

a) Madagaskara, Afrikas leelaka falla. Rihtapuffe
 Madagaskarai stahw: b) Maskarufallas, tur eewehrojamas

Maurizija (Ihld=Franks) un Burbona. Tahlat: c) Amiran-
rantas; d) Sefshellas; e) Komorufallas; f) Sokotora.

2) Atlantaszuhra no dp. us sp.:

a) Ginejasfallas; b) Sankt-Helena un Ajsenzi-
jona (debbesbrautfchanasfalla); c) satta-ragga-fallas jeb
Kapwerdufallas; d) Kanarijasfallas: Ferro, Rana-
rija, Palma, Teneriffa; e) fallas Madeira un Porto-
santo; f) Azoras= jeb Wauragufallas: Terzeira un
San-Miguëla.

§ 16. Amerikas fallas.

Wehra leekamahs Amerikas fallas irr schahs:

1) Seemeta=Ledduszuhra: Greenlanda.

2) Nihtapuffe Seemeta-Amerikai eefsch Atlantaszuhras:

a) Neifundlanda; b) Bretonarags; c) Ver-
nudas= jeb Waffarasfallas. Taggad nahtofchas fallas at-
rohдахs pa dalkai Meksikas juhralihtumä, pa dalkai to eeflehdj:
d) leelahs Antillas: Kuba, Jamaika, Sankt-Domingo
jeb Haiti, Portoriko; e) masahs Antillas, stary kurrahm
it ihpafchi eewehrojamas: Martinika, Dominika, Gwade-
lupe, Barbadosa, Kiraffav, Tabago, Trinidada;
f) Bahama= jeb Lukajufallas, weens falluwirtnis seemeta-
puffe leelajahm Antillahm; fche irr Gwanahana jeb Sankt-
Salwadora, fur Kolumbus 1492tra gadda pa wiffu preefschu
peebrauza. Amerikai deenwiddapuffe irr: g) Falklandas=
fallas; h) Uggunsjemme.

3) Wattarapuffe Amerikai Rahmajuhra irr Gallopa-
gofu= jeb Krupjufallas.

§ 17. Australijas fallas.

Stary wiffahm pafaulsdalkahm irr Australijai wiffwairaf
fallu, kapehz winnu arri par Polinesiju, t. i. par fallu-
pultu jeb fallupafauli fauz. Bes Australijas kontinenta
Jaunhollandes, kas pats weena leela falla, wehl eelahgojamas:

1) Australijas leelatahs fallas: Wan-Djemenasjemme,
Jaungineja, Jaunbritannija, Jaunirlanda, Jaun-
georgija, Jaunkaledonija, Jaunseelanda.

2) Masatee falluwirtnis: Karolinassfallas, Ladronu-
jeb Marijanufallas, Salamanafallas, jaunahs He-
bridas, Draudsibas=, Fidschi=, Mulgrehwa=, Ruge-
neeku=, Beedribas=, Saweenofchanas=, Pretpehdee-
fchu=, Semmahs=, Markeesu=, Senditfchafallas, u. t. pr.

Peektais gabbals.

Efari, juhrasfchaurumi, pufsfallas, semmju- fchaurumi.

§ 18. Efari.

Efari irr stahwofchi, no dabbas zehlfufchees uhdeni, kurròs aifweenam kahdi uhdeni jeb uppes eteff, woi isteff. Efari irr diwijadi: semmjuesari, kad winni kahdas semmes widdû stahw, un listuesari, kad tee juhrmallahm turumâ un ar fchahm kâssinn zaur kahdeem kanateem faweenoti. Winneem irr aifweenam falds uhdens. Leelatee efari pafaulê irr:

1) Afijâ: Kaspijasefars, leelakais semmesefars wirs pafauls (160 juhdses garfch, 24 lihds 60 juhdses plats), Aralaejars, Baikalaejars, Balkaschaejars, Saisanaefars, Urumijah= jeb Schahiesars, Wanefars, Mirronuesars.

2) Afrikâ: Tschadaefars jeb Nigrijijasjuhra, Dembeja= jeb Tschanaefars, Njassiefars, Ngamiefars.

3) Seemeta=Amerikâ, no swp. us dyp.: leelais Lahtfchuesars, Wehrguesars, Atapeskaefars, Winipegafars, Augfchas=, Mifchigana=, Hurona=, Grijes= un Dntarijoesari, Schamplenaefars. Tad Sahles=efars, waktarapuffê klinkhulalneem. — Nikaraguâefars uf ta semmesfchauruma, kas Seemeta=Ameriku ar Deenwidda=Ameriku faweenou.

4) Deenwidda=Amerikâ: Marakaïboefars un Titikataefars.

5) Ciropâ: Ladoga=, Dnega=, Peipufa= un Ilmenaefars Kreewufemmê; Plattu= un Neisihdleraejars Ungarijâ; Genferaejars stary Franziju un Schweizu; Lago=Madfchijora jeb Lokarnu=, Komera= un Gardaejari Seemeta=Italijâ; Bodenaefars stary Wahjsemmi un Schweizu; Mehlera=, Wehnera=, Wettera= un Hilmaraejars Sweedrufemmê; Spirdina=, Mauëra= un Geseerikaefars Bruhschufemmê.

Dambi irr kahdi uhdenstrahjumi, kas preeffch tam aifdambetâs dohbês teef fakrahti.

Duknejumi jeb muklumi jeb dumbrumi irr stahwofchi, nedjiffi uhdeni jeb semmistahwofchi apgabbali, fo grunte warren ismirkufe. Dauds reifas no winneem daschadi neweffeligi twaiti isjekkahs, kâ p. pr. Pontuduknejumòs pee Melnahszuhras, daschâs weetâs Italijâ un arri daschâs zittâs semmês, zaur fo ne retti

leeli semmesstrehki ar mehramlihdfigahm flimmibahm aptrihst. Kad uhdens semmes wirspuffe drucktu ween woi nemaj naw redjams, tad schahdas weetas par purweem fauz. Daschas semmes irr leeli torfapurwi, ka p. pr. Pruhshufemmê, fur tohti dauds torfa dabbu.

§ 19. Juhrasfchaurumi.

Par juhrasfchaurumu jeb sundu jeb zekku jeb kanali fauz ikkatru fchauru weetu juhrâ, kas diwas prettistahwofchas listes weenu no ohtras schkirr un diwas juhraz weenu ar ohtru faweeno.

Behrâ leekamee juhrasfchaurumi stary diwu semmju listehm irr fchee:

a) Stary Giropu un Afritu: Gibraltarazekfch, kas Widdusjuhru ar Atlantazjuhru faweeno.

b) Stary Giropas un Afijas Turziju: Marmorajuhra, kas ar Widdusjuhru zaur Hellefpontu jeb Dardanelluzekku un ar Melnojuhru zaur Bosporu jeb Konstantinopeleszekku faetahs.

c) Stary Afiju un Ameritu: Behrina = jeb Rukfazekfch.

Giropas eelahgojamee juhrazfchaurumi irr:

a) Sunds stary Sweedrusemmi un Seelandu, leelais Belts stary Seelandu un Fihnu, masais Belts stary Fihnu un Schleswigu. Schee trihs juhrazfchaurumi faweeno Austrumajuhru ar Seemekajuhru.

b) Kalejasjuhrazfchaurums (Kanals jeb la-Mansch) stary Franziju un Angliju.

c) Messinas juhrazfchaurums, stary Italiju un Siziliju.

d) Kertschas juhrazfchaurums (arri Jenikale no-faults) faweeno Nowasjuhru ar Melnojuhru.

Afijâ eewehrojami fchee juhrazfchaurumi jeb = zekki:

a) Bab=el=Mandebis jeb Affaruwahrti (faweeno Sarkanajuhru ar Arabijasjuhru); b) Ormusajuhrazfchaurums (faweeno Persijas juhreaslihtumu ar Arabijasjuhru); c) Palkazekfch (stary Preefchindiju un Zeiloni); d) Malakfaskazekfch (stary fallu Sumatru un pufsfallu Malakku); e) Sundazekfch (stary Sumatru un Jawu).

Pee Amerikas jaewehro:

a) Dehwifazekfch (faweeno Bessinabaju ar Atlantazjuhru), b) Hudsonazekfch (faweeno Hudsonabaju ar Atlantazjuhru), c) Magelanazekfch deenwiddagallâ.

Australijâ irr eelahgojami a) Torrefazetſch ſeemela-
puſſê un b) Baſſazetſch deenwiddapuſſê Jaunhollandai.

§ 20. Puſſfallas un ſemmjufchaurumi.

Puſſfalla irr diſſi eelſch juhras ee-eedams ſemmes-
gabbals, kaſ tiſſai zaur kaſdu ſemmesſchaurumu ar kontinenti
ſaetahs un wiſſmaſ uſ trim puſſehm no juhras irr eelſehgts.
Schahdas puſſfallas irr:

Eiropâ: Pireneju puſſfalla (Spanija un Portugala),
Italija, Moreja, Krimma, Danija, Skandinawu puſſ-
falla (Sweedruſemme un Norwegija).

Aſijâ: Katolija jeb Maſaſija, Arabija, Riht-
indija, Malakka, Koreja, Kamſchatta.

Amerikâ: Alaſchta, Kalifornija, Futatana, Flo-
rida, Labrador, Neiſchottlanda.

Schaurus ſemmesſtrehtus, kaſ ſtarp diwahm juhradm
eet un diwas ſemmes ſaweeno, ſauz par ſemmjufchaurumeem.
Schahdi irr: Panamas= jeb Darijas=ſemmesſchaurums,
kaſ Seemela=Ameritu ar Deenwidda=Ameritu ſaweeno, Suëza=
ſemmesſchaurums, zaur to Afrika ar Aſiju ſaetahs, Tau-
rijas=ſemmesſchaurums, kaſ Krimmu ar Kreewuſemmi ſa-
weeno, un Korintes=ſemmesſchaurums, zaur to Moreja ar
zittu Greeziju ſaetahs.

Semmesmehle irr kaſhds ſchaur un garſch ſemmesſtrehtis,
kaſ juhrâ eewelkaſh.

Seſtais gabbals.

Kalni.

§ 21. Kalni zaurzaurehm.

Kalni irr paaugſtumi, kaſ uſ ſemmes wirſpuſſes iſſekkaſh.
Maſatuh paaugſtumuh ſauz par pakalkeem. It pee katra
kalna jaeewehro leijaſgals, widduzis un augſchaſgals.

Kalni atrohdaſh woi nu pa weenam, woi arri dauds lohpâ.
Dauds kalnus lohpâ noſauz par rindu jeb kehdi, ka p. pr.
kalnurinda, pakalnurinda jeb kalnukehde, pakalnukehde.
Dauds kalnu= jeb pakalnurindaſ noſauz par kalnajukehdehm,
kalnajurindahm jeb kalnajahm. Pee kalnajahm attal jae-
lahgo leijaſgals, muggura un taſh daſchadas ſpizzes, furras
pehz winnu iſſkatta noſauz: zalkaſ, raggas, kuppes un aubaſ.
Semmesgabbalus, kaſ ſtarp kalneem un kalnajahm ſtahw, ſauz
par eeleijahm.

Is juhras iszeldamahs klintis fauz par klippehm jeb riifehm. Rags jeb kapa irr kalus, kas no kahdas listes dīski juhrā eewelkajs.

Wissaugstakajs kalnajas nosauz deht ta muhschiga sneega, ar to weenumehr wiinu augschgalli aplahiti, par sneegakalnajahm jeb ledduskalnajahm.

To līniju, kur nekad nekusdamais sneegs eesahkajs, fauz par sneegalīniju. Karstajōs semmesgabbalōs wiina wissaugstak un wissahlak no semmes stahw, bet pret poleem ta eesahk semmei tuwotees un pehzat gluschi us semmes nolaischajs.

Wulkani jeb ugguniwemdami kalni isiwemj laiku no laika uguni, kwehlodamas materijas, pelnus un weffelas straumes degdama, pa puffed beesa schlihtuma, to par lahwu fauz un kas lustē nojetejahs. Zaurumu, pa to wissas schajs leetas isnahk, fauz par krahteri. Daudsreis zettajs zaur schahdeem uggunswehmeja kalneem semmestrihzeschanaš.

Leelus semmesgabbalus bes kalneem fauz par lihdsenu-meem. Kad schahdi lihdsenumi lohti semmi stahw un tē stipri walgs, tā p. pr. esaru un upju tuwumā, tad fauz tohs par semmumeem jeb leijumlah. Bet kad schee lihdsenumi dauds augstak par uhdeni stahw, tad wiini teef nosaukti par augstumeeem jeb augstlihdsenumeeem.

Steppes jeb dsedseedi irr smiltaini, neaugligi un tapēhz neapdīhwoti leeli klaijumi. Schahdus klaijumus fauz par tuhksnescheem, kad wiini pa leelakai dalkai is smilts fastahw. Kahdus augligus semmesstrehkschus, kas tē tā fallas juhrā atrohdaš, fauz par oasehm.

Kalnōs irr dauds mineralu un derrigu amini; us kalneem aug leeli mešchi ar labbu malku; kalni irr par rohbescheem un par aishargatajeem daudsahm semmehm; is wiinneem isteff dauds leelas uppes un wiini noturr leelus wehjus, tapehz kalni par leelu labbumu irr.

Bee kalnu augstuma aprehtinaschanas aishweenam luhto, zit augstak wiini par juhras wirspuffi stahw, un tā tad kalnu augstumu aishweenam no juhras wirspuffes noswerr.

§ 22. Amerikas, Afrikas un Asijas kalni.

1) Amerikas kalni:

Deenwidde-Amerikā irr lohti augsti kalni. Wiinus fauz par Kordillerahm jeb Andehm un wiini eet gar wissu walkaraktisti lihds Uggunsemmei. Augstakee kalni schē irr: Sorata, 23,600 pehdas augstis, Olimanni, 22,700 p. a., Tschimborafto, wairak nekā 20,000 p. a. Bes tam schē arri irr dauds wulkanu, no furreem Atontagua (augstaks nekā Tschimborafto), Kotopakti, kas wairak nekā 17,000 p. augstis,

un Korkobado peeminnams. Sars no schahm Andehm irr Schikwitofapatalni, deenwidda wakkrapuffe Deenwidda-Amerikai.

Arri us seemekeem schi kalnukehde eet, tas wiffu Panamassemneschaurumu eenemm, un Seemet-Amerika daschäs dakkäs ijdallahs, kurras irr: Seemet-Amerikas Juhrasalpe, Klinfchufakalni jeb Rokki-Muntenakalni. Seemet-Ameritas rihtapuffe irr Alleganikalni (Appalachi, Albanikalni).

2) Afrika wiffaugstakee kalni irr Mehneschakalni, tas scha kontinenta widdu atrohdahs. Seemetapuffe eet gar Widdusjuhrastisti Atlafakalni, kurream wahrdz no Atlantasjuhras. Rihtapuffe irr Abessinijastalni. Wakkrapuffe eet Kongkalni gar listi Sjerru Leonu. Us deenwiddapuffi eet Ramezona (us wakkarakisti), Lupata (us rihtakisti) un Sneegakalni, furru pehbiga gals labbas=zerribas=rags irr.

3) Asija irr pafaules wiffaugstakee kalni. Winnus eedalla seemeza, deenwidda un wakkara-kalnurindas.

a) Seemeta-kalnurinda eet no Uralkalneem libds Dotskasjuhrai. Pee scheem peederr: Uralkalni, Alginskikalni, leelee un masee Altajakalni, Kangajakalni, Baitakalni, Daubrulkalni, Sablonoja jeb Abbotukalni, Stanowojakalni, Kantschattakalni.

b) Deenwidda-kalnurinda eet no Kaspijasesara libds Japanasjuhrai, zaur Belurtaga, Mustaga jeb Tiänfchana un Mussartakalneem ar seemeta-kalnurindu faedama, un fastahw is Hindukofchakalneem, no kurream us deenwiddeem Gatefa un Windijakalni zaur Preekschindiju eet, Himalajakalni, no kurream us rihteem Sinschanakalns eet; schè irr tee augstakee kalni wirs pafaules Dawaladschiri jeb Baltaiskalns, 26,000 pehdas augsts, Tschumalarikalns, wairak nekà 25,000 p. a., Kantschidschingakalns, 28,000 p. a., Ewerestakalns, 29,000 p. a.; Tibetas augstkalni, Kiëlinufakalni, Kihnasakalni.

c) Wakkara-kalnurinda eet no Kaukasuskalneem (to augstakahs spizzes Elborufakalns, wairak nekà 18,000 p. a., un Kasbekakalns, wairak nekà 14,000 p. a.) un faet pret rihteem ar augschà peeminnetahm kalnurindahm tohpà. Schè irr eewehrojami: Araratakalns, Taurusakalns,

Hermonakalns, Libanonakalni un Arabijas-
kalni ar Sinaju.

§ 23. Giropas kalni.

Giropâ irr trihs gruntskalni:

1) Pirenejukalni starp Spaniju un Franziju (ko augstakahs spizzes: Mongperdi un Maladetta). No schein eet us deenwiddawakareem zaur Spaniju un Portugalu: a) Kantabru= un Asturukalni (beigdamees pee ragga Finisterre); b) Sjerra*) Gwadarama, pee kurreem peeflehdshs c) Sjerra Estrekka (lihds Kottkaraggam); d) Sjerra Morena deenwiddapuffe Gwadijanauppei; e) Sjerra Monfchika deenwiddapuffe Portugalai (beidsahs Winzentaraggâ); f) Sjerra Nevada (beidsahs Trafalgararaggâ).

2) Alpkalni Schweizâ, Seemef=Italiâ un Deenwidda-
Wahzsemme. Winni fatriht a) Wakkaraalpds ar daschadeem sarreem, kur eewehrojami: Fuhrazalpi (no Widduszuhraz lihds Monk=Wiso), Kottualpi (no Monk=Wiso lihds Monk=Seni), Bellekeelapi (no Monk=Seni lihds Monk=Blank, kas Giropas wiffaugstakais kalns, prohti kahdas 15,000 pshdas augsts). b) Widdus= jeb Zentrualaalpi ar daschadeem sarreem, ka p. pr. Penninu=, Schweizuz=, Tirotuz= un Salzburgeefchualpi. Sche wiffaugstakahs spizzes irr: Monk=Rosa, 14,273 p. a., Sankt=Gotthards, 10,000 p. a., un Dttlers, 12,000 p. a., kas Wahzsemmes augstakais kalns irr. c) Rihtaalpi, kas daschadds sarrds us Ungariju un Turziju aiseet. — Pee Alpeem daet:

a) Wakkrapuffe: Furakalni, starp Schweizun Franziju, Sewennukalni ar us wakkareem eedameem Dwersas=, Wogeesas= jeb Waschgawas= un Ardennekalneem Franzijâ.

b) Seemetapuffe: Melnmeschs, Kuaalps, Ddenameschs, Launufakalns, Westerameschs, Speffartakalns, Keenakalnaja, Dhringeeschumeschs, Fichtelakalnaja, Harzakalns (ar Brotkeem), Fogelakalns, Teitoburgeefschumeschs, u. t. pr.

c) Rihtapuffe: Hemufa= jeb Balkanakalnaja Turzijâ, kas us deenwiddeem zaur Morejas puffsallu lihds Matapanaraggam aiseet. (Sche irr tee kalni: Dlimps, Helikon, Parnafs, Geta).

*) Sjerra irr sahgis. Scheem kalneem tapehz tahds wahrds, ka winni tohti zaffigi irr.

d) Deenwiddapuffe: Apenninukalni, kas zaur wiffu Italiu eet. Te irr tee wulkani Wefuws un Cetna (pehdigais us Sizilijas).

3) Karpatukalni, stary Galiziju un Ungariju, lihds Sibbenbirgai. Pee winneem peeflehdsahs pret waffareem Su=deeti ar Milsukalneem (Sneegafoppa, 5000 p. a.) un Sakfijas Erzakalnaja lihds Fichtelakalnajai; Sudeeteem pret deenwiddawaffareem Mehrukalnaja un Behmijas=meschs lihds Fichtelakalnajai. Fichtelakalnaja irr Wahz=semmes widdu it ka kahds kalnumasgis.

Bes tam wehl irr peeminnami kahdi fewischli stahwofchi kalni:

- a) Uralakalni, kas Kreewusemmes rihtarohbeschs irr;
- b) Kjeelukalnaja, stary Sweedrusemmi un Norwegiju;
- c) Weelfa= un Pihlakalnajas Anglijâ;
- d) Grampijanakalnaja Schottlandâ.

Septitais gabbals.

Uppes.

§ 24. Uppes zaurzaurehm.

Uppehm jeb straumehm irr falds, tekkohschs uhdens, kas no augstakeem apgabbaleem us semmakeem teff. To doh=bumu, pa kurreen uppes teff, fauz par uppesweetu jeb uppesgultu; uppes abbas puffes: uppmallas.

To weetu, pa kurreen uppe woi nu esarâ woi zittâ kahdâ weetâ eeteff, fauz par grihwi.

Gribbedams sinnahst dabbut, kurra uppmalla labba, kurra kreifa irr, dohmajees uppes widdu stahwohts, mutti us grihwes pufsi aigreesis: tad fauz to uppmallu, kas pa labbai rohlai, labbo, un to, kas pa kreisai rohlai, kreiso.

Masafus tezzedamus uhdenus fauz par uppehm; leelatus tezzedamus uhdenus, pa kurreem jau ar fuggeem brauft warr, par straumehm jeb leeluppehm.

Ï leeleem kalneem isjekahs arri leelakas uppes, un ta weeta, kur kahda uppe tezzeht eefahl, stahw aismeenam augstaf nekâ ta, us kurreen ta aisteff.

Par gruntsuppi fauz, kurrâ zittas uppes eeteff. Sahnuppes irr, kas gruntsuppê eeteff. Par listesuppehm fauz, kas ne zit tahlu kahdai juhrai tezzeht eefahl un schajâ eeteff. Steppuuppes irr uppes leelâs steppes, kas juhri ne eeteff.

Uppes dawedd libdjenumeem uhdeni, kas kalnõs no sneega
 fakrahjees irr; wiinnas peepalihbs reisofchanahm un andelei, tapeh;
 arri aifweenam uppmallås pilsehtas buhweja; uppes irr baggatas
 ar fivim, greesch bñirnavurattus; uppmallås irr treknatahs plawas
 un augligatee tihrumi.

§ 25. Amerikas, Asijas un Afrikas uppes.

1) Amerikas uppes.

a) Deenwidda=Amerikâ. Is Kordillerahm eesabf tez-
 zehf tahs leelatahs straumes, prohti: Amazones= jeb Mara-
 nonasträume, kas no wp. us rp. tell, 60 zittas straumes fewi
 usnemmm un pehdigi Atlantaszuhrà ee=eet; Laplata= jeb
 Sudrabastraume, kas Paranu un Paragwaju usnemmm un
 Atlantaszuhrà eeteff; Drinokko, pret seemefarihteem eedama
 arri Atlantaszuhrà eegahschahs.

b) Seemet=Amerikas uppes nahf is teem kalneem
 semmes widduzi un irr schahs: Mackentschija, kas no dp.
 us sp. eet un no daubseem esareem uppes usnemdama Seemeta-
 Leddusjuhà eeteff; Sankt-Lorenzastraume, nahf no teem
 5 Kanarijas esareem un eeteff Atlantaszuhrà; Mississippiuupe
 (pasaules wiffgarrata straume, 890 juhdses garra), usnemmm
 Dhejo= un Missuriuppes un us dp. tezzedama Mekstikas
 juhraslihtumâ ee=eet; Kolumbija jeb Dregona eeteff Rahmâ-
 juhà.

2) Asijas uppes.

a) Seemet-Leddusjuhà eeteff: Dba ar Tomu un Irri-
 schu, Seneseja, Lena, Jana, Indigirka un Kolima.

b) Leelâjuhà eeteff: Anadira eelisch Kamtschatkas
 juhras, Amura, Hoango jeb Dseltanauppe, zaur Kihnu
 eedama, tâpat arri Sanzetijana jeb Sillauppe. (Pehdigahs
 garrums irr 650 juhdses).

c) Indijasjuhà eeteff: Menama, Irawaddi, Bur-
 remputera jeb Brahmaputra, Gangesa, Indusa, Gifrata
 un Tigrifa; (abbas pehdigahs uppes saweenojuschahs eeteff ar
 to wahrdu Schat=el-Arab Persijasjuhà).

Bes tam wehl eet Urala Kaspijasesarâ un Jordana
 Mirronuesarâ.

3) Afrikas uppes.

a) Widdusjuhà eeteff: Nila, kas is Abessinijas kal-
 neem isteff un no dp. us sp. eet.

b) Atlantaszuhà eeteff: Senegala, Gambija, Rio-
 Grande, Nigera jeb Dscholiba (Ginejas juhraslihtumâ),
 Kongo jeb Baïre, Dranschauppe.

c) Indijasjuhà eeteff: Zambese.

§ 26. Giropas uppes.

Baltâjuhrâ eetteff: Petschora un Dwina.

Austrumajuhrà eetteff:

- a) Keewa, is Ladogaesara;
- b) Daugawa, no Wolkonskiaugstumeem is Kreewussemes nahdama;
- c) Memela, Kreewussemê Rimena nosautta;
- d) Pregela, fastahwedama is 4 uppehm, kurras irr: Piffa, Rominte, Angerappa un Instera;
- e) Weikfela, no Karpatufalneem;
- f) Odera, no Subeetufalneem;
- g) Dalelsa, no Kseelufalneem, is kurreem wehl labba datta masaku upju Austrumajuhrà eetteff.

Seemetajuhrà eetteff:

- a) Geetaelfa, is Sweedrusemmes;
- b) Glommena, is Norwegijas;
- c) Sidera, stary Dahniju un Wahzsemmi; zaur kahdu fanali winna irr ar Austrumajuhru saweenota;
- d) Elba, no Misufalneem;
- e) Wesera, no Tihringeeschumescha;
- f) Emsa;
- g) Reina, no Alpeem. Winna eet zaur Bodenaesaru un dallahs Hollandâ daudsâs dattâs; Reinâ eetteff no Fichtelafalnajas nahdama Maina;
- h) Mahsa, no Sewennufalneem;
- i) Schelda (Rihsta- un Waffara-), no Ardennufalneem;
- k) Temsa, } is Anglijas.
- l) Humbera, }

Atlantasjuhrâ eetteff:

- a) Sewerna, is Anglijas;
- b) Sehna, } is Franzijas no Sewennufalneem;
- c) Loara, }
- d) Garonna (Dschironda), is Franzijas no Pireneju-
falneem;
- e) Mino, stary Spaniju un Portugalu;
- f) Duëro, } is Spanijas zaur Portugalu;
- g) Tescho, }
- h) Gwadijana, is Spanijas zaur Deenwidda-
Portugalu;
- i) Gwadalkiwira, is Spanijas.

Pehdigahs 5 uppes isteff no Spanijas Sjerrahm.

Widdusjuhrâ eetteff:

- a) Ebro, is Spanijas no Asturijaskalneem nahdama;
- b) Rohna, no Alpeem, teff papreefschu no rp. us wp. zaur Genferesaru, tad no sp. us dp.;
- c) Arno,
- d) Tibera, } no Apenninufalneem Italijâ.

Adrijasjuhrâ eetteff:

- a) Po, no wp. us rp. no Alpeem;
- b) Etscha, no Tirotualpeem.

Melnâjuhrâ eetteff:

- a) Donawa, no Melnemescha, eedama zaur Bahjsemmi, Ungariju un Turziju;
- b) Dnestra, no Karpaturalneem;
- c) Dnepra; abbas pehdigahs is Kreewusemmes.

Asowasjuhrâ eetteff: Dona.

Kaspijasesarâ eetteff: Wolga, wissgarraka Ciropas straume (510 juhdeses garra, teff papreefschu us rp., tad us dp.).

Astotais gabbals.

Saules darbs wirs semmes.

§ 27. Zones.

Semme fanemm no faulesstarreem gaismu un siltumu. Jo stahwaki faulesstarri us kahda widdutscha semmeswirfû kriht, jo leelaku siltumu wianni të isplatta.

Tapeh3 irr aishveenam wirs semmes wiffleelakais karstums, tur, tur faulesstarri stahwu kriht, remdens tõs apgabaldõs, furrus wianni schlihi apspihd, un faltõs tur, tur faulesstarri tiffai aiffkardami semmei garram eet.

Peh3 schahs eewehroschanas eedalla semmes wirspuffi sãas zonõs jeb semmesstrehkõs jeb semmesjohstãas.

- A. Karstais semmesstrehkis jeb karsta zone (tropu zone), starp abbeem atgreeschanasrinkeem. Zaur schahs zones widdu eet ekwators.
- B. Salto zõnu irr diwas, kas starp poteem un polarinkeem atrohdahs. Tã tad irr weena seemeka un weena deenwidda falta zone.
- C. Tãpat diwas, remdenas zones irr: weena seemeka remdena zone un weena deenwidda remdena zone. Birna atrohdahs starp seemeka, ohtra starp deenwidda polar- un atgreeschanasrinkeem.

§ 28. Luste un klimats.

Wissu to lustesdastu, kas muhsu semmi apnemim, sauž par atmosfēhri jeb dunstkreisi.

Tāpat tā upēs un juhrās straumes irr, tā arri lustē fawās ihpafšas straumes atrohdašs. Lustesstraumes, kas uf faulfabdu pufsi streen, sauž par wehjeem; ja šchi fraume leela irr un stipri plohsšas, tad sauž to par sturmi jeb orfanu.

Wehjuš nofauž peh; tahm debbespuffehim, no kurrabm wiini puhš; tā p. pr. rihtaweħšš irr, kas no rihtapuffes naht; walfaraweħšš, kas no walfarapuffes naht, u. t. pr.

Paffataweħši irr, kas beš apstahšchanašs weenā pašchā weetā uf wzejana puhš.

Perijodiski weħši irr, kas labdōs widdutšchōs wirs semme perijodiski, t. i. fawōs ihstēnōs gaddalaidōs puhš un tad apgreeschahs, proħti labdu sinnamu laitu atkal no tahs puffes puhš, uf turru agral puhta. Šchahdi weħši irr:

a) Muffonaweħši karstajā zonē. Wiini puhš labdōs sinnamōs un tohs pašchōs mehnešchōs labdā sinnamā semmesstrehki, apstahjabs labdu laizinu un tad atkal eefahš pa topašchu weetu, bet no ohtras puffes, puhš.

b) Juhru- un semmjuweħši, kas labdōs widdutšchōs aifweenam ap topašchu deenas- jeb nahtslaitu puhš. Tā puhš p. pr. uf wiffahm karstahs zones listehm pušdeenā juhrasweħšš, pušnatti atkal semmesweħšš.

Kahda luste un kahdi weħši kurrā semmē, tahds tē irr „laits“. Semmju- un juhruwaiķi kahpj augščā lustē, un zaur to naht miglas, padebbeshi, leetus, sneegs, peħrtons u. t. pr. Leeli kalni un kalnajas aisturr wehjuš un padebbeshuš, un zaur to wiini daudšahm semmehm woi nu par flitumu woi par labbumu irr.

Ar to wahrdu „klimats“ jeb „klima“ šaprotam ifkatras semmes lusti un laitu, jeb kahda tai semmei atmosfēhre irr.

Semmju klimats ne zellahs neween no kahdas zones, bet arri no semmes augstahs jeb semmatas weetas, no kalneem, kas tai semmē irr jeb kas to semmi apnemim, no juhras turuma jeb tahluma, u. t. pr. Semmistahwofchās semmes irr walgahs nekā augstistahwofchās; kalni warr leetu aisturreht un dawest; semmēs, kas turu pee juhrahm, irr aifweenam nepastahwigahs laits nekā tahdās, kas attastal no juhrahm, u. t. pr.

§ 29. Deena un nahts.

Semme teef aifweenam tai puffē, kas pret fauli stahw, apšpihdeta, u. i. kas weenumehr tikķai ar weenu pušlohdi tā noteefahs. Apšpihdeta puffē tad irr deena; ohtra puffē turpretti stahw ehñā un tur irr nahts.

Semmei 24trās stundās, t. i. weenā deenā ap fawu affi apgreeshotees, ifkatra weetina semmeswirsi tāpat no faules neapšpihdeta, tā arri apšpihdeta puffē naht, un zaur to zellahs deena un nahts, bet ifkatra fawā laitā.

Karstās zonēs ap ekvatoru irr zauru gabdu deena un natts weenā garrumā.

Bittās weetās us semmes irr deena un natts weenā garrumā tikkai ap ekwinofzjahm, prohti 10tā Merzī un 10tā Septemberī.

Ap abbeem pokeem irr weenu pufsgaddu deena ween, ohtru pufsgaddu natts ween. Ap seemeka poli faule no 10ta Merza lihds 10tam Septemberam nemas ne noreet, un no 10ta Septembera lihds 10tam Merzam nemas ne uslez3. Ap deenwidda poli tas apgreesti tā noteefahs.

Starp ekvatoru un pokeem irr deenas un natts garrums nepastahwigs. Seemeka zonēs no 10ta Dejembera lihds 10tam Junijam deenas paleef aisweenam garrakas un natts ihfakas, kamehr 10tā Junijā wiffgarrata deena un wiffihfaka natts irr. No 10ta Junija atfal deenas eefahf ihfakas un natts garrakas palitt, un eet tā lihds 10tam Dejemberam, ap kurru laiku wiffgarrata natts un wiffihfaka deena irr. Tapat, bet apgreesti, noteefahs deenwidda zonēs.

3o tablak kahda weeta no ekwatora stahw, jo leelata schē ta starpiba irr pee deenas un natts garrak- jeb ihfatpalittschanas. Tā p. pr. wiffgarrata deena ap atgreeschanasrinkeem irr 13 stundas garra, remdenā zonē wairak nekā 15 stundas, un ap polarrinkeem deenasgarrums 24 stundas isnefs.

§ 30. Gaddalaiti.

Karsto zonu apdshwotajeem, tuwu pee ekwatora, irr diwas reisas gaddā waffara, jo faule tē diwas reisas gaddā taisni wirs ekwatora atrohдахs, un diwas reisas seema, tapeh3 ka faule diwas reisas wiffattastal stahw, kad wiinna seemeka jeb deenwidda atgreeschanasrinke apgabbalā aiseet. Tā tad schē zaur scho dubbulto waffaras un seemaslaiku pahmainischanohs arri dubbulta pawaffara un dubbults ruddens irr. Karsto zonu seemaslais irr tikkai leetuslais. Bet teem widdutscheem karstā zonē, kas tuwu pee atgreeschanasrinkeem un us kurreem faulesstarri diwas reisas gaddā stahwu kriht, irr arri diwas reisas waffara un diwas reisas pawaffara, bet tikkai weenu reisi seema un weenu reisi ruddens, tadeht ka schadd3 widdutščō3 faulesstarri tikkai weenu paschu reisi wiffattastal stahw.

Remdenās zonēs irr tšchetri gaddulaiti: pawaffara, waffara, ruddens un seema.

Saltās zonēs irr kōhti ihfa un karsta waffara, bet turpretti jo garra un falta seema.

Semmes, kas tuwat ekwatoram stahw, irr waffaraslarstums, un semmēs, kas pokeem tuwat stahw, seemasfaltums garraks un

stipraks. Seemeka un deenwidda zones irr ar gabbalaikem tà: kad weená zonè irr seema, tad ohtrâ irr waffara; kad weená pawaffara, tad ohtrâ ruddens.

§ 31. Produktes.

Produktes irr wiß tas, kas wirs semmes ifaug, jeb to no semmes dabbujam. Schahdu produktu irr diwas: dabbasproduktes un skunstesproduktes.

Baur Radditaja gudro eedallifchanu irr gandrihs ifkatrai zonei sawas ihpafchas produktes un kahdu ifkatras zones apdihwotajeem wißnohtigaf wajajaga.

Wißas dabbasproduktes eedalla trijâs klassês, kurras par dabbaswalstim nofauz. Schahs irr: lohpuwalsts (zoologija), stahduwalsts (botanika) un mineraluwalsts (mineralogija).

1) Karstâ zonè irr it ihpafchi schahs produktes:

a) Lohpuwalstî: Leelakee un stiprakee swehri, kâ elefanti, kameeki, lauwas, tihgeri (schee tomehr tikkaï us rihta-pufslöhdes), putni ar wißflaistatam spalwahn, sibdatahryini, kofchenilla — bet maj ehdamas galkas. b) Stahduwalstî: Labbatahs wirzes un dahrgakee deenwidda-augli (zitrones, pomeranzes, oransches, oliwes, sinaahboki, wißges, kofofareekstî, maifesaugti, u. t. pr., kas faltumu ne warr panest), smalkatahs un zeetatahs malkasfortas, spehzigatahs sahles un saknes preefsch abrstefchanahm un pehrwefchanahm, kâ p. pr. kinasmisa, indigo jeb sillum-sahles, u. t. pr. c) Mineralwalstî: Dahrgakee afmini un metalki (selts, fudrabs, platins). Ar schahm leetahm irr it ihpafchi Nihhindija un Seemeka-Amerika baggatas.

2) Saltâs zonês irr maj stahdu, jo aih leela faltuma schè nefas ne warr augt; dauds siwju, kas pa leelakai dalkai eedsihwotaju usturra; par wißahm zonehm wißwairaf kaschohkaahdu, ar kurrahm eedsihwotaji pret leelo faltumu patwertees warr; dauds treknu putnu, kas gan flaksti naw, bet kam wißlabbatahs duhnufpalwas.

3) Remdenâs zonês aug it ihpafchi wißnatohki. Wes tam schè irr lohthi dauds labbibas, augtu, malkas, dahrsastahdu; leela pulka swehru ar smeekfigu galku, daschadu mahjaslophu un putnu, wißwißadu siwju; arri dauds metalku un afminisortu (marmors, dselks, kappars, fwins, u. t. pr.).

Remdeno zonu semmês, kas tuwu karstai zonei, irr dauds tahdu produktu, kas karstâs zonês atrohdahs, kâ p. pr. deenwidda-augli, smalkas koftusfortas, sibds, kofhwilla, kofhella, dahrgi metalki, dauds marmora.

Remdeno zonu widduttschös, las saltahm zonehm tumojahs, irr affal dauds tabdu produktu, las saltä zone atrohdamas. Schē bes swim, kaschohla-abdahm un putneem ar mihtstahm spalwahm irr arri lohti sabba buhwmalta un dauds lehtalo metalku.

Dewitais gabals.

Semmes apdsihwotaji.

§ 32. Pasaulesdalku leelums un zilweku skaitlis.

Zit ihsti zilweku wirs semmes dsihwo, naw wehl gruntigi sinnams. Rehtina kahdus 1276 miljonus. No scheem irr Eiropā us 180,000 □juhdsjehm kahdi 280 miljoni, Afsijā us 800,000 □juhdsj. 750 milj., Afrikā us 550,000 □juhdsj. 150 milj. Amerikā us 770,000 □juhdsj. 75 milj., Australijā us 160,000 □juhdsj. 4 milj.

Uj weenas □juhdses dsihwo Eiropā 1504, Afsijā 787, Afrikā 504, Amerikā 75, Australijā 12 zilweki.

§ 33. Zilweku pehrwe un isstats.

Zilwekus ebdalla pehz pehrwes un isstatta peežās ziltis jeb slakkās jeb rahfēs.

1) Balta jeb Kaukasijas zilts, ar dauds jeb maj baltu pehrwi, farkaneem waigeem un mihtsteem, garreem, eebruhneem, pa puffed sprohgaineem matteem; dsihwo Eiropā, Seemeta=Afrikā, Deenwidda= un Baktara=Afsijā un Australijā, un irr zaur isreisofchanahm pahr wissu pasauli istaišta. Schi irr tā skaitata un gudraka zilts, un pee winnas skaitahs kahdi 610½ milj. zilweku.

2) Dseltana jeb Mongolijas zilts, ar pamihsteem, melneem matteem, eespeestu gihmi, schihbistahwofschahm azzim un us ahru isspeesteem schohkleskauleem; dsihwo Seemeta=, Rihta= un Widdus=Afsijā, un Eiropas un Amerikas seemeta widduttschös. Pee schahs zilts peederr kahdi 460½ milj. zilweku.

3) Bruhna jeb Malajas zilts (taggad riktigat Austrālijas zilts), ar beeseem, melnsprohgaineem matteem, plattu deggunu un leelu mutti; dsihwo Deenwiddarihta=Afsijā un Australijā. Schi zilts fastahw is 39 milj. zilwekeem.

4) Melna jeb Negeeschu jeb Etiopijas zilts, ar melneem, ihseem, truhseem matteem, us preeschu isspeesteem schohkleskauleem, uspampuschahm luhpahm un eespeestu deggunu; dsihwo Deenwidda= un Widdus=Afrikā, Amerikā, Afsijā un Australijā. Pee winnas peederr kahdi 126 milj. zilweku.

5) Sarkana jeb Amerikas zilts, ar struppeneem, melneem matteem un plattu, bet newis eespeestu gihmi; dsihwo

Amerikâ. No fchahs zilts wehl kahdi 15 1/2 milj. zilweku irr atlikkufchees.

§ 34. Tautu darboshanahs un eerashas.

Wirn semmes atrohdahs dauds tautu, kas tikkai no jatts un sweijas pahrtet un nei laufus apstrahda, nei lohpus kohpi, nei arri ar kahdeem ammateem puhlejahs. Winnahm woi it nelahdu mahju naw, jeb woi tikkai kahdas buhdinas. Schee ta nosaukti meschaimi usturrahs Amerikâ, Seemet-Asija un Australija, te leelôs meschôs dshwodami.

Zittas tautas atkal tikkai lohpus kohpi, ne usturrahs nelahdôs pastahwigôs dshwolkôs un eet ar sawahm lohpuanni- bahm no weenas weetas uf ohtro. Schahdas gannu= jeb nomadutautas puhlejahs jau ar kahdeem ammateem un proht ir pa dakkai jau lassihst un rakstihst. Schee nomadi usturrahs it ihpafchi Asija un Afrika.

Ziwiliseeretahs, kultiweeretahs jeb usfkaidrotahs tautas ar lohpuaudseschanu un sweiju darbodamahs, it ihpafchi laufus apstrahda, dshwo pastahwigôs dshwolkôs un puhlejahs ar ammateem, skunstehm un andelehm.

§ 35. Tizziba jeb religija.

Ar wahrdu „tizziba“ jeb „religija“ faprohtam to, kahdâ wihsê zilweki Deewu atsihst un gohda. Waldidama tizziba irr, pee kurras kahdas tautas leelaka daska peeturrahs. Schahdu waldidamu tizzibu irr tschetras: Suhdu, Kristigo, Muhamedaneeschu un Paganu.

1) Suhdu irr 2 partejas: Karaïti un Talmudisti, kas weenu Deewu ar to wahrdu Jehowa gohda, par deewisch-figeem suhtiteem Mohju un praweeschus atsihst, un to tizzibas-grammata wezza Testamente un Talmuds irr, kurram pehdigam tomehr Karaïti ne tizz. Pee Suhdu tizzibas peeturrahs kahdi 6 milj. zilweku.

2) Kristigee gohda trihsweenigu Deewu ta pafaules radditaju, usturretaju un walditaju, Jesu Kristu ta pafaules pestitaju, un swehto Garu ta pafaules swehtudarritaju. Jauna un wezza Testamente irr winnu tizzibasgrammata. Pee kristigas tizzibas turrahs wirn semmes kahdi 364 milj. zilweku.

Winnus eedalla wakkarasemmes un rihtasemmes Kristigôs. Pee wakkarasemmes Kristigeem peederr:

a) Rohmneeku=Rattoti. Winnu irr kahdi 200 milj.

b) Protestanti jeb Ewangelijuma=tizzigi, pee furreem Lutteri, Reformati, Anglu basnizas (Episto-

pafi, Presbiterijaneefchi jeb Puritaneefchi), Ernuteri, Mennoniti, Kweekeri, u. t. pr. peederr. Protestantu ir lihds 70 miljoneem.

Pee rihtasemmes Kristigeem, to kahdi 75 milj. irr, peederr: Greeku-Kreewi jeb Kattofi, Nestorijaneefchi, Armeneefchi, Jakobiti, u. t. pr.

3) Muhamedaneefchi arri weenu Deewu gohda, turr Moosu un Kristu par deewifchigeem praweefcheem, bet Muhamedu, ka sawas tizzibas gruntetaju, zeena par to pirmo un augstato. Winnu tizzibas liffumu-grahmatu fauz par Koranu jeb Alkoranu un basnizas par Moschejahm. Winni fastahw uf diwahm settehm, kurras irr: Suniti (Turki, Arabeeefchi, Mauri) un Schijiti (Perseeefchi). Muhameda tizzigu irr kahdi 154½ milj.

4) Pagani peeluhds leela pulka deewu, un tohs dasch-daschadus no usfkatta dohma. Paganu irr uf pafaules kahdi 850 milj.

Gandrihs iktatrai religijai irr sawi preesteri jeb garrige, kas tizziba mahza un deewalposchanu apgahda. Winnus pee Suhbeem par rabbinereem fauz; pee Kristigeem irr: pahwestis, patreakis, kardinali, erzbiskapi, biskapi, abti, superintendenti, prahwesti, pastori (mahzitaji), farreri, diaconi, popi; pee Muhamedaneefcheem: kalifi, musti, imami, derwischi, u. t. pr.

Defmitais gabbals.

Waldifchanasformas un walfstis.

§ 36.

Iktatra leela zilwekubeedriba, kas pehz weenadeem liffumeem dsihwo, teef nosaukta walfstis, lai nu ta weenu semmi woi arri dauds semmes apdsihwotu.

Iktatra walfsti irr trijada walbidajia warra:

- 1) Liffumus dohdama warra, kurrat spehks irr, liffumus doht un nozelt. Schi irr ta augstata warra walfsti.
- 2) Ispilididama warra gahda par dohto liffumu ispidifchanu.
- 3) Teefneeku warra jeb justiza apstrahpe liffumu pahrakahpejus.

Wiffi tee wihri kohpa, kas par liffumu dohschanu, ispidifchanu un bihjaschanu gahda, teef ar weenu wahrdu nosaukti semmeswaldifchana. Ja weens ween walfsti irr, kam wiffa

waldifchana rohtās, tad ſchahdu noſauz par waldineeku jeb regentu.

To eerikteſchanu, ſā kahdā walſti likkumus dohdama, likkumus iſpididama un teeſneeku warra irr nogrunteta, ſauz par konſtituziju jeb waldifchanas formu.

Monarkiga walſts jeb monarkija irr walſis, tur likkumu dohſchana tikkai weena rohtās irr. Schahds waldineekts teef noſaukts leelakās walſtis par monarku (winna warra irr pilniga jeb nepilniga); maſakās monarkigās walſtis noſauz waldineekus par erzherzogeem, leelherzogeem, herzogeem, firſteem, landgrafeem, markgrafeem, graſeem, u. t. pr.

Brihw walſts jeb republika irr walſis, kurras likkumus dohdama warra daubſeem rohtās ſtahw. Republika irr:

- a) ariſtokraſiſka, tad tur tikkai augſtateem un baggataateem pee waldifchanas daku irr;
- b) demokraſiſka, tad wiſſi, arri tee wiſſemmalee, pee waldifchanas daku warr nemt.

Laudis, ſas appakſch waldifchanas ſtahw, teef noſaukti par appakſchneekem. Leelās walſtis appakſchneekus eedalla ſchetrās klaffēs: 1) adeligee jeb leelkungi, 2) garrigee jeb mahzitaji, 3) birgeti jeb pilſehtneeki, 4) ſemneeki.

Ikkatrā walſti irr ſawas ihpaſchas eerikteſchanas un mahjas, ſā p. pr.: 1) Mahjas preekſch deewakalpoſchanas (baſnizas: waldidama baſniza — zeſta baſniza); 2) Mahjas preekſch ſauſchu uſſklaidroſchanas (ſtohlaſ: ſemmas un augſtas, ſemneekuſtohlaſ, birgetuſtohlaſ, gimnaſijas jeb mahzitas ſtohlaſ, uniwerſiteetes jeb augſtas ſtohlaſ, bahrinu-
nammi, u. t. pr.); 3) Mahjas preekſch ſkunſteem un ammateem (ſkunſteſtohlaſ, ammatuſtohlaſ); 4) Mahjas preekſch drohſchibas un ſahrtnibas (polizeja); 5) Mahjas preekſch teeſahm (teeſas: ſemmas un augſtas); 6) Mahjas preekſch ſemmes drohſchibas un apſargafchanas (arſenali, ſkanſtes, kaſarmes, u. t. pr.); 7) Mahjas preekſch andeles (birſchas, bankas, lizentas, u. t. pr.); 8) Labbarri-
damas mahjas (laſaretes, hoſpitati, ahrprahdigumahjas, ſtrahpeſmahjas, u. t. pr.).

Walſis iſdohſchanas ar tahm nodohſchana hm iſmaſka, ſas appakſchneekem jadohd. Schahs nodohſchanas irr walſis eenemſchanas.

Ohtra dalla.

Pirmais gabbals.

To peežu pofanlesdaku semmes.

Ciropa irr 180,000 □ juhdses leela un teef no lahdeem 280 milj. zilwekeem apdsihwota.

§ 37. Rihta= un Seemeka=Ciropas semmes.

Ciropas rihta daku eenemm Kreewusemme; Seemeka=Ciropa fastahw is Pruhshusemmes, Norwegijas un Danijas.

I. Keiseriba Kreewusemme ar Pohusemmi.

Rohbeschi. Sp. Leddusjuhra un Baltajuhra; rp. Uralakalni un Afija; dp. Njowasjuhra, Melnajuhra un Ciropas Turzija; wp. Galizija, Wahjemme, Pruhshusemme, Austrumajuhra, Sweedrusemme, Norwegija.

Leelums. 97,287 □ juhdses ar 58,900,000 eedshwotajeem.

Kalni. Uralakalni shkirr Kreewusemmi no Afijas. Kreewusemmes widdu irr Wolkonsktaugstums jeb Waldakalni, no kurreenas daschas leelas uppes eefahl tezeht. Pret seemefawakkareem irr Lappu= un Finnuakalni.

Klimats. Kreewusemmes klimats irr daschdaschads: seemekds falks, deenwiddds rendens. Bet lai arri dp. flts irr, tad tomehr te atrohдахs leeluleelahs neapdsihwotas steppes.

Uhdeni. Kreewusemme irr tshetri leeli semmesesari: 1) Ladogaesars, is ka Neewa us Finnu juhraslihtumu aisteff; 2) Onegaesars, zaur Swiru ar Ladogaesaru saweenohths; 3) Ilmekaesars, deenwiddapuffe Ladogaesaram, ar scho zaur Wolkowu saweenohths; 4) Peipufaesars, is ka Narwa us Finnu juhraslihtumu aisteff. — Bes tam wehl irr Kreewusemme leela pulka zitta esaru, kas tomehr ta naw eewehrojami.

Kreewusemmes uppes irr:

1) Petshora,	} abbas eeteff Leddusjuhra.
2) Mesena,	

- 3) Dwinā, eetteff Baltājuhā. Pee winnas grihwes irr andelespilsēhta Arfāngela.
- 4) Keewa, nahē no Lahdogasara un eetteff Finnu juhāslīhtumā. Pee winnas irr Kreewusemmes wirspilsēhta un residenza (t. i. tā pilsēhta, kur patš waldineefš dšihwo) Peterburga*.
- 5) Daugawa, no Wolkonstiaugstuma nahēdama eetteff Rīgas juhāslīhtumā. Netahli no winnas grihwes irr andelespilsēhta Rīga.
- 6) Rīmena (Pruhšchōs Memela nosaukta) irr kahdu gabballiņu Pohfusemmei par rohbeschu un teff tad zaur Pruhšchusemmei. Pee winnas irr pilsēhtas Grodna un Kowna. Winnā usnemē no rp. Wiliju, pee kurās Wilna*).
- 7) Pruta, nahē no Karpatukalneem un irr par rohbeschu Kreewusemmei starp Turziju.
- 8) Dnestra nahē no Karpatukalneem un eetteff, uš drp. eedama, Melnājuhā. Pee winnas irr Bendera.
- 9) Buga, eetteff Melnājuhā. Pee Bugas irr Nikolajewa.
- 10) Dnepra, no Wolkonstiaugstuma nahēdama eetteff Melnājuhā. Winnā usnemē labbā pussē Beresīnu, kreisā pussē Desnu. Pee winnas irr schahš pilsēhtas: Smolenskā, Mogikewa, Kiwa*, Jekaterinoflawā, Kersona,
- 11) Dona, īf Kreewusemmes widdutšchā Asowasjuhā težedama usnemē Donezu. Pee winnas irr Woronešchā, Iščerkasā, Taganroga. Pee Donežas Karkowa*.
- 12) Wolga, no Wolkonstiaugstuma nahēdama eetteff Kaspijasjuhā. Eiropas leelaka straume. Winnā eetteff labbā pussē Otkā ar Moskwa, kreisā pussē Kama. Pee winnas irr Iwera, Jaroflawā, Niščnei=Nowgoroda, Kasana*, Simbirskā, Saratowa, Astrakana.

Kreewusemmē irr leela pulka kanāfu, kas daudš attastus uhdenus šaweeno. Tā šaweeno Katrinaskānals Wolgu ar Dwinu (Leddušjuhru ar Kaspijasjuhru); Ladoga= un Dnegas kanals Wolgu ar Keewu (Austrumajuhru ar Kaspijasjuhru); Beresinaskānals Daugawu ar Beresīnu un tā ar Dnepru

Pee minnēšana. Ar * apšihmetās pilsēhtās irr uniwersiteetes,

*) Uniwersiteete, kas tē no 1570ta gadda pastahweja, tilka 1830tā gaddā nozelta.

(Austrumajuhru ar Melnojuhru); Dginstkanals Rimenu ar Dnepru.

Bes peeminnetahm pilsehtahm wehl jaeelahgo:

- a) Bee Austrumajuhras: Tornea, Ubo, Helsingfors*, Wiborga, Kronstatta, Narwa, Rehwele, Selgawa, Leepaja.
- b) Bee deenwiddawakkara rohbescha: Bjalistokka, Kaminiza.
- c) Bee Melnas- un Njowasjubras: Altjermanna, Ddessa, Dtschakowa, Feodosija jeb Kassa, Njowa.
- d) Semmes widdû: Schliffelburga pee Ladogaesara, Nowgoroda pee Ilmenaesara, Tchrpata* wakkara-puffè Peipusaesaram, Moskawa*, Kreewusemmes wezza wirspilsehta pee Mafkwas, Kaluga pee Dtkas, Tula deenwiddapuffè Moskawai.

Gedallischana. Kreewusemme teef Inâs provinzes eedallita un schahs 62âs gubernâs, kas wiffwairaf pehz tahm leelafahm pilsehtahm nosauktas, lahda kurrâ gubernâ atrohdahs.

Produktes. Linni, kannepeji, labbiba, daudj mallas, pikkis, darwa, deenwiddapuffè kohkuangti un wihns; minerafi: jelts, platinz, dselss, kappars (Uralatalnôs); labba lohputohp-schana, bittes, brangi firgi, daudj kaschokfa-ahdu.

Gedfihwotaju walloda irr kreewiska un tizziba Greeku-Kreewu jeb Kattofu, pee kurras tahdi 50 milj. peeturrahs.

Bee Kreewusemmes peederr zittfahrteja fehnischliba Pohkusemme.

Rohbeschi. Sp. un rp. Kreewusemme, dp. Galizija, wp. Wahzsemme.

Leelums. 2330 □juhdses ar 4,850,000 eedfihwotajeem.

Semme irr lohti lihdsena un ar remdenu klimatu.

Uppez un pilsehtas pee schahm. Leelaka uppe irr Weiffela, kas zaur wiffu semmi no dp. us sp. tezzedama us Pruhshusemme aiseet. Bee winnas irr Warschawa*) ar preeschpilschentu Pragu, Modlina un Plozka. Memela irr tahdu gabbalu par rohbeschu stary Kreewusemme; tapat Buga, kas Weiffelâ eeteft.

Pohkusemme irr peeziâs gubernâs eedallita.

Pilsehtas. Kalischa, Lublina, Ostrokenta, Pultuska, Petrikawa, Tschenstokawa, Sandowirza.

*) 1863schâ gabbâ augstais Keisers palahwa schè attal uniwersiteti eezelt.

Produktes. Ihpafchi malta un labbiba.
Gedfihwotaju w alloda irr pohlifka, tizziba Kohnneetu-
Kattoku. Daudf Schihdu.

II. Kehnjschiba Pruhfchufemme ar Poseni.
Kohbeschi. Rp. Kreewufemme un Pohfufemme, dp. Pohfu-
femme un Posena, wp. Brandenburga un Pommeranija, sp. Austru-
majuhra.

Leelums. Ihsstenahs, pee Wahzu beedribas nepeederre-
damas Pruhfchufemmes leelums irr 1178 □ juhdses. Gedfihwo-
taji irr 2 $\frac{3}{4}$ miljoni.

Kalnu irr Pruhfchufemmei lohti mas un paangstumi,
kas tē pa weenam atrohahs, naw nemas eewehrojami.

Pruhfchufemme turpretti irr lohti baggata ar uhdeneem.
Starp scheem it ihpafchi eelahgojami:

a) Diwas hassas. 1) Kuhru-hassa, kas zaur
Kuhru=femmes mehli no Austrumajuhras atschirta,
bet pee Memeles jeb Klaipehdas attal ar juhru
faetahs. 2) Frischa=hassa teef no Austruma-
juhras zaur Frischo=femmes mehli schirta un
pee Pillawas ar juhru attal saweenota.

b) Daudf semmjuesari. Leelafee irr: Spirdina-
esars, Mauëra=jeb Angerburgaesars, Lee-
wentina=jeb Lezneraesars, Drausenaesars
deenwiddapuffē Frischa=hassai, un wehl tahlat us
deenwiddeem Geserikaesars. Abbi pehdigee irr
zaur Oberlandas-kanali saweenoti.

c) Uppes. Pruhfchufemmei irr trihs gruntsuppes:
Memele, Pregelä, Weikfela, un turklaht daudf
kistesuppes.

1) Memele jeb Mimenä, Pruhfchufemmes seemetapuffē,
nahf is Kreewufemmes, dallahs diwäs dalläs, un eet us watta-
reem tezzedama Kuhruhassä.

2) Pregelä teef no rp. us wp. Winna fastahw is 4
uppehm. Pregeläs apgabbala eewehrojamas pilsehtas irr: Pill-
talla, Gumbinna, Insterburga, Kenijsberga*, wiffas
semmes wirspilsehta ar tahdeem 83,000 eedfihwotajeem.

3) Weikfela eesahf tezzehf us Karpatukalneem, eet pret
seemekeem zaur Galiziju un Pohfufemmi, un tad par kreetnu
uppi palikfufe atnahf us Pruhfchufemmi un schē diwäs dalläs
isdallijufehs, eeteff Frischa=hassä. Pee Weikfelas irr schahs
pilschetas: Torna, Kulma, Schwezza, Graudenza, Meien-
burga, Dirschawa, Danziga, un Marienburga pee Rogata.

Pruhfchufemmes kistesuppes irr pa leelatai daktai gluschi
masas un tapeh3 neewehrojamas.

Gedallifchana. Pruhfchufemmi eedalla Rihta= un Wat-
kära= Pruhfhöds. Rihta= Pruhfhöds irr waldifchanasbezirkas
Kenijzberga un Gumbinna (Leifchi), Walfara= Pruhfhöds irr
waldifchanasbezirkas Danziga un Marijenwerdera.

Produktes. Labbiba, lohpi, firgi, malfa, fiwis, fihtars,
kas pa dalkai no Aufrumajuhra mallâ teef iffweests, pa dalkai
juhrmallâ ifratfs.

Walloda irr wahzifka, pa dalkai pohlifka un leitifka.
Lizziba irr Luttera un Kattoku, bet arri atrohdaßs Reformati,
Mennoniti un Fuhdi.

Deenwiddapuffe Pruhfchufemmi irr:

Leelherzogiba Pofena, 536 □ juhdses leela ar 1½
milj. eeds., peederr pee Pruhfchufemmes un teef no Pohfeem
apdfihwota. Gruntzuppe fche irr Warte, kas Nezzu un Dbru
ufnemm un Odera eeteff. Gewehrojamas pilfchtaß irr: Pofena,
wirzpilfchta, Bromberga, Gnesa, Fraustatta, Liffa.

III. Aehnifchtißa Sweedrußemme.

Kohbeschi. Sp. un fip. Kreewufemme; rp. Bottnijas
juhrazlißkums un Aufrumajuhra; dp. Aufrumajuhra; dwp. Sunds
un Kattegats; wp. Norwegija.

Leelumß. 8,002 □ juhdses ar 3,640,000 eedsihwotajeem.

Kalni. Zaur Kjeetu= jeb Dhgtufalnajas starreem fchi
femme irr lohti kalnaina un uhdenaina. Klimats tadeht irr
lohti falts.

Uhdeni. Sweedrußemmê atrohdaßs leeli efari, ftarp
furreem tee eelahgojamee irr Mehlera=, Wehnera=, Wettera=
un Hilmaraeßars.

Starp Sweedrußemmes daudsahm uppehm, pa furrhm maf
ween ar fugeem warr brault, irr tabß leelafabß: Dalefa,
Wotalaeifa, kas Aufrumajuhra, un Geetaeifa, kas if Weh-
neraeßara Kattegatâ eeteff. Starp teem daudssem fanaleem irr
eewehrojams Geetakanals, kas Wehneraeßaru ar Wetteraeßaru
fameeno. If pirma eet Geetaeifa Kattegatâ, if oßtra Wotalaeifa
Aufrumajuhra. Tä Seemelajuhra ar Aufrumajuhru faeetaßs.

Pilfchtaß. Faluna ar leelahm kappara kalnrattuwehm,
Sala ar fudraba kalnrattuwehm, Dannemora ar dßelfß kaln-
rattuwehm, Upfala*, wirzpilfchta Stokkholma*, Norke-
pinga, Kalmara, Karlskrona, Lunda* un Landskrona,
wißas rihta Sweedrußemmê, Helsingborga pee Sunda, Go-
tenburga, pee Geetaeifaßs grihwes pee Kattegata.

Sweedrußemmes seemeta gabbalu nofauz par Lappu-
femmi, fchi teef no tä nofaulkeem Lappeem apdfihwota, kas
breeschunomadi irr. Lappufemmju irr diwas: Kreewu un
Norweegu Lappufemme.

Sallas pee Sweedrussemes: Glanda un Gohlanda (ar pilsehtu Wisbi).

Produktes. Sweedrusemmei irr lohti dauds malkas, dselsa un sudraba, un arri drusku sudraba.

Eedsihwotaju walloda irr sweedrista, tizziba Luttera.

IV. Kehnischtiba Norwegija.

Norwegija peederr pee Sweedrussemes. Winna's leelums irr 5800 □juhdses; eedsihwotaju skaitlis isness kahdus 1,490,000.

Rohbeschi irr Seemekjuhra, Leddusjuhra, Kreewu- un Sweedrusemme. — Norwegija lihdsinajahs wiffas weetas Sweedrusemmei, bet stahw tiktai tuwal poteem, kapehz te arri saltaks irr un masak mineraku atrohdahs. Bet juhrmallas us-turrahs eidersohfs, no kurrarm lohti mihkstas ta nosauktas eiderduhnas dabbu.

Pilsehtas. Kristiania*, wirspilsehta schahs semmes deenwidda galla pee kahdas bajas; Bergena, un schai pret seemekeem Drontheima, abbas us waktarapuffes listi.

Swp. irr Lafoddufallas.

V. Kehnischtiba Danija.

Rohbeschi. Austrumajuhra, Kattegats, Seemekjuhra (Danija Waktarajuhra nosaukta), Wahzsemme, Sunds un abbi Belti.

Leelums. 2,928 □juhdses ar 2,670,000 eedsihwotajeem.

Danijai naw nekahdu kalnu un winna stahw lohti semmi, zaur ko ta baggata ar uhdeneem irr, starp kurreem to-mehr nekahdas leelas uppes ne atrohdahs. Rohbeschaupe pret Wahzsemmi irr Eidera, kas zaur Eiderafanali ar Austrumajuhru faetetahs.

Danija fastahw is pussfallas Siktlandas un daudsahm fallahm, starp kurrarm it ihpafchi eewehrojamas: Seelanda un Fihna, Laalanda un Falstera.

Us Seelandas irr Danijas wirspilsehta Kopenhaga*, Helsingera ar to pilli Kronenburgu pee Sunda. Us Fihnās irr ta pilsehta Odenseja. Siktlandā irr pilsehtas Wiborga, Alborga, Friderizija.

Lihds scham peederreja pee Danijas herzogiba Schleswiga, 167 □juhdses leela ar 395,000 eedsihwotajeem. Schē irr pilsehtas Schleswiga, Flensburga, Londera, Etkenseerda.

Schleswigas deenwiddigā gallā irr Wahzeefchi, kas, tāpat tā Holsteineefchi, Wahzeefchi ween gribb buht un palikt.

Bittu eedsihwotaju walloda irr dahnistā; tizziba irr, tāpat tā Norwegijā, Luttera.

Pee Danijas peederr 1) 1800 □juhdses leela falla
Iflanda ar wirspilsehtu Reikjawiku un wulkaneem Heflu,
Arablu un Geiseri; 2) Fareeras.

§ 38. Widdus-Giropas semmes.

Pee Widdus-Giropas peederr: Wahzsemme, Hollanda,
Belgija, Franzija, Schweiza, Ungarija, Galizija,
Leelbritannija un Irlanda.

I. Wahzsemme.

Wahzsemmes rohbeschi irr: Austrumajubra, Danija,
Seemefjubra, Hollanda, Belgija, Franzija, Schweiza, Italiija,
Ungarija, Galizija, Pohku un Prubschusemme.

Leelums. 11,462 □juhdses ar 44 milj. eedsihwotajeem;
Wahzas beedriba fastahw is 38 walstim.

Kalni. (Stattees § 23, 2 b un 3). Gruntstalni sche
irr: dp. Alpi (ar Ortleraspizzi 12,000 pehdas augsta, un Leel-
glofners). Alpi starri irr: Tirotu, Salzburgesechu,
Kerntnu, Krainu un Stejeranualpi, pee kurreem
Wihnasmeschs un Kahlenbergs peeflehdsjabs. Wp. eet no
Schweizas Melnemeschs un Kausalps jeb Schwahbu
Jura. — Wahzsemmes widdu: Ddenameschs (seemetapuffe
Melnemescham), Taunusakalns, Westerameschs, Spes-
sartakalns, Keenakalnaja, Tihringesechumeschs, Fich-
telakalnaja. Pee scheem kalneem peeflehdsjabs jrp. Erza-
kalnaja, drp. Bemijasmeschs, dwp. Franku Jura. Pee
Erzatalnajas Lausizas un Milsutakalnas; pee Bemijas-
mescha Mehrutakalnaja. Milsutakalnaja un Bemijasmeschs fa-
weenojabs par Sudeeteem. — Wahzsemmes seemetapuffe:
Harzkalns, Wesereskalnaja, Teitoburgeesechumeschs;
un kreifa puffe Reinai augstais Weens, Gifelakalns,
Hundsrikkakalns. Zaurzaurehm stahw Deenwidda-Wahz-
semme augstak nekà seemeta, kapehz arri winno par Augfchas,
schajo par Leijas-Wahzsemmi nosauz. — Pret Seemetajubru
Wahzsemme gluschi lihdsena irr.

Klimats irr daschdaschads: seemetapuffe remdens, dauds
reisas falts; deenwiddapuffe, ihpafchi eelejās, filts.

Pehz faweem kalneem un pa eelejahm tezedamahm uppehm
fakriht Wahzsemme peežs upjugabbalds:

I. Donawas gabbals, starp Melnemeschu, Kausalpu,
Fichtelakalnaju, Bemijasmeschu, Mehrutakalnaju un
deenwiddapuffe starp Alpeem.

II. Reinas gabbals, stary Franziju, Melnmeschu, Ddenameschu, Fichtelakalnaju, Tihringeeschumeschu, Reenakalnaju un Wesereskalnaju.

III. Weseras gabbals, stary Westeraimeschu, Tihringeeschumeschu un Sarzakalnu.

IV. Elbes gabbals, stary Milsukalnaju, Mehrakalnaju, Bemijasmeschu, Erzakalnaju, Tihringeeschumeschu un Harzu.

V. Oderas gabbals, stary Milsukalnaju un Wahzsemmes rihtapuffes rohbescheem.

1) Donawas gabbals. Donawa eefahf tezzeht no Melnmescha leelherzogibâ Badenê un dabbu fawu wahrdu pee Donaweschingas, teff zaur Badeni, Wirtembergu, Bawariju, Austriju un Ungariju. Pee Donawas irr schahs pilsehtas: Ulma, Ingolstatta, Regensburga, Passawa, Linza, Wina*.

Donawas kreisâ puffê eetteff schahs uppes:

- a) Altmihla.
- b) Naba, nahf no Fichtelakalnajas.
- c) Regena eetteff pee Regensburgas Donawâ.
- d) Marcha. Pee winnas irr Dlmizza*. Winna usnemm Taju, pee schahs irr Znaima; Tajâ eetteff Jglawa, pee kurras Jglawa; Jglawâ eetteff Schwarzawa, pee tahs irr Brinna.
- e) Ahrpufs Wahzsemmes: Waga, Grana, Teisa, Aluta, Sereta, Pruta.

Donawas labbâ puffê eetteff:

- a) Illera pee Ulmas. Pee winnas irr Remptena.
- b) Lecha. Pee schahs irr Augsburga.
- c) Isara. Pee schahs irr Minchena*, Freisinga, Landshuta.
- d) Inna eetteff pee Passawas Donawâ. Pee winnas irr schahs pilsehtas: Insprucka*, Halla, Braunawa. Inna eetteff Salza, pee kurras Salzburga.
- e) Trauna.
- f) Ensa.
- g) Leita.
- h) Ahrpufs Wahzsemmes, tomehr Wahzsemme tezzeht eefahf damas uppes: Naba, Drawa ar Murru (pee Drawas irr Klagenfurta), Sawa, pee schahs irr Laibacha.

i) Donawai pret deenwiddeem eefahf Tirolâ tezzeht Etscha un aiseet us Adrijasjubru. Pee winnas irr Trijenta.

2) Reinas gabbals. Reina eefahf tezzeht Schweizâ no Sankt-Gottharda, teff zaur Bodenaesaru, gahschahs pee Schaffhausas no angfatas klints leijâ un aiseet tad, no Baselas pret seemekeem tezzeht eefahfdama, us Seemetajubru.

Reinas labbâ puffè irr schahs pilsehtas: Mannheima, Reiwida, Disseldorfsa, Wesela, Emmericha. Kreifâ puffè irr Spejera, Wormsa, Mainza, Koblenza, Undernacha, Bonna*, Kelna.

Reinâ eeteff no rihtapuffes:

a) Nekara pee Mannheimas. Schi eefahf no Melnmescha tezzeht. Pee winnas irr Nottweila, Lisinga*, Heilbronna, Heidelberga*. Starp Nekaru un Reinu irr pilsehtas: Bada, Rastatta, Karlsruhe, Stuttgarta, Durlacha, Freiburga*.

b) Maina. Winna eefahf no Fichtelatalnajas tezzeht, eet daschadi lihtumodama no sp. us wp. un eeteff pee Mainzas Reinâ. Schè irr pilsehtas: Baireita, Bambergâ, Wirzburga*, Aschaffenburga, Hanawa, Dffenbacha, Frankfurta. Mainâ eeteff no deenwidapuffes:

aa) Regnizza, is Pegnizzas un Rezatas zehlfeshtas, tas pee sawas grihwes Rednizza teef nosaulta. Pee Rezatas irr Ansbacha, pee Regnizzas Firta, Erlanga*; pee Rednizzas grihwes Bambergâ; pee Pegnizzas Nirnbergâ. Ludwika-kanales jaweeno Regnizzu ar Altmihlu, un tâ Donawu ar Reinu.

bb) Taubera.

Mainai pret deenwiddeem, tuwu Reinai, irr Darmstatta.

c) Lahna nahf no Westeramescha. Pee winnas irr Marburga*, Gisa*, Wezlara, Limburga, un netahli ta isflawehta Seltera ar sawahm wesselibasakkahm.

d) Ruhra eeteff pee Duisburgas Reinâ. Pee winnas irr Arnbergâ, un pret deenwiddeem pee Wipperas Elberfelda.

e) Lippa teff Hammai garram un ee-eet pee Weselas Reinâ. Pee winnas irr Paderborna.

Reinâ eeteff no waffarapuffes:

a) Mosela, pee kurras Trijera un Koblenza. Moselai pret waffareem irr Luffemburga. — Moselâ eeteff Sara, pee kurras Sarluïja.

b) Mahsa. Starp Mahsu un Reinu irr tahs pilsehtas: Klewa, Silicha, Acha.

c) Reinai pret rihteem eet Dollarta jubraslibkumâ Gmsa. Pee winnas fahnuppehm kreisâ puffê irr Minstera, labbâ puffê Dfnabrikta. Pee Dollaria irr andelespilschta Gmda.

3) Weseras gabbals. Wesera zeffahs no uppehm Werras un Fuldas. Werra nahf no Thüringeeschumescha; pee winnas irr Meininga. Fulda nahf no Keenakalnajas, waffarapuffê Werrai, un teff pilschthahm Fuldai un Kasselai garram. Abbas uppes faeet pee Mindas tohpâ un no winnahm zeffahs Wesera, kas Hamelai, Rintelai, Mindai un Bremai garramedama, Seemekajubrâ eeteff.

Kreisâ puffê usnemm Wesera Sunti, pee kurras Didenburga.

Labbâ puffê eeteff Weserâ Allera pee Werdas. Pee schahs irr Zella. Allerâ eeteff:

a) Oflera, pee kurras Braunschweiga un Wolfenbittela.

b) Leina. Schi teff Gettingai* un Hannoverai garram.

Weserai pret rihteem irr pee Harzkalna wehl schahs pilschthas: Goslara, Klauustahla, Hildesheima, un pee Thüringeeschumescha: Eisenacha, Gota.

Pret waffareem Pirmonga ar isflawetahm wesselibasaffahm; Detmolda, Bielefelda, tur audeklus ballina.

4) Elbes gabbals. Elba nahf no Müskalnajas, eet, us seemekeem tezzedama, zaur Bemiju, Saksju un Brandenburgu, un eeteff Seemekajubrâ.

Pee Elbes irr schahs pilschthas: Kenijgrezza, Kenijsteina, Dresda, Meisa, Lorgawa, Wittenberga, Magdeburga, Hamburga, Altona.

Elbes kreisâ puffê eeteff:

a) Moldawa, kas no Bemijasmescha nahf. Pee schahs irr Praga*.

- b) Egera, naht no Fichtelakalnajas. Schè irr Egera, Karlsbada.
- c) Mulda, no Erzakalnajas nahdama un Dessawai garrameedama, eeteff Elbè.
- d) Sahlâ naht no Fichtelakalnajas. Pee winnas irr schahs pilsehtas: Sahlfelda, Rudolstatta, Jena*, Naumburga, Weisenfelsa, Merseburga, Halle*, Bernburga. Sahlâ eeteff Ilma, pee furras Weimara irr, Unstruta ar Geru, pee furras Erfurta, un Elstera ar Pleisi, pee furrahm Plawa, Gera, Leipziga*.

Elbes labbâ pussè eeteff:

- a) Ssara no Milsutakalnajas.
- b) Melna Elstera.
- c) Havela, kas papreckschu pret deenwiddeem, tad pret seemeawaffareem eet un wisspehz pee Havelbergas Elbè eeteff. Nur winna eet, irr schahs pilsehtas: Dranienburga, Spandawa, Potsdama, Brandenburga, Rahtenawa. Pee Spandawas winna usnemm Spreju, kas Bauzai, Kottbusai un Berlinai* pret seemekeem tezzedama garrameet.

No Havelas lihds Dderai eet Finowa=kanals, pee ta Neistatt=Oberswalda irr. No Sprejas lihds Dderai irr Frizza=Wiklumagrahws ratts. No Havelas lihds Elbei eet Plawenas=kanals.

Elbes appabbalâ wehl schahs pilsehtas irr:

Kreisâ pussè: Lepzizza, ar flteem wesselibasawoteem; Joachimstahla Bemijâ. Tahlat us leiju: Freiburga, Kemnizza, Mansfelda, Gisleba, Aschersleba, Kwedlinburga, Halberstatta, Stendala, Salzwedela, Lüneburga, Stade. Elbei pret rihteem: pee Eideras, kas Holsteinu no Schleswigas schfir, Rendsburga. Luwu Seemetajurai: Rihla*, Citina, Libeka pee Trawas, Schwerina pee Schwerineraesara, Wismara, Rostokka* pee Austrumajuhras.

5) Dderas gabbals. Ddera naht no Sudeeteem un pret seemekeem tezzedama eet zaur Schlesijju, Brandenburgu un Pommeraniju, un pehdigi Pommeranu= jeb Stettinas=hassâ eeteff. Pee winnas irr schahs pilsehtas: Kosela, Dppela, Briga, Breslawa*, Leelglogawa Schlesijâ, Krossa, Frankfurta, Ristrina Markâ, Stettina Pommeranijâ.

Oderà eeteff kreisâ puffê:

- a) Oypa, pee kurras Troppawa un Fegerndorfa.
- b) Glazza Neisa, pee kurras Glazza un Neisa.
- c) Weistrizza, pee kurras Schweidnizza.
- d) Razbacha. Pee schahs irr Goldberga un Lignizza.
- e) Bobera. Schè irr Hirschberga, Bunzlawa un Sagana.
- f) Lauszias Neisa. Tè irr Bittawa, Gerlizza Guba.

Oderas labbâ puffê eeteff:

- a) Klodnizza ar Klodnizzas-kanali.
- b) Warte pee Kistrinas. Pee winnas irr Landsberga. Wina usnemn Nezzu. (Brombergu-kanals).
- c) Ihna. Pee schahs irr Stargarda.

Oderai pret wakkareem irr schahs kistuupes:

- a) Utkera, eet Pommeranu-haffâ. Pee winnas irr Prenzlawa.
- b) Peene, arri Pommeranu-haffâ. Pee schahs irr Anklama, Demmina.

Peenai pret seemeeteem irr pee Austrumajubras schahs pilfehthas: Stralsunda un Greifswalda*.

Oderai pret rihteem irr schahs kistuupes Pommeraniâ:

- a) Rega, pee kurras Treptowa.
- b) Persanta. Pee schahs irr Belgarda un Kolberga. — Stary Persantu un Wipperu irr Reslina.
- c) Wipperu, Schè irr Rigenwalde.
- d) Stolpe. Pee schahs irr Stolpe.

Wahzjemmei pret seemeeteem irr Austrumajubrâ falla Rigena ar trihtaktintim. (Stubbenkammers, Arkonarags). Schè irr pilfehla Bergena.

Sallas Usedomu un Wollina, ar pilfehthalm tahdôs paschôs wahrdôs, schirr Pommeranu-hassu, kurrâ Odera eeteff, no Austrumajubras, un zaur winnahm zeffahs trihs Oderas grihwes, kas, no wp. us rp., tà teet nosauktas: Peeneminda, Swineminda (pee schahs irr ohsta Swineminda), Diwenowa.

Produktes. Wahzjemmei irr labbas produktes no wissahm trim dabbaswalstim; ihpachi wihns, labbiba, augti, daschadi erzi un leela pulka tohti brangu wesselibasawotu.

Gedshwotaju walloda irr wahziska, tizziba irr Luttera, Reformatu un Rattoku.

II. Leijassemju kehniſchiba (Hollanda).

Rohbeschi. Franzija, Wahzsemme un Seemetajuhra.
 Leelums. 640 □juhdses ar 3½ milj. eedſihwotajeem.
 Leijassemmēs irr kochti dauds upju, esaru, purwu un
 kanals eewehrojams. Gelahgojamahs uppes irr:

- 1) Keina, kurra të schahdās tſchetrās daktās pahrdallahs:
 Gifelâ, Walâ, Lekâ un Wechtê.
- 2) Mahſa.
- 3) Schelde.

Semme irr gluschy lihdsena, semmistahwoscha, un teef zur
 dihnehm un dambeem no Seemetajuhraſ pahrpľuhdinaſchanahm
 apfargata. Produktes irr: lohpi, tabaks, linni un it ihpaſchi
 labš torfs; të arri kochti dauds puſku audſina. Gedſihwotaju
 leelaka dakka peeturrahs pee Reformatu tizzibas un runna pa
 hollandiſki, kurra walloda ſtipri ween Plattwahzas wallodai
 lihdsinajahs.

Schâi kehniſchibâ eewehrojamaš pilſehtaš irr: Amster=
 dama, weena no Giropas leelatahm andeſpilſehtahm, Har=
 lema, Haga (kehniina rezidenza), Leida*, Delſta, Rotter=
 dama, Dortrecht, Utrecht*. Nimwega, Greeninga*,
 Widedeburga, Herzogenbuſcha, Leiwarda.

Pee Hollandas peederr: 1) puſſe no leelherzogibas Luſ=
 ſemburgas, 46 □juhdses leela, ar ſtipru beedribakrepostu
 tahdâ paſchâ wahrdâ; 2) herzogiba Limburga, 40 □juhdses
 leela, ar apſtiprinatu pilſehtu Keermundu. Maſtricht,
 kaš arri krepostapilſehta, ne peederr wiš pee Wahzas beedribas.

III. Kehniſchiba Belgija.

Leelums: 537 □juhdses ar 4,700,000 eedſihwotajeem.
 Sp. semme lihdsena, bet paleef uš dp. kalnaina, un irr baggata
 un augliga; turklaht të kochti dauds daſchdaſchadu ammatneeku
 un fabritu, kâ arri par wiſſahm Giropas semmehm wiſſwairat
 dſelſajzeſku.

Gedſihwotaji irr Kattoti un runna pa dakkaſ franziſki, pa
 dakkaſ ſlemiſki, kaš Plattwahzas wallodai lihdsinajahs.

Uppeš irr tahſpaſchaš, kurraš Leijassemmēs peeminnejahm.
 Leelakaš pilſehtaš irr: Wirſpilſehta un rezidenza Briſ=
 ſela*, kur netahli tahš no 1815ta gadda eewehrojamaš weetaš:
 Waterloo un Belle-Alljantſa; Antwerpena, Mechela, Brigga,
 Dſtende, Genta*, Monſa, Turneja, Namira, Litticha*,
 Lewa*.

Pee Belgijaš peederr ohtra puſſe no leelherzogibas Luſ=
 ſemburgas.

IV. Keiseriba Franzija.

Rohbeschi. Kalejas jubraschaurums, Kanals, Atlantasjubra, Spanija, Widdusjubra, Italiija, Schweiza, Wahsemme, Leijassemme, Seemetajubra.

Leelums. 10,035 □ juhdes ar 36,750,000 eeds.

Kalni. Franzija irr it ihpafchi sawds deenwidda un rihta apgabbalds kalnaina. No Pirenejeem, kas rohbeschakalni starp Spaniju, eet weena kalnukehde us srp., un no schahs jekahs Deenwidda-Franzija Sewennukalni. Schee faetahs pret seemeteem ar Kotedohru (t. i. feltakalnu) un schis atkal sawenojahs ar Waschgawas= jeb Wogeejasikalneem un ar Juru, furri pehdigee par rohbeschakalneem starp Schweizu irr. No Kotedohra eet us sp. Ardennekalni lihds Kalejas jubraschaurumam. Pret deenwiddeem eewelkajs gar Widdusjuhru arri Alpi Franzija.

Franzijas klimats irr seemetds rendens, deenwiddds kochti jauks un filts.

Uppees un pilsehtas pee schahm:

- 1) Rohna nahk no Alpeem, teff Genferaesaram zauri papreekschu pret wakkareem, pehz pret deenwiddeem eedama eeteff Widdusjubra. Pee winnas irr Lijona un Awinona. Pee Lijonas winna usnemm Sohnu, pee schahs irr Schalona.
- 2) Garonna, tad ar Dordonu faetahs, Dschironda nosaukta. No Pirenejeem nahkdama ta ee-eet Atlantasjubra. Pee winnas irr Tulusa un Bordo. Langidokas-kanals winnu ar Widdusjuhru saweeno.
- 3) Poara, Franzijas leelaka uppe, nahk no Sewennukalneem un eet, us wakkareem tezzedama, Atlantasjubra. Pee winnas irr Orleana, Tura, Nankta.
- 4) Sehna nahk no Kotedohra un ee-eet, pret seemeta wakkareem tezzedama, Kanalā. Pee winnas irr wirs-pilsehta Parisa*, un netahli no schahs Werfakta. Tablat Ruanga, Hawera,
- 5) Schelda no Ardennekalneem nahkdama ee-eet Seemetajubra. Pee winnas irr Kambreja un Walanksjenna, un pee winnas sabnuppes Lifas: Niffela jeb Lille.
- 6) Mosela eeteff pee Koblenzas Reinā. Pee schahs irr Tula un Mezza. Moselā eeteff Meerta, pee furras Nankfa.
- 7) Wahsa eeteff arri Reinā. Pee winnas irr Werdena.

8) Reina naht no Schweizas, irr kahdu gabbalu par rohbeschu stary Franziju un Wahzsemmi un aiseet us Hollandu. Winna usnemm Illu, pee kurras zittfahrtejas Elsassas wirspilsehta Strahsburga*.

Suhraspilsehtas irr: Dinkircha, Kaleja, Bulona, Djeppa, Hawera, Schebura, Breja, Koschella, Koschefora, Bejonna, Berpinjana, Monkpetta, Marfetta, Tulona.

Franzija teef 86as departemangas eedallita, kas pa leelakai dakkai pehz uppehm un kalneem teef nosauktas, kas kurrâ departemangâ atrohdahs. Salla Korsika, us kurras tahs pilsehtas Njakttschijo un Bastija irr, peederr pee Franzijas kâ 87ta departemanga. 1860tâ gaddâ tiffa Franzijai dabohtas no Sardinijas Sawoja (kur wirspilsehta Chamberija), Nizza un Monako.

Produktes. Wihns, dselss, dsihwsubdrabs, marmors, frammi; deenwiddigas prowinzes lohti dauds dahrgu deenwiddeaugtu, ihpafchi oliwu. Franzijas sibda un wilnas manufaktureš irr lohti isflawetas.

Gedsihwotaju wallda irr franzista, tizziba Rohmneeku-Rattofu.

V. Schweiz a jeb Helwezija.

Schweiza irr republita, kas is 22 masatahm walstim fastahw, kurras par Kantona hm fauz. Zpildidama warra stahw beedribasrahtei rohtâ, kurrâi presidents par preekschneeku; liktmus dohdama warra stahw pee beedribasfapulzeshanahs; beedribasteefas sehdeschana irr Bernâ.

Leelumš. 725 □juhdses ar 2,534,000 eedf.

Rohbeschafsemmes irr: Wahzsemme, Italija un Franzija.

Kalni. Schweiz a stahw par wiffahm Ciropas semmehm augstak. Ihpafchi pret deenwiddeem winna lohti kalnaina. Alpu augstakahs spizzes, kas muhschigi ar sneegu stahw apklastas, irr: Sant-Gotthards, Mont-Rosa, leelais un masais Bernhards, Jumpyrawa, Muhts, Finsterahrhorns, Wetterhorns, Furka un Schrekthorns.

Klimats. Us kalneem luste irr lohti affa, turpretti eeleijâš jauka, arri lohti karsta.

Uhdeni un pilsehtas pee scheem. Tahdâ semmê, kur tikdaudš sneega us kalneem, ne warr arri uhdena truhft: Schweiz a irr lohti baggata ar uhdeneem.

Schweizas swp. irr Bodenaesars, pee ka pilsehta Konstanza, un Ziricheraesars, pee ka Ziricha*. Dwp.

irr Genferaesars, pee ka Lausanne un Genja. Genferaesaru us seemekeem irr Neienburgas= jeb Neifchattera= esars, pee ka Zffertena. Semmes widdü irr Fihrwald= steeteraesars, pee ka Schwiza un Luzerna.

No uppehm eewehrojamas:

- 1) Reina, no Sanct-Gottharda nahdama eet zaur Bodena= esaru un tad par rohbeschü stary Wahzsemmi irr. Pee Reinas irr Kura, Waduza, Schaffhausa un Basela*.
- 2) Ahra. Pee schahs irr Berna*. Winna eet pret seemekeem un eeteff Reinâ.
- 3) Rohna zaur Genferaesaru tezedama aiseet us Franziju.

Produktes. Schweizas kalnös un eeleijäs irr warren labbas gannibas, zaur lo it ihpafchi kochti brangi lohpi isdoh= dahs. Arri atrohдахs wiffadi staisi atmini (newis dahrges), bet maj metakku.

Cedfihwotaju walloda irr wahzifka, franzifka, italifka. Lizziba schai semmê pa daffai Kattoku, pa daffai Reformatu.

VI. Ungarija un Sihbenbirga.

Ungarija irr fehnischkiba, Sihbenbirga leelfirstiba.

Rohbeschü. Wahzsemme, Galizija, Turzija.

Leelum. Ungarija: 3265 □juhdses leela ar 8¼ milj. eedfihwotajem; Sihbenbirga: 1102 □juhdses ar 2 milj. eedfihwotajem.

Kalni. Sp. teef Ungarija no Karpatukalneem ka no lahda puszrinka apnemta; widdü semme irr lihdsena, bet us dp. un rp. paleef kalnaina.

Klimats. Pret seemekeem irr faltz un weffeligs, pret deenwiddeem flts un purwains.

Uhdexi un pilsehtas pee teem. Stary Ungarijas uppehm irr eelahgojamas:

- 1) Donawa, nahf ij Wahzsemmes no Melumescha, eet papreefchu pret rihteem, tad pret deenwiddeem us Turziju. Pee winnas irr taggadeja wirspilsehta Presburga, wezza wirspilsehta Dfena, Pesta*, Semlina.
- 2) Teifa eet pret deenwiddeem, teff Tokajai garram un eeteff pee Peterwardeinas Donawâ.

Stary esareem eewehrojami Plattuesars un Saun= fihdleraesars.

Pilsehtas, las semmes widdü: Marijas=Terelijas= pilsehta, Debrezina, Temeschwara, Kremniza un Schem=

nizza. Pee abbañm pehdigahm irr sudraba kalnrattuwes. Sihbenbirgâ irr Herrmannstatta, Kronstatta un Klauenburga.

Cedallischana. Ungarija fastahw is ihpafschahs Ungarijas un Slawonijas un Kroazijas. Ihpafschu kehniſchlibu Ungariju eedalla 5âs distriktès: Presburgâ, Raſchawâ, Leel-Wardeinâ, Ofen-Peſtâ un Edenburgâ, un ſchahs distriktès attal 45âs tomitgâtès jeb daſſâs. Kehniſchlibas Kroazija un Slawonija (333 □juhdsjes leelas ar 900,000 eedſ.) ſakriht 5âs freifâs. Woiwodibu Serbiju ar Temesera Banatu (544 □juhdsjes leelas ar 1½ milj. eedſ.) eedalla 2âs freifâs. Sihbenbirga teef 10 distriktès eedallita. Militerarohbeſchſ. (600 □juhdsjes leels ar 1 milj. eedſ.) irr wiſſ tas ſchaurais ſemmesgabbals, las gar Turzijas rohbeſchu eet.

Schâi militerarohbeſchâ dſihwo ſaldari, las ſemmi apſtrahdâdami uſwatte, la no Turzijas lahdâs prezzes ar mehri Ungarijâ ne-eiwedd. Tadeht eeleel prezzes un zilwekus, las no Turzijas naht, lahdâs preeſch tam buhwetâs mahjâs, karanteenès, tur prezzehm, zilwekeem, u. t. pr. 40 deenas japaleel. Schâi laitâ tad warr rebſcht, woi prezzes, zilweki u. t. pr. ar mehri irr aplippuſchi, jeb nê.

Produktès. Sudrabs, alminafahls.

Cedſihwotaji. Ungari irr Slahwu tauta ar ſawu ihpafschu walloðu. Winni irr labbi jahtneeki. Waldidama tizjiba irr Kattoku, bet tomehr arri daudſ Protestantu un Greeku atrohdaſs. — Tê uſturrâs daudſ Tſchigani.

VII. Kehniſchliba Galizija.

Galizija fastahw is iſtenahs Galizijas, un Krakawas un Bukowinas, las pee zittfahrtejas Pohlufemmes peederreja, bet taggad appafsch Aſtrijas waldiſchanas ſtahw.

Rohbeſchi. Sp. Pohlufemme, rp. Kreewufemme, dp. Turzija un Ungarija, wp. Wahſemme.

Leelums. 1500 □juhdsjes ar 5 milj. eedſ.

Kalni. Galizija irr gluschi lihdsena, un tiffai pret deenwiddeem no Karpatulalnajas tê lahdi maſi ſtarri eenelſahs.

Uhdeni. Dneſtra, un rohbeſchâuppe pret Wahſemmi irr Weikſela.

Pruta teft pret deenwiddeem uſ Turziju, Buga eet pret ſemeleem ſtarp Kreewufemmi un Pohlufemmi Weikſela.

Celahgojamas pilſehtaſ irr: wirſpilſehta Lemberga*, Krakawa*, las lihds 1846tam gaddam lahdâs tapat noſauktas brihwwalſts wirſpilſehtina bij, Bochnija un Wjelitschka, ar apgabbaleem, tur lohti daudſ alminafahli roht, Brodija uſ Kreewufemmes rohbeſcheem.

Galizijas deenwiddigu gallu eenemm Butowina. Schahs wirspilsehta irr Tschernowjeza pee Prutas.

Produktes. Alminafahls, labbiba, malta, labbi lohpi.

VIII. Kehnischtibas Leelbritannija un Irlanda.

Salla Leelbritannija fastahw is kehnischtibahm Anglijas un Schottlandas. Salla Irlanda irr arri kehnischtiba. Wissas trihs walstis irr saweenotas.

Kohbeschi. Schahs fallas schfirr Seemeljuhru no Atlantaszubras. Ia tad schi semme no abbahm peeminnetahm juhrahm un no Kalejas juhraschauruma, kas abbas juhras saweeno, teel apnemta. Leelbritanniju schfirr no Irlandas Ibrujuhra.

Leelums. 5750 □juhdses ar 29,760,000 eedj.

Anglija eenemm Leelbritannijas deenwidda, leelako gabbalu, Schottlanda seemeta, masako gabbalu.

Kalni. Leelbritannijas seemeta un wakkara apgabbali irr kochi kalnaini. Grampijanakalnaja Schottlandâ, Tschiwijotta- un Pentlendakalni starp Angliju un Schottlandu, Weelsa- un Pihkakalnajas Anglijâ. Anglijas deenwidda wakkara gallâ irr Liffertarags un Lendsendarags. Irlandâ Longfjeldakalni.

Klimats. Anglijâ un Irlandâ irr mikla, filta juhrasluste; Schottlandâ salta, skaidra kalnuluste.

Uppes un pilsehtas pee schahm. Starp Anglijas uppehm eewehrojamas:

- 1) Temsa, zaur Anglijas deenwidda gabbalu no wp. uj rp. tezedama ee-eet Seemelajuhra. Pee winnas irr Dksforda*, wirspilsehta Londona*, un Grinitſcha.
- 2) Trennta, kad ar Uhsu saweenojusehs, Humbera nosaukta, eefah Anglijas widdu tezeht un ee-eet, eekam labbu daktu fahnupju usnehmuse, Seemelajuhra. Pee winnas irr Birminhemma, Nottinhemma, Hulla, un pee Uhsas Forka.
- 3) Sewerna teff pret deenwiddeem Atlantaszuhra. Pee winnas irr Glostera un Wustera.

Pa wissahm schahm uppehm warr ar fugeem braufft un winnas irr gandrihs wissas zaur dahrgeem kanateem weena ar ohtru saweenotas.

Schottlandâ un Irlandâ naw nekahdu leelu upju.

Juhraspilsehtas Anglijâ. Wakkarapuffe irr Liwepula, Tschestera, Bristola. Deenwiddapuffe irr isflawetahs ohstupilsehtas Fellmuffa, Plimuffa, Porsmuffa, Do-

wera. Nihtapuffè irr Herritscha, Spittscha, Vermuffa, Kuleffela.

Semmespilschetas Anglijâ. Mentschetera pret rih=teem Liverpulai, Noritscha, Kenterbrija, Kembridjscha*, Bedja, Lihdja.

Schottlandâ irr wirspilscheta Edinburga*, Glesgo*, Eberdina*, Inwerneffa un Perfa.

Irlandâ irr pilschetas: Londonderri, wirspilscheta Dublinâ*, Waterforda, Korka, Belfasta, Kilkennija un Limerika.

Eedallifchana. 1) Angliju (2750 □juhdses leela) eedalla diwâs dallâs, Anglijâ un Weelfâ, un schahs attal 52âs grafhuwalstis. 2) Schottlanda (1400 □juhdses leela) fastahw ij Deenwidâs, Widdus= un Seemeta= Schottlandas un teel 32âs grafhuwalstis eedallita. Schottlandas waffarapuffè irr Hebridufallas un seemetapuffè Drneju= un Schetlendâsfallas, tur ihpafchi leela flkusweja. 3) Irlanda (1530 □juhdses leela) fatriht fchetras prowinzês, OIsterâ, Lensterâ, Konnatâ un Monsterâ, kas attal 32âs grafhuwalstis teel eedallitas.

Produktes, manufakturen un fabriki. Anglijâ irr tohti brangi lohpt, ihpafchi aitas; afminachgles, zins, fwins, reizfwins, kappars, dselss, bet mas maltas un nemaš wihna. Winnai irr par wiffahm tautahm labbakas manufakturen un fabriki, un ta wedd ar zittahm semmehm wiffleelako andeli (Nihfindijas kompanija). Schottlandâ irr dauds linnu un kannepeju, Irlandâ lohpt leellohpti.

Walddidama tizziba irr Anglijâ Epistopaku= jeb augsta bafnija, Schottlandâ Presbiterijaneeschu un Irlandâ Kattofu. Walldas irr anglifka, schottifka un irifka.

Pee Leelbritannijas peederr Giropâ kreposts Gibraltarâ, falla Malta, Kinschufallina Helgolanda, prettim Weseras un Elbes grihwehm, un falla Weita, Anglijas deenwidapuffè.

§ 39. Deenwidâ=Giropas semmes.

Pee Deenwidâ=Giropas peederr: Portugala, Spanija, Itალიja, Turzija, Greezija un Jonijasfallu brihw=walstis.

I. Kehnischkiba Portugala.

Robbeschi. Sp. un rp. Spanija, dp. un wp. Atlantasjubra.

Reelum. 1,825 □juhdses ar 3,810,000 eedj.

Kalni. Zaur scho semmi eet daschdaschadas Sjerras, kas pee Atlantaszuhraß beidsahs. Sjerra Estrekka eet lihds Roffaraggam, Sjerra Monfchika eet lihds Winzentaraggam, kas Giropas deenwiddawakkara gals.

Klimats. Geleijäs irr lohti karsts, kalnös faltß. Sneegs retti sneeg.

Uppes. Mino, Duëro, Tescho un Gwadijana, no Spanijas tezzedamas eet pret wakkareem, pehdiga pret deenwiddeem, Atlantaszuhra.

Pilsehtas. Pee Duëro irr Porto, schai pret deenwiddeem Koimbra*, pee Tescho grihwes wirspilsehta Liffabona. Zuhraspilsehtas irr Lawira un Lagofa. Semmespilsehtas irr Braga, Braganza, Elwora un Gwafa.

Cedallifchana. Portugala fastahw is 2 kehnifchibahm, is Portugalas un Algarwas, kas atkal snäs prowinzes eedallitas, kurras tà nosauz: Estremadura, Augfchas= un Leijas=Beira (Wera), Mino, Duëro, Traz=os=Montes, Alentescho un Algarwa.

Produktes. Deenwidda=augti, wihns, kohleka, marmors. Gedsihwotaji. Semme irr lohti beesi apdsihwota. Walloda irr portugififka, tizziba Kattofu.

Pee Portugalas peederr Azorufallas.

II. Kehnischtiba Spanija.

Kohbeschi. Sp. Franzija un Atlantaszuhra, dp. un rp. Widduszuhra, wp. Portugala un Atlantaszuhra.

Leelums. 9,063 □juhdses ar 15,220,000 eeds.

Kalni. No Pirenejufalneem eet leela pulfa kalnu us Spaniju. Us wakkareem Kantabru= un Asturufalni, kas tös raggös Ortegala un Finisterrè beidsahs. Us deenwiddeem Iberufalni, no kurreem us deenwiddawakkareem eet Sjerra Gwadarama (starp Duëro un Tescho), Sjerra di Toledo un Sjerra d'Ofsa (starp Tescho un Gwadijanu), Sjerra Morena (starp Gwadijanu un Gwadalkiwiru), deenwiddös Sjerra Newada. — Raggi jeb tapas tè irr: Trafalgaras, Tarifas, Gatas, Palofas un Mahrtinarags.

Klimats. Zaur teem daudseem kalneem luste eeleijäs lohti karsta, bet naktis irr tomehr faltß. Seema paeet warren remdeni.

Uppes un pilsehtas pee schahm:

- 1) Gbro nahs no Kantabruufalneem un eet, pret deenwiddarihtem tezzedama, Widduszuhra. Pee winnas irr Saragoffa*.

- 2) Mino tell zaur Seemekawaffara = Spaniju un ee-eet pret waffareem gar Portugalu Atlantasjuhrâ.
- 3) Duëro aiseet, tapat kâ Mino tezzedama, us Portugalu. Pee winnaas fahnuppehm irr Wakkadolida* un Salamanca.
- 4) Tescho zaur Spanijas widdu no rp. us wp. tezzedama, aiseet us Portugalu. Pee winnaas irr Toledo. Winnâ eetteff Manzanarefa, pee kurras Spanijas wirs-pilsehta Madrida*, kas paschâ widdü semmei stahw.
- 5) Swadijana eet pret waffareem us Portugalu. Pee winnaas irr Bajadofa.
- 6) Swadalkiwira eetteff pret deenwiddawaffareem Atlantasjuhrâ. Pee winnaas irr Kordowa un Sewikka*.

Pilsehtas juhrmallâ. Pee Atlantasjuhras: Koronna, Ferrola, Kabiffa. Pee Widdusjuhras: Gibraltara (Anglu), Malaga, Kartagena, Alifanta, Walentschija*, Barzelona*.

Pilsehtas semmes widdü. Granada*, Burgofa, Murzija, Pampelona, Segowija, Leona, San-Jago.

Eedallifhana. Spanijâ irr 4 kehnischkibas: Kastilija (Jaun- un Bezkkastilija, Leona, Asturija, Galizija, Estremadura, Andalufija, Murzija), Aragonija (Aragonija, Katalonija, Walenzija, Mallorka), Granada un Nawarra. Taggad winna eedallita 48nâs prowinzës.

Pee Spanijas peederr Valeärusallas, Majorka un Minorka, un Pitjuhufufallas, Iwiffa un Formentera.

Produktes. Wihns, deenwidda-augki, kostetta, sibds, lohti brangas aitas (merinos), maulehseti, metalki, marmors.

Gedfihwotaju walloda irr pa dalkai spaniska, pa dalkai bastista; tizziba Kattoku.

III. Stalija.

Stalija fastahweja agrat is dauds walstim: is kehnischkibas Sardinijas, kehnischkibas Venezijas, herzogibahm Modenas un Parmas, herzogibas Toskanas, basnizaswalsts un kehnischkibas Neapeles (abnu Siziliju). Bet 1859tâ un 1860tâ gaddâ palikka lihdsfchinniga kehnischkiba Sardinija par Stalijas kehnischkibu zaur to, ka winna Modenu, Toskanu, Parmu, Romagnu un Neapeli dadohstu dabbuja, kâ arri no Austrijas Lombardeju. Sawoja, Nizza un Monako tikka Franzijai atdohtas. Semmesgabbalinsch Venezia, kas zaur Mintschijo = uppi no Lombardejas schkirts, peederr wehl pee Austrijas; arri kahds gabbals no basnizaswalsts irr sawam

wirskungam, pahwestlam, palizzis. Tapat arri wehl pastahw ta masa republika San-Marino (nepilnas 1½ □ juhdses leela). — Pee Italias teet schahs fallas staititas: Sizilija, Sardinija, Korsika (pehdiga Franzijas), Elba un Malta (pehdiga Anglijas).

Rohbeschi. Sp. Wahzsemme un Schweiza, wp. Widdusjuhra un Franzija, rp. Adrijasjuhra.

Leelum s. Zeetsemme 4950 □ juhdses un fallas 1050 □ juhdses, ar 22 milj. eedfihwotajeem.

Kalni. Apenninukal.ii eet wiffgarrahm zaur Italiu. Seemetapuffe irr Alpi ar augstahm spizzehm Monk-Blanku un Monk-Rosu. Neapelē irr wulfans Wesuws, Sizilijā Cetna.

Italijas klimats irr kohti jauks, un winna irr ta wiffjaukafa Ciropas semme.

Uhdeni. Seemeta-Italijā irr Lokarnuesars jeb Lago-Madschjora, kurrā Barromejufallas, Komeraesars un Gardaesars. No uppehm eewehrojamas:

- 1) Po, kas no wp. us rp. eet. Pee winnas irr Turina*, Piazenza, Kremona un Ferrara*. Po usnemmo Schweizas nahkdamo Tessino; pee schahs irr Pawija*.
- 2) Etšha nahk no Wahzsemmes un ee-eet Adrijasjuhrā. Pee winnas irr Werona.
- 3) Arno eet no rp. us wp. Pee schahs irr Florenza un Pisa*.
- 4) Tibera. Pee schahs irr Roma*.

Pilsehtas juhrmallā. Genua*, Livorno, Neapela*, Tarenta, Ankona, Rawenna, Wenediga.

Pilsehtas semmes widdū. Mailanda, Mantua, Padua*, Witšhenza, Parma*, Modena*, Bolona*, Sjena*, Spoleto, Urbino, San-Marino.

Us augligahs un labbibasbaggatahs fallas Sizilijas irr Palermo*, wirspilsehta, Messina*, Siragosa (Siratufa), Katanija. Us Sardinijas: Kaljara un Saffara. Us Maltas: la Waletta.

Produktes. Sihds, kohleka, wihs, deenwidde-augti, marmorš, fehrs.

Eedfihwotaju walloda: italista; tizziba: Rattotu.

IV. Turzija jeb Osmanija.

Turzija irr keiseriba. Keiseri fauz par sultanu.

Rohbeschi. Sp. Kreewusemme, Galizija, Ungarija; wp. Adrijasjuhra; dp. arkipeels un Greezija; rp. arkipeels, Melnajuhra un Kreewusemme.

Leelumš. 6507 □ juhdses ar 12,300,000 eedsihwotajeem, starp kurreem 9 milj. Greeku=Kristigee.

Kalni. Gemusa= jeb Balkanakaļnaja, ko wakkara-puffē par Tšhar=Dagu nosauz, eet no Melnāzjuhras pret wakkareem un faweenojahs ar no Adrijāzjuhras uš rihtem eedameem Alpeem. Pret deenwidarihtem eet Despotokaļneaja un pret deenwiddeem dauds kalnustarri, kur tee isflawetee kalni: Olimps, Geta, Parnafs un Helikons.

Klimats kothi jauks.

Uppe. Donawa eeteff pa daschahm grihwehm Melnāzjuhrā. Pee winnās irr Belgrada, Widdina, Nikopola, Ruffchuka, Silistrija.

Pilschetas. Konstantinopela (Istambula), wirspilscheta pee Marmorāzjuhras, Adrianopela, Filippopela, Sofija, Warna, Schumla un Janina.

No fallahm, kas pee Turzijas peederr, eewehrojamas: Kandija (Kreta) un Stalimene (Lemnosa).

Moldawa, Wallateja (Donawas firstibas) un Serbija stahw appatsch Turku wirswaldischanas un Kreemu protezijas (t. i. apfargaschanas). Moldawā irr Tassija wirspilscheta, Wallatejā Bukareschta. No Serbijas dabbu Turzija tikkai tahdus meflus un winnai brihw irr, schē 6 krepostus turreht, no kurreem it ihpasehi Belgrada tas eewehrojamaš un leelafais. — Republika Montenegro jeb Tšchernagora.

Produktes. Deenwidda-augti, koshkfa, wihns, korintes, marmorš, juhrputta*).

V. Rehnischkiba Greezija.

Greezija fastahw is Liwadijas, Morejas un fallahm.

Leelumš. 900 □ juhdses ar 1,070,000 eedsihwotajeem.

Liwadijā irr tahs pilschetas: Atena*, Lepanto, Missolunga.

Morejā irr tahs pilschetas: Napoli=di-Romanija jeb Nauplija, Argosa, Tripolizza, Korinta, Patrasa, Nawarina, Korona un Maina.

Greezijas eelahgojamahs fallas irr: Hidra, Spezzija, Parosa, Egina, Negroponta, Eibeja, Androsa, Naksija.

Eedsihwotaju walloda irr jaungreekiska, tizziba Greeku=Rattoku.

*) Juhrputta (wahzisti: Meerschäum) irr tahda mineralusorta, kas is semmes israkta mihtla tā mihtla irr, bet pee lustes nozetejahs. Is winnās taiša pihpes, kas preeksch pihpeschanas wisslabbatahs.

VI. Jonijasfallu brikhwaltis.

Schi is 7 leelafahm un daudsahm masakahm fallahm fastahwedama brikhwaltis stahweja libds schim appatsch Anglijas apfargaschanas, bet taggad pee Greezijas tikka peedallita. Gewehrojamahs fallas irr: Korfu*, Paffo, Santa=Maura, Teaki (jeb Staka), Refalonija, Sante, Berigo un Berigotto.

Leelumš. 52 □juhdses ar 250,000 eedsihwotajeem.

§ 40. Asijas semmes.

Asija irr 800,000 □juhdses leela ar 760 milj. eeds.

Asija irr schahs semmes: Asijas Kreewusemme, Asijas Turzija, Kaukasija, Arabija, Persija, Beludschistana, Afganistana, Turkestana, Rihtindija, Kihna, Japana.

I. Asijas Kreewusemme,

jeb Seemel=Asija eenemm Asijas trescho dattu. Winnas rihta gabbalu nosauz par Sibiriju, kur pušsfalla Kamtschatka.

Leelumš. 270,540 □juhdses ar 9,279,000 eeds.

Leelakee kalni të irr: Uralakalni, Altajakalni, Baikalakalni, Jablonojakalni, Kamtschatkaskalni.

Uppes irr: Wolga, Urala, Dba (ar Irtschu un Tobolu), Jeniseja, Lena, Jana, Indigirka, Kolima, Anadira, Anadira, Amura ar Ussuri irr rohbeschaupees stary Kihnu. — Kaspijasesars un Baikalaesars.

Pilschetas. Katrinasburga, Tobolska, Omsta, Tomska, Jeniseiska, Irkutiska, Nertschinska, Jakutska, Ochotska, Nischnei=Kamtschatka, Peterpaulowiska.

Produktes. Dauds metalku, kalnu= un awohtusahls, malka, kaschoh=ahdas.

Eedsihwotaji irr Tatari, Mongoli, Tunguschi, Kalmikki, Kamtschadaki un zittas neujschaidrotas paganu tautas.

Pee Asijas Kreewusemmes peederr Alentu= un Kuriku= fallas.

II. Asijas Turzija.

Leelumš. 31,482 □juhdses ar 16,050,000 eeds.

Kalni. Kaukasuskalni, Ararats, Taurus, Libanons.

Uppes. Gifrata un Tigriša (kad saweenojuschahs, tad Schat=el=Arab nosauktas), Jordana (eetekk Mirronu=esarâ). — Wanesarš.

Leelo pušsfallu stary Melno= un Widdusjuhrü fauz par Natoliju jeb Masasiju, kur pilschetas: Smirna, Skutara, Druffa, Angora. — Semmesgabbalu, kas us Kaukasijas

puffi stahw, fauz par Armeniju; tē irr pilsehta Erzeruma. — Deenwidda gabbals gar Widdusjuhru irr Sirija, tur pilsehtas: Damaska, Alleppa, Jerusalema, Akra. — Gifratas un Tigrifas apgabbalā irr pilsehtas: Djarbekira, Mosula, Bagdada, Bassora.

Produktes. Semme irr flitti aplohpta, bet tomehr baggata ar deenwidda-augteem, sihdu, koftrwillu, labbeem lohpeem, kameeluspawahm un sassjanu. Tē arri irr kofhti labbas manu-faktureš, it ihpašchi skaisa pehrweščana.

Gedsihwotaji irr Turki, Armenešchi, Maroniti, Drusch, Arabeešchi un zittas tautas. Wallo da irr turziska un arabiska, tizziba Muhameda.

Ziperaskalla Widdusjuhra peederr pee Turzijas.

III. Kaukasija.

Leelumš. 5,585 □juhdses ar 3½ milj. eedš.

Kaukasija irr kofhti kalnaina semme. Augstakee kalni tē irr Elborufakalns (18,500 pehdas augsts) un Kasbekka-kalns (14,000 p. a.).

Pilsehtas. Stawropela, Tiflisa un Griwana.

Gedsihwotaji irr Tscherkassi jeb Zirkasseeschi un Gruseeschi, kas par teem skaisakeem zilwekeem pašaulē teef turreti.

IV. Arabija.

Arabija irr augstistahwošča semme, kas pa leelakai dalkai no nomadeem teef apdsihwota un daudš masakās walstis irr eedallita, par kurrahm emiri, šcheiki, imami u. t. pr. pahrwalda. Semmei irr kofhti mas uhdena. Seemekarihta mallā teef Gifrata.

Leelumš. 57,400 □juhdses ar 8 milj. eedš.

Gedalliščana. Seemekapuffē irr tuhkfnešča Arabija. Semmes widdū irr Petrejas jeb akmina Arabija, tur pilsehtas: Mekka, Dščedda (Mekkas ohsta) un Medina. Deenwiddap. šē irr laimiga Arabija (Semena), tur andeles-pilsehtas: Moskwa, Muskata un klintstreposts Adena (pehdigais Anglijas). Laimigā Arabijā irr leels, tā nosaukts Arabijas tuhkfnešs.

Produktes. Kaffija, deenwidda-augti, wihrats, balsams, firgi, kameeli.

Gedsihwotaji irr Muhamedaneeschi un ušturrahš no lohpuandšefčanās un laupiščanās (kā p. pr. Beduini). Tē arri dšihwo tā nosaukti Wahabiti, kas zittus Muhamedaneesčus ne eeredš.

V. Persija jeb Irana

irr lohti faufa, tuhksnefaina, kalnaina, flitti apstrahdata semme, kas no kahda fchacha despotiski (t. i. warmahzigi) teef pahrwaldita.

Leelums. 26,450 □juhdses ar 10 milj. eeds.

Persijas pilsehtas irr: Teherana, Ispahana, Laurifa, Schirafa.

Gedsihwotaji irr Muhamedaneeschi un Guëbeeschi (uguns peeluhdseji).

VI. Beludschistana.

Schi semme irr lohti faufa, afminaina un smilktaina, un pa leelakai dakkai tuhksnefs bes awohteem un uppehm, tur nefas ne aug un dauds reisas leelas sturmes isjeftahs.

Leelums. 7,800 □juhdses ar 3 milj. eeds.

Wirspilsehta irr Kelata.

Gedsihwotaji irr laupidami nomadi, kurrus par Beludscheem fauz.

VII. Afganistana jeb Kabulistana,

Beludschistanas seemekapuffe, irr jau daudsmaj augligata, un it ihpafchi zaur uppi Kabulu, kas fche zauri tezzedama us Indufu aisseet.

Leelums. 12,160 □juhdses ar 5 milj. eeds.

Pilsehtas. Kabula, Kandahara, Herata, Kaschmira.

Gedsihwotaji irr Afgani, kas pa leelakai dakkai ar zittahm semmehm, it ihpafchi ar Indiju, andeli wedd.

VIII. Turkestana jeb Turana jeb Tartareja.

Schai semme, kas stary Kaspijasefaru un Rihnu atrohдахs, irr Turku dsimtene. Winnas leelums isnefs kahdas 30,900 □juhdses, tur kahdi 6 milj. zilweki dsihwo.

Sche irr pilsehtas: Samarkanda, Bulara, Tschirwa.

IX. Rihhindija.

Eiropesechi eedalla Rihhindiju diwas pussfallas, no kurrahm weena schai puffe Gangesai un ohtra winna puffe atrohдахs. Schahs puffes gabbalu jauz par Preekschindiju, winnas puffes gabbalu par Usindiju.

A. Preekschindija irr 70,000 □juhdses-leela un fastahw is Anglijas semmesgabbaleem, brihwalstim un zittahm Eiropesechu semmehm,

Uppes irr: Indusa, Kawera, Kistna, Godawera un Gangesa.

Klimats irr tohti karsts.

Semmesdakkas. Rihtindijas kompanija, kas Anglijas frohnam peederr un par ko Anglija taggad wizefehnnim uszehlfuse, ka residenza Allahabada irr, teef eedallita tsheträs presiden-tibäs, kurras tä nosauz: 1) Bengala jeb Kalkutta, 2) Allahabada, 3) Madrasa un 4) Bombeja. Schajäs walstis irr pilsehtas: Deli, Benaresa, Dacka, Kalkutta, Jagger-nauta, Heidrabada, Madrasa, Trankebara*), Mesuli-patnama, Bombeja, Surate, Lahore, Auda. — Brihw-walstis irr Nepala un Kaschmira. — Franzoscheem peederr Pondischeri un Tschandernagora; Portugiseseem: Goa, Damao un Diu.

Pee Malabarasties irr Pakediw- un tahlak us deen-widdeem Malediwufallas. Preekschindijai pret deenwiddeem irr falla Zeilone, 1150 □juhdses leela, kur zimmetu dabbu. Pilsehtas us Zeilonis irr: Kandija (agrafaja sultana residenza), Kolumba (Anglu wirspilsehta), Trintonomale, kur leela ohsta.

Produktes. Ar produkthem Indija par wissahm zittahm semmehm pasaulē baggatafa. Tē irr it ihpafchi sihds, kochwilla, wirzas, dahrgi akmini, selts, pehrles, elefanti; tapat tohti is-flawetas manufaktures, it ihpafchi skaitas schalles.

Schahs semmes wezwezzee eedsihwotaji irr Hindusa. Tizzibas irr Brama un Muhameda.

B. Aisindija irr 50,000 □juhdses leela.

Baur scho semmi teff uppes: Bramaputra, Irawaddi, Menama, Rambodscha (Mekonga).

Eiropeschi scho pufsfalla wehl tohti mas pasihst. Schē irr keiseriba Birma jeb Awa, tehnischkibas Koschinkihna (Annama) un Siana. Deenwiddigo semmesmehli sauž par Malakku, kurras eedsihwotaji Malajeeschi irr. Us tahdas fistesfallinas irr pilsehta Singkapore un us Prinza-Weelsa-fallas irr Dschorschtona (t. i. Surra pilsehta). Tahlak, pret wakkareem schai pufsfallai, irr Andamanu- un Niko-barufallas.

Produktes irr gandrihs tahspaschas, kas Preekschindijā tiffa peeminnetas.

Aisindijas fallas irr 34,000 □juhdses leelas ar 22 milj. eedsihwotajeem. Schahs irr: leelahs Sundafallas (Sumatra, Jawa ar pilsehtahm Batawiju un Surabaju, Borneo,

*) Peederreja lihds 1845tam gaddam Danijai. Schē irr ta wisswezžaka missiones weeta, kas jau no 1705ta gadda pastahw.

Belebefa ar pilsehtu Matassarū); masahs Sundafallas (Timora, Sumba, Floresa); Molukku= jeb Wirzufallas (Dschilolo, Amboina, Banda, Ternate); Philippinas= jeb Manilassallas (Manila jeb Lujona un Magindanao jeb Mindanao).

X. Kihna.

Kihna irr keiseriba, kas lohti apstrahdata un apdsihwota, un pehz Kreewusemmes ta leelata semme pafaulē. Šhstena Kihna irr 73,000 □juhdses leela ar 358 milj. eedsihwotajeem.

Uppes. Hoango jeb Dseltanauppe un Sanzekijana jeb Sillauppe. Keiseratanals, 300 juhdses garšč, eet no sp. uš dp.

Wirspilsehtas irr: Pekinga sp., Nankinga pee Sanzekijanas, Kantona dp. pee juhras, Makao uš tahdas fallas ar tahdu paschu wahrdu (Portugalas), Hongkonga (Anglijas). Kihnai peeder tahs fallas Formosa un Hainana. Anglija un Franziija bes tahm agratahm ohstupilsehtahm (ščahs irr: Kantona, Šchangaja, Amoja, Futtščeja un Ningpo) wehl dabbuja 1858tā gaddā dasčas zittas pilsehtas klast, kurras irr: Kjungtščeja uš fallas Hainanas, Taiwana uš fallas Formosas, Swatawa atgreeschanasriinka apgabbalā, Amojai pret deenwiddawakareem, Tengtščeja pee prowinzes Šchantungas seemetakistes, Njutščuanga pee Liaotunga golša, un Tščiegtianga pee Sanzekijanas.

Šee Kihnās peederr:

- a) Tibeta, kur wirspilsehta Lassa (Dalai-Lama). Leelums: 28,300 □juhdses.
- b) Tungusija ar Sagaliju (Mandschureja), 32,500 □juhdses leela.
- c) Mongoleja un masa Buchareja jeb Rihta= Turkestana, kur pilsehta Kasčgara. Leelums: 89,400 □juhdses.
- d) Puššfalla Koreja makša Japanai un Kihnai mešlus.

Produktes. Šihds, tehja, lohtwilla, rabarbers. — No manufaturehm dabbu porzellanu, lateeretās prezzes, fihdadrehbes, tufču.

Kihneesčeem irr šawa ihpafča walloda un raksti. Šizziba irr Konfuza un Lama.

XI. Japana.

Japana, pa japaništi Nipona jeb Nifona, irr keiseriba, kas iš trim fallahm fastahw, kurras tā nofauz: Nipona,

Sikota un Kjusja. Lai arri šē dandz reifas leelas sturmes, semmestrihžefchanas un pehrfoni atgaddahs, tad tomehr semme no winnas muddigeem un darbigeem apdšihwotajeem irr skaiſti apkohpta un eenes daschadaschadas produkttes.

Leelums. 7,100 □juhdses ar 30 milj. eeds.

Pilsehtas. Jeddo (pafauliga keisera Ruba-Soma rezidenza) un Mjako (garriga keisera Dairi-Soma rezidenza). Dstupilsehtas irr: Mangasakti, Simoda, Sakodadi, Kanagawa, Fjogo (Hjogo).

Produkttes irr tahdaspaschas, kas Rihnā.

§ 41. Afrikas semmes.

Starp wiffahm semmesdakkahm irr Afrika, par kurru wiffahm masak to teikt sinnahm. Afrikas kistes ween wehl irr pasihstamas, kas andeles pehz no Eiropescheem teef apmekletas.

Afrika, 550,000 □juhdses leela, irr lohti baggata ar tropu produktteh m is wiffahm dabbaswalstim, bet flitti apkohpta un pa leelakai dakkai mas apdšihwota. Šē usturrahš kahdi 150 milj. zilweku.

Afrikas eedsihwotaji irr: Negeefchi starp atgreefchanasrinkeem, Kopti Egipte, Berbeefchi ap Seemela-Afrikas juhrmallahm, Kasseefchi un Hottentotti pret deenwiddeem. Te arri dšihwo Arabeeſchi, Suhdi, Turki un Eiropeschi.

Afrikas semmes, to leelums un zilweku skaitlis pa leelakai dakkai nemas wehl naw sinnams, irr: Egipte, Rubija, Habescha jeb Abeſſinija, tuhtsnefs Sahara, Berbereja, Senegambija, Sudana jeb Nigrizija, Augſchgineja, Appaſchgineja jeb kiste Kongo, Kapsemme, Kasseefchu un Hottentottusemmes, tahs kistes Sofala, Monomotapa, Moſambika, Zanguēbara, Ajana un Adela, un fallas.

I. Egipte.

Egipte, kas pret rp. ar Arabiju, pret dp. ar Rubiju, pret wp. ar tuhtsnefs Saharu un pret sp. ar Widdusjuhrnu faetahs, irr jau no wezwezeem laikeem eelahgota un aprihnota. Par winnu walda wizefehniſch ar pilnigu warru, kam tikkai it gaddus Turzijai kahdi meſli jadohd. Wiſſgarrahm zaur Egipti teff Nilasuppe, kas it gaddus pahrpulhidama semmi augligu taiſa. Klimats Egipte irr neweffeligs, zaur to arri dandz nerdsigu atrohдах un ne retti mehris iſſekahs.

Leelums. 6000 □juhdses ar kahdeem 3 milj. eeds.

Pilsehtas. Aleſſandrija, Damjetta, Roſetta pee Nilas grihwehm, wirspilsehta Kairo pee Nilas; winnai prettim, ohtrā puſſe Nilai, irr Dschise, kur tahs leelahs iſſlawetahs

piramides atrohdahs; Suëza, no kurreenas ar damsfuggeem us Indiju brauz; Augfchas-Egiptê irr Affjuta un fahdscha Luffora, kurras tuwumâ wezzahs Tebenes druppas.

Produktes. Labbiba, ihpaſchi rihs, ſaffians, bittes un fahls, bet kohti maſ malkas.

Gedſihwotaji irr Turki, Arabeefchi un Kopti, kas pa leelakai dakkai Muhamedam tizz.

II. Nubija un Habefcha jeb Abeffinija.

Nubija irr ſemeliga, kas ar Egipti faetahs, un Habefcha jeb Abeffinija deenwiddiga ſemme, fur Nila tezzeht eefahf. Habefcha irr pilna ar kalnajahm un kalnukehdehm; Nubijâ gan newaid tahdu kalnu, bet to weetâ jo leelakas ſteppes un tuhffneſchi. Klimats us kalneem naw wis tif karſts, zaur to arri eedſihwotaji tê tif melni naw, kâ zittâs Afrikas ſemmes.

Nubijâ irr pilſehtas: Sennaära, wirſpilſehta, Don-gola un Suäkina.

Habefchas wirſpilſehta irr Gondara.

Produktes. Labbiba, dahrgi augti, zukturs, kohwilla, melnamalka (Ebenholz), daſchadi lohpi, ſibds un ſelts.

Gedſihwotaji irr Arabeefchu ziltſraddineeki un ne tizz wis Muhamedam, bet peeturrahs pee auſtrumafemmes Kriſtigo tizzibas; tomehr irr kohti tumſchi, ſlinti un gluppi.

III. Tuhffneſis Sahara.

Schis tuhffneſis, kas peežas reiſas leelaks par Wahſſemmi, irr no rp. us wp. 700 juhdses garſch un kahdas 200 juhdses plats (zaurzaurehm 120,000 □juhdses leels). Winnâ atrohdahs dauds oasu jeb augligu ſemmesgabbalu, kas pa leelakai dakkai no nomadeem Tuärikeem un Tibbeem teef apdſihwotas. Leelaka no ſchahm oafehm irr Fezzana, fur pilſehta Murzuka ar 20,000 eedſihwotajeem. Beſ tam wehl daſchas zittâs pilſehtinas tê irr, fur Mauri, Berbeefchi, un Beduini dſihwo, kas laupidami ar gummiju, aſminafahli un ſeltaputtekkeem andelejâhs un arri kameekus un aitas audſe, un bittes kohpi.

IV. Berbereja.

Berbereja atrohdahs Afrikas ſemmetapuffê. Pee Berberejas peederr ſchahs ſemmes:

1) Marokko un 2) Feza (fur obſta Tangera), par kurrâhm kahds Turku ſultans deſpotiſti walda. — 3) Aſſchirija peederr taggad Franzoſcheem un irr 10,000 □juhdses leela. Gedallifhana: Drana waffarapuffê, Aſſchirija widdû, Kon-

stantina rihtapuffè, fur pilsehtas ar tahdeem pascheem wahrdeem un Bona. — 4) Tunifa, 5) Tripolifa un 6) Barka ar pilsehtahm tahdòs paschòs wahròs. Schahs semmes stahw taggad appafsch Turku wirswaldifchanas un bij agrakòs laitòs leelas juhrulaupitajas. — 7) Dseüta, peederr Spaneescheem.

Tè eet Atlasafakalni zauri.

Produktes. Sirgi, kameeki, datteles, olivew, deenwiddaugfi, labbiba.

Wezzwezzee eedsihwotaji irr Berbeefchi. Bes tam tè dsihwo Rabiki, Mauri un nomadu Arabeeschi, Turki, Schihdi un Kristigee.

V. Senegambija.

Schis wahròs irr is wahrdeem Senegala un Gambija saliktis, tadeht ka zaur scho semmi uppes ar tahdeem wahrdeem teff, stary kurrahm saktaisrags pret wakkareem juhrmallà atrohdahs. Schi irr ta karstaka un neweffeligaka Afrikas semme. fastahw is augligem semmesgabbaleem un leeleem tuhffnescheem, un irr dauds masakàs walstis eedallita, kas pa dalkai Angteem, Franzoscheem un Portugiseescheem peederr.

Produktes. Umbra un zittas spezerejas, daschadas palmes, kohwilla, selts un ihpaschi gummija.

Eedsihwotaji: Negeefchi un Mauri.

VI. Sudana jeb Nigrizija.

Leela semme Afrikas widdü, bes ihsteneem rohbescheem. Tè irr leelas Negeeschuwalstis, ka p. pr.: Darfura, Kordo-fana, Borno, Sellata, kurràs wirspilsehtas ar tahdeem pascheem wahrdeem.

Leelumz. 50,000 □ juhdses ar 8 milj. eedsj.

Zaur scho semmi eet Mehneschakalni.

Nydeni. Uppe Dscholiba jeb Nigera un esars Tschada.

Produktes. Selts un wehrgi, kurrus pa leeleem pulkeem no schejeenas us Ameriku aiswedd.

VII. Augfch= un Appafschgineja.

Scho leelo semmju apgabbali eet gar wissu to leelo Atlantas-juhrasihfumu jeb Etiopijasjuhru, kas eefsch Afrikas wakkrapuffè eelezahs. Augfchginejas tistes eedalla pehz winnu produktehm tà: 1) La uwutiste, fur pilsehta Fritona; 2) Pipperu= jeb Graudukiste; 3) Elfenbeina= jeb Sobbukiste; 4) Selta liste jeb Afchanteeschu walstis, un 5) Wehrgukiste. Klimats schè zaurzaurhem neweffeligis. — Appafschgineju

jeb kisti Kongo Giroppeeschi masak pasihst, lai arri schè Spaneescheem un Portugiseescheem daschi semmesgabbali peederr. Dè teff uppe Zaire.

Augschginejâ irr neleela republika Liberija.

VIII. Kapsemme, Kaffeeschu= un Hottentottusemme.

Schahs trihs semmes istaifa Afrikas deenwiddigo gallu un teef apdsihwotas no Kaffeeschu, Hottentotteem un tà no-fauteem truhmuwihreem, kas lohti affinstahrigas tautas. Semme irr labba, lai arri lohti kalnaina, un tè aug it ihpafchi labs wihns, to par Kapwihnu fauz. Pee labbas-zerribas-ragga irr Kappilsehtha (Anglijas).

IX. Ristes Sofala, Monomotapa, Mosambika, Zanguëbara, Ajana un Adela,

kas wiffas Afrikas rihstapuffè, irr Giroppeescheem wehl lohti maf pasihstamas. Scho semnju eedsihwotaji irr Negeeschi, Mauri, Arabeeschi un kahdi Portugiseeschi. Dè teff uppe Zambese.

X. Sallas.

Afritai rihstapuffè irr schahs fallas: Amirantas, Se-schellas, Komoru= un Maskarufallas (Maurizija un Burbona) un Madagaskara (10,000 □juhdses leela).

Wakkarapuffè irr: Sankt-Helena, Sankt-Ajszensijona, Ginejasfallas, falla-ragga-fallas, Kanarijas-fallas (Teneriffa, fur ohsta Santa-Kruëza), Madeira, Porto-santo un Azorufallas.

§ 42. Amerikas semmes.

Lai gan Amerika nuhle 1492trâ gaddâ tiffa no Kolumbus atklathta, tad tomehr wianna Giroppeescheem dauds wairak pasihstama nekâ Afrika.

Amerika, 770,000 □juhdses leela ar 75 milj. eedsihwotajeem, irr baggata ar daschdaschadahm un wiffu zonu produktehm, no kurrâhm it ihpafchi eewehrojamas: Maifa, kartosfeti, indigo (sillumsahles), kofchenille, daschadu pehrwju lohti, u. t. pr. Det wiffwairak schi semme irr fwehtita ar dahgeem metafceem.

Amerikas eedsihwotaji irr pa leelakai daffai agrakbijuschji Giroppeeschi, to pehzneekus jeb tohs taggadejus baltohs Amerika-neeschus par Kreokeem fauz. Bes tam tè arri wehl dauds mistruslakkas atrohdahs, tà p. pr. Mulatti, to weens wezzaks Giroppees, ohtris Negeets, Mestizi, to wezzaki Giroppeeschi un Indijaneeschji, u. t. pr. Wezzwezzee Amerikas eedsihwotaji, Indijaneeschji, taggad tiffai wehl pa leeleem mescheem ap=

fahrtblandahs un teef bes mitteschanas no Giropeescheem us to neschehligato trentati un waijati.

A. Seemet=Amerikâ

irr schahs semmes: Kreewu Amerika, Dahnu Amerika, Franzoschu Amerika, Angku Amerika, Hudsonabajas-kompanija, Arktas arkipeels, Amerikas faweenotas walstis, Keiseriba Mexfika.

I. Kreewu Seemet=Amerika.

Schi irr wißs tas leelais semmesgabbals, kas Amerikas seemetawakkarapuffi eenemm un fur pa leelakai dalkai Kreewu un Amerikas kohpmanni faktorejas preeksch kaschoht=ahdu us-pirkshanas eeriftejuschi. — Puffsfalla Alafschta.

Leelums. 24,298 □ juhdses ar kahdeem 60,000 eeds.

II. Dahnu Seemet=Amerika

jeb Greenlanda, irr ta pirma semme, to Giropeeschi Amerikâ redseja; jo jau kahdus 500 gaddus preeksch Kolumbus atklahja Norwegijas juhkrasbrauzeji scho semmi un sahka to apstrahdabt, lai arri winni të ne pahrlattijahs, tadeht ta semme kohi ne-augliga un falta.

Produktes irr wallsiwis, kas no Dahneem, Angteem un Seemet=Amerikaneescheem teef usmekletas; juhkrasfunni (rohni), kurrus winnu trahnas un ahdu pehz kauj.

Leelums. 35,000 □ juhdses, fur kahdi 50,000 zilwefi dsihwo.

III. Franzoschu Seemet=Amerika.

Seemet=Amerikâ Franzoscheem tahds mafs gabbalinsch ween peederr, prohti Peterafallina. Schi stahw Neifundlandai deenwiddapuffe. Leelums: 7 □ juhdses.

IV. Angku Seemet=Amerika.

Gewehrojami sche irr ta nosauttee Kanadas esari: Augschas, Mischigana, Hurona, Grijes= un Ontarijesars. No Grijesesara eet us Ontarijesaru uppe Niagara, kas no augstahm Mintihm leija gahschahs, un no Ontarijesara aiseet us Atlantaszuhru Lorenzastraume.

Gedallifhana. 1) Kanada (Augsch= un Appalsch=), fur pilfehtas Kwebela, Montreäla un Toronto (Yorka). 2) Saunbraunfchweiga fur Frederiktona un Sankt=Dschonfa. 3) Neifchottlanda un Bretonarags, fur Hellifekfa un Sidneja. 4) Prinza=Ewarda=falla, fur

Scharlattona. 5) Neifundlanda, tur Sankt=Dschonfa.
6) Bermudafallaß.

Leelums. 31,800 □juhdses ar 1½ milj. eeds.

V. Hudsonabajas=kompanija.

Schi kompanija, pee kurras arri Labrador peederr, stahw appatsh Anglijas apfargafchanas, irr kohti falta semme un teek pa leelakai dattai tiftai no Eskimoseem apdsihwota.

Gewehrojamee esari irr: Winipega= un Wehrguesars. Leelafahs uppes: Albanija, Sewerna, Nelsona, Matkentschija un Kolumbija.

Leelums. 120,000 □juhdses.

VI. Arktas= jeb seemeka=arkipeels.

Schis arkipeels, kas Seemeka=Leddusjuhra atrohdaß, fa-stahw is schahm fallahm: Bessina=semme, Prinza=Weelfa=semme, Wiktorijas=semme, Prinza=Alberta=semme, Banfa=semme.

VII. Seemek=Amerikas faweenotas walstis.

Kamehr schahs walstis no Anglijas atritta (1783schâ gaddâ), tamehr tahs stipri ween irr isplattijuschahs (kahdas 129,035 □juhdses) un teek no labbas dattas zilweku apdsihwotas (taggad 31½ milj.).

Kohbeschi. Rp. Atlantasjuhra, dp. Metfikas juhra=lihkums, wp. Rahmajuhra, sp. Angku Amerika un brihwo Indijaneeschu semmes.

Uppes irr: Konnektikuta, Hudjena, Delawara, Sefkwihenna, Potomeka, kas wiffas Atlantasjuhra eetekk; Missifippi eetekk Metfikas juhralihkumâ, kurrai fahnuppes: Missifuri, Dhejo, Arkansafa un Sarkanauppe; Kolumbija jeb Dregona aiseet us Rahmojuhru. Uppes un esari, kas të atrohdaß, teek zaur daudseem kanakeem weeni ar ohstreem faweenoti.

Produktes irr baschbaschadas un teek no eedsihwotajeem mannigi faruhketas. Andele un fuggofchana irr kohti leela. Tizzeht warr ikweens, to gribb.

Is agrafahm 13 walstim taggad irr 33 demokratiskas brihwwalstis ar weenu beedribasdistriktu un daudsahm territori-jahm*) isjehluschahs, kas wiffas zaur generalkongressi beedribâ

*) Kad kahdâ femmesgabbalâ wehl 60,000 eedsihwotaju naw, tad fauz to par „territoriju“ jeb „nowaddu“; bet kad jau tildauds irr, tad winnu uszell par „walsti“, kas pee generalkongresses dattu warr nemt un us scho fawus weetneelus nosuhtht.

stahw, lai arri zittadi weenai walstei ar ohtru nekahdas daffas naw. Winnas tē eedallistm trijās daffās:

a) Seemeka walstis beš wehrgeem.

1) Mehna; 2) Ruhemmšhira; 3) Wermonga; 4) Messetšhufeta, kur pilsehta Bostona ar 140,000 eeds.; 5) Rohde=Gilenda; 6) Konnektikuta; 7) Nujorka, kur Nujorka ar kahdeem 520,000 eeds.; 8) Pensilwanija, kur Filadelfija ar 450,000 eeds. pee uppes Delawaras; 9) Nudscherfija; 10) Kalifornija, kur wirspilsehta Sankt-Franziska; 11) Dhejo, kur pilsehta Zinzinnata ar 120,000 eeds.; 12) Indijana; 13) Mitschigena; 14) Illineisa; 15) Iowa; 16) Wisconsinja; 17) Delawara; 18) Minnesjota; 19) Dregona.

Leelumš. 93,054 □ juhdses ar 22½ milj. eeds.

b) Deenwidda walstis ar wehrgeem.

20) Merilenda, kur Baltimora ar 170,000 eeds.; 21) Virginija; 22) Seemeka=Karolina; 23) Deenwidda=Karolina; 24) Georgija; 25) Kentukki; 26) Tenessa; 27) Alabama; 28) Missisippi; 29) Lujsijana, kur Nuorleana ar 152,000 eeds.; 30) Arkanzasa; 31) Missuri; 32) Florida; 33) Teksasa, un beedribasdistrikta Kolumbija ar wirspilsehtu Weshintenu, kur generalkongressa šapulzejahs.

Leelumš. 36,120 □ juhdses ar 9 milj. eeds.

c) Territorijas jeb nowaddi.

1) Nebraska; 2) Indijaneesču territorija; 3) Numeškika; 4) Uta; 5) Weshintena; 6) Gadsdena.

VIII. Keiseriba Meksika.

Šchi semme, kas 1823šhā gaddā no Spanijas atrisidama par brihwwalsti eetaišjahs, irr 40,310 □ juhdses leela, ar kahdeem 7¾ milj. eedsihwotajeem. Winna fastahweja lihds 1863šham gaddam ir 21 brihwwalstim, kas us generalkongressi Meksikā šapulzejahs. Bet taggad Napoleons III. winnu eetaišja par keiseribu un aišfubtija us turreen šawu ihpafču keiseri.

Leelatahs pilsehtas irr: Meksika ar 150,000 eeds., Gwadalakfara, Potosa, Akapulka, Keretara, Werafruzā. Pee Meksikas arri peeder pufsfallas Zukatana un Wezzkalifornija.

Semme tāpat baggata ar produkthem ir stahduwalsts, tā arri ar dahrgatahm produkthem ir mineraluwalsts.

B. Widdus=Amerika.

Widdus=Amerikā irr schahs semmes: Widdus=Amerikas brihwalsts, kehniſchſiba Moſkwizija, brihwalsts Panama, Waktarindija jeb tahs fallas, kas Meſſikas juhraſlihtumā.

I. Widdus=Amerikas brihwalsts.

Scho irr peežas, prohti: Gwatemala, Sankt=Salwadora, Hondurafa, Nikaragua un Koſtarika.

Leelumš. 6,720 □juhdses ar tahdeem 2½ milj. eedf.

Produktes. Dahrgatee mineraki un ſkaiſtakee tropu ſtahdi.

Taggad teef zaur Nikaraguū tahds kanals rakts, kas Leelojuhru ar Atlantazjuhru ſaweenohs.

II. Kehniſchſiba Moſkwizija un brihwalsts Panama.

Abbas semmes ſtahw uſ Panamas= jeb Darijas=semmes=ſchauruma, kas Seemeta=Ameriku ar Deenwidda=Ameriku ſaweenō. Schē irr dauſ wulkanu, zaur to arri aiſweenam leelas ſemmesrihzeſchanas atgaddahs.

Produktes. Selts, ſudrabs un indigo (ſillumsahles). Panamas indigo irr par wiſſu paſauli iſlawehſts un taſ wiſſlabbakais.

III. Waktarindija.

Agrat wiſſu Ameriku ar ſchahdu wahrdu noſauza, tadeht tā toreij dohmaja, preeſch tahdas baggatas semmes tā Amerikas, Indija taſ labbakais wahrds eſſoht, kaſehz arri taggad wehl winnas wezzwezzohs eedſihwotajus par Indijaneefcheem ſauz. Bet nu ar ſcho wahrdu tiſſai tahs fallas ſaproht, kas Meſſikas juhraſlihtumā un Atlantazjuhra pee Amerikas atrohdaſs. Schahs fallas eedalla trijās daktās:

1) Leelahs Antillas:

a) Kuba, fur pilſehta Hawanna (Spaneeſchu).

b) Jamaika (Anglu).

c) Haiiti jeb Sankt= Domingo (arri Hiſpanijola). Maſakais ſemmesgabbals pret waktareem irr Negeefchurepublika Haiiti ar wirſpilſehtu Portoprenks; leelatais ſemmesgabbals pret rihteem irr republika Domingo, fur pilſehta Sankt= Domingo (Spaneeſchu).

d) Portoriko (Spaneeſchu).

2) Maſahs Antillas. No ſchahm peederr:

a) Angteem: Gorda, Tortola, Anegada, Anguila, Barbuda, Kitts, Newis, Monjerrata, Antigua,

Santa-Luzija, Dominiko, Sanft-Winzenta, Barbadosa, Grenada, Tabago un Trinidada.

b) Leijassemehm: Sanft-Gistata, Sanft-Martina, Saba un Kiraffao.

c) Franzoscheem: Swadelupa, Martinika.

d) Spaneescheem: Passaschu- un Tschustufallas.

e) Dahneem: Sanft-Tomasa, Sanft-Kroa, Sanft-Schanga.

f) Sweedreem: Sanft-Vartelemi.

3) Bahama= jeb Lufajufallas, stary kurrachm Gwanahana jeb Sanft-Salvadora eewehrojama, pee kurras Kolumbus pa wiffu preefschu peebrauza. Winnas peederr Angteem.

C. Deenwidda=Amerikâ

irr schahs semmes: brihwalsts Kolumbija, brihww. Peru, brihww. Boliwija, brihww. Tschile, brihww. Paragwaja, faweenotas walstis pee Laplatastraumes, Patagonija, brihww. Urugwaja, keiseriba Brasilija, Gujana un fallas. Bes schahm semmehm tē arri atrohдахs leeli semmesgabbali, kas no brihweem Indijaneescheem teef apdšhwoti, to kahds miljons wehl effoht atlizzees.

I. Brihwalsts Kolumbija.

Schi walsts, kas agrat Spaneescheem peederreja, fastahw no 1821ma gadda ij trim republikahm, kurras ikktra par fewi walda. Schahs republikas irr: Saungranada, Wenezuela un Ekwadora.

Leelums. 59,000 □juhdses ar 5 milj. eeds.

Tē eet Kordilleru= jeb Andukalni zauri.

Leelatahs uppes irr: Drinokoupe, Amazonas= jeb Marakonastraume un Magdaleenasuppe. — Esars Marakaïbo.

Eewehrojamahs pilfehtas seemetapuffē irr: Karakafa, Kartagena, Portebello. Semmes widdū irr Bogota, Kwito.

Wiffas trijās dabbaswalstis tē wiffabbatahs produktes irr.

II. Brihwalsts Peru.

Ir schi agrat peederreja Spaneescheem, bet 1833schâ gaddâ no scheem attritta un fewi par brihwalsti eetaifjahs.

Leelums. 23,941 □juhdses ar 2½ milj. eeds.

Uhdeni. Esars Titikaka. Uppes: Marakona, Uta= jala, Suallaja un Sawara. Pehdigahs trihs uppes eeteff Marakonâ.

Pilsehtas. Lima, Kusko, Arika, Arekipa un Tarma.

Produktes. Seltz, sudrabs, zukturs, kochwilla, kinas-misa, indigo un kartuffeti, ko tehwischa të irr. Mas buhwalkas.

III. Brihwalsts Boliwija jeb Augschperu peederreja agraf pee Paragwajas, bet bij no Spaneescheem Laplatai par wizekhnischkibu atdohta, un tad 1825tâ gaddâ no schahs atritta.

Leelums. 24,015 □juhdses ar $1\frac{3}{4}$ milj. eeds.

Uppes. Madeira, Swaporeja un Pilkomajo.

Leelakhs pilsehtas: Potosi, Tschukisaka, Lapassa.

Produktes. Ihpaschi dauds metakku.

IV. Brihwalsts Tschile

irr garra, schaura semme, kas Amerikas wakarapuffe atrohдахs, un lai arri pilna ar wilkaneem, tad tomehr ar wesseligu klimatu.

Leelums. 11,684 □juhdses ar $1\frac{1}{2}$ milj. eeds.

Gewehrojamahs pilsehtas irr: San-Jago-de-Tschile, Walparaïso, Konzepziona un Waldiwija.

Produktes. Zukturs, kochwilla un dauds metakku.

V. Brihwalsts Paragwaja

bij agraf sem Spanijas szeptera, bet 1811tâ gaddâ no scha atfazziyahs un 1813tâ gadda par republiku eetaisjahs.

Leelums. 4,132 □juhdses ar 800,000 eeds.

Uppes. Paragwaja stahw stary diwahm uppehm, furras irr: Parana un Paragwaja.

Wirspilsehta irr Afsunkziona.

Produktes. Dauds lohpu, daschadhu stahdu, bet ne-tahdu metakku.

VI. Saweenotas walstis pee Laplatastraumes jeb republikas Argentina un Buënos-Aires, kas 41,165 □juhdses leelas un ar $1\frac{1}{2}$ milj. zilwekeem apdsihwotas irr, istaisa weenu brihwalsti.

Wirspilsehta irr Buënos-Aires pee Laplatastraumes, un beedribaspilsehta irr Parana.

Produktes. Seltz un sudrabs tös kalnds pret wakareem, dauds un daschadu lohpu, un wissadas produktes, kas Amerikas remdenäs zonës isdohдахs.

VII. Patagonija jeb Magellanija.

Schi semme irr 20,000 □juhdses leela, bet bes kahdahm eeriktetahm walstim un pilsehtahm, un lihdsinajahs pa leelakai

dakkai puustafchai. — Schahs semmes eedfihwotaji irr wiffleelatee zilweki pafaulé.

VIII. Brihwwalsts Urugwaja.

Leelums. 5000 □juhdses ar 218,000 eeds.

Tè teff uppe Urugwaja.

Wirspilfehtha irr Montewideo pee Laplatastraumes.

Produktes. Sirgi un wehrfcht.

IX. Keiseriba Brasilija

eenemm puß Deenwidda-Amerikas un stahw schahs rihtapuffé. Semme irr pa leelakai dakkai karstâ zonê un ar dauds kalneem pilna.

Leelums. 147,000 □juhdses ar 8 milj. eeds.

Leelatee kalni irr: Sjerra-de-Tabatinga, Sjerra-Kapada un Sjerra-de-Parima, kas tomehr par 6000 pehdahm augstaki naw.

Uppes. Tè teff leela Marañona= jeb Amazonas=straume, Para, Rio-Franzesko, Paragwaja un Parana.

Pilfehthas. Wirspilfehtha Rio=Dschaneiro, Fernambuko, Olinda, Bahija jeb Sankt-Salwadora, Bizará, Miranda, Kuritiba.

Produktes. Brasilija irr ar wiffahm Ciropas labbibas-sortahm un tropustahdeem baggata, un audse daschdaschadus un tohs labbatohs lohpus; kalnds atrohдахs kochti dauds dahrgo un lehto metalku, dahrgu afminu un ihpafchi papilnam dimantu.

X. Gujana

irr kochti labba semme uu ar dauds karsto zonu produkthm baggata. Kahds gabbals no schahs semmes peederr Franzo-scheem, kur pilfehtha Kajenna.

Bes tam té arri zitteem Ciropescheem kolonijas irr, ka p. pr. Surinama ar pilfehthu Paramaribo, kas Hollandescheem peederr; kolonijas Berbisa, Gfsekebo un Demerera, Angkeem peederrigas. Leelata pilfehtha schajás kolonijas irr Sta-bröeka (Angfu).

XI. Sallas.

Uggunssemme (kas zaur Magelanazekku no Deenwidda-Amerikas schkirta), Hoornarags, Falklandasfallas, Seditfchasesemme, Neisidfchottlanda, Orlowafallas un Sidgeorgija — wiffas fallas, kas Amerikai pret deenwiddeem atrohдахs, flitti apstrahdatas un mas apdfihwotas irr.

§ 43. Australija jeb Polinesija

fastahw is leela pulka fallahm. Scho leelums irr 160,000 □juhdses, kas no kahdeem 4 milj. zilwekeem teef apdsihwotas.

- 1) Leelata no wiffahm fallahm, Jaunhollandā (140,000 □juhdses leela), irr zaur Torresajettu seemetapuffē no Jaunginejas, un deenwiddapuffē zaur Bassajettu no Wan=Djemenasemmes schkirta. Seemetapuffē ee-eet eefsch semmes Karpentarijas juhbraslihtums, furrām Arnhemā un Jorkasraggi par rohbescheem.

Us rihtapuffes listes irr Anglijas wezzaka kolonija Nei-sidweelša. Schahs kolonijas pilsehtinas irr: Sidneja, Batursta (furrāi tuwumā dauds weetas, tur seltu isroht), Paramatta un Windsorā; pret deenwiddeem Melburnā. No 1852tra gadda Angli fawus kaundarrus us Waktara-Australiju aissuhta; agraf tohs suhtija us Rihta-Australiju.

Peē Australijas kontinenta wehl peederr:

- 2) fallā Wan=Djemenasemme, tur Angkeem weena kolonija;
- 3) fallās, kas Australijas tuwumā: Jaungineja, Jaunbritannija, Salamanafallās, jaunahs Hebridās, Jaunkaledonija, Jaunseelanda;
- 4) fallās, kas Australijai attastaf: Marjanu=(Ladronu=), Behru=, Mulgrehwa=, Karolinu, Fidschi=, Kuggeneeku=, Draudsibas=, Beedribas=, Semmahs=, Markeesufallas, u. t. pr.;
- 5) zittas pa weenai stahwofchas fallās un falluwirtschni. Starp pehdigeem irr eewehrojamas Senuitschafallas (Dwaīhi).

Dhtrais gabals.

Giropas walstis.

§ 44. I. Kreewusemme.

Keiseriba Kreewusemme fastahw is trim dastahm. Schahs irr:

- a) Giropas Kreewusemme, 97,235 □juhdses leela;
- b) Asijas Kreewusemme, 270,540 □juhdses leela;
- c) Amerikas Kreewusemme, 24,298 □juhdses leela.

Wiiffā Kreewusemmē dsihwo 68,932,000 zilweki.

A. Euroopa Kreewusemme fastahw is 9 prowintzehm. Schahs irr:

1) Leela Kreewusemme, 41,529 □juhdses leela ar 30 milj. eedfihwotajeem. Tè irr schahs gubernas: Moskawa, Iwera, Jaroslawa, Kostroma, Wladimira, Kursta, Orla, Smolenskta, Pleškawa, Nowgoroda, Aloneja, Arkangela, Wologda, Nischegoroda, Mesana, Tambowa, Kaluga, Tula, Woronescha.

2) Maja Kreewusemme jeb Ukraina, 3,798 □juhdses leela ar 6,818,000 eedfihwotajeem. Gubernas: Kartowa, Kijewa, Poltawa, Tschernigowa.

3) Deenwidda Kreewusemme, 8,068 □juhdses leela ar 4,830,000 eedfihwotajeem. Gubernas: Bessarabija, Kersona, Laurida, Jekaterinoflawa, Donas-Kasaku-semme, Tschernomorija.

4) Nihhta Kreewusemme, 27,686 □juhdses leela ar 14,502,000 eedfihwotajeem. Gubernas: Kasana, Pensa, Perma, Wjatta, Simbirskta, Samara, Saratowa, Drenburga, Astrakana, Stauropola.

5) Wakkara Kreewusemme, 7,589 □juhdses leela ar 8,668,000 eedfihwotajeem. Gubernas: Grodna, Rowna, Wilna, Podolija, Wolinija, Minsta, Mogikewa, Witebska.

6) Baltija, 2,510 □juhdses leela ar 2,836,000 eedfihwotajeem. Gubernas: Kurssemme, Widssemme, Jggauusemme, Peterburga.

7) Kaukasija, 5,690 □juhdses leela ar 4,078,000 eedfihwotajeem. Gubernas: Erwana, Abkassija, Derbenta, Kalnaja, Kaspijs peekaste, Mingrelija, Schemata, Grussija ar Tiflisu.

8) Pohkusemme, 2,331 □juhdses leela ar 4,852,000 eedfihwotajeem. Gubernas: Augustowa, Plozka, Warschawa, Radoma, Lublina.

9) Finnausemme, 6,884 □juhdses leela ar 1,670,000 eedfihwotajeem. Gubernas: Nulanda, Albo-Bjerneborga, Lawastigusa, Wiborga, Sankt-Mikkela, Kuopijo, Wasa, Uleo.

B. Ajjas Kreewusemme. Tè irr schahs gubernas: Amurija 9,800 □juhdses leela, Kirgischu steppes 20,619 □j. l. ar 800,000 eedf., Irkuzka 12,787 □j. l. ar 310,000 eedf., Jakuzka 83,710 □j. l. ar 223,000 eedf., Jeniseiska 45,708 □j. l. ar 303,000 eedf., Semipalatinsta 8,124 □j. l. ar 210,000 eedf., Tobolska 27,027 □j. l. ar 1,020,000 eedf., Tomska 15,714 □j. l. ar 700,000 eedf., Nisbaikalija 10,905 □j. l. ar 353,000 eedf.

C. Amerikas Kreewusemme naw nekahdâs gubernas eedallita.

Pee Kreewusemmes peederr schahs fallas: Mandafallas, falla Dago, Sahmußalla, Waigazufallas, Nowaja semta, Spizzeßkalnu falluwirkfnis, Jaunßbirija, Meitufallas, Kuriku-fallas, falla Sachalina.

§ 45. II. Pruhßchusemme.

Kechnischkiba Pruhßchusemmē irr 8 prowintzes, kas 5104 □ juhdses isness un no 18 milj. zilwekeem apdsihwotas teef; no Pruhßchusemmes peederr pee Wahzas beedribas 3389 □ juhdses.

1) Kechnischkiba Pruhßchusemme, 1178 □ j. l. ar 2³/₄ milj. eeds., fastahw ij 4 waldischanasbezirkahm, kurras irr:

- a) Gumbinna, fur pilsehtas Gumbinna, Insterburga, Tilsa, Goldappa.
- b) Kenijsberga, fur Memela, Pillaawa, Kenijsberga*, Wehlawa, Gilawa.
- c) Danziga, fur Danziga, Weiffelminda, Dirshawa.
- d) Marijenwerdera, fur Marijenwerdera, Graudenza, Torna, Kulna.

2) Marka Brandenburga, 734 □ j. l. ar 2¹/₃ milj. eeds., fatriht diwās waldischanasbezirkās. Schahs irr:

- a) Potsdama, fur Berlina*, Potsdama, Brandenburga, Ratenowa, Spandawa.
- b) Frankfurta, fur Frankfurta, Ristrina.

3) Prowinza Pommeranija, 576 □ j. l. ar 1¹/₃ milj. eeds. Schē irr 3 waldischanasbezirkās:

- a) Stettina, fur Stettina, Stargarda.
- b) Reslina, fur Reslina, Kolberga.
- c) Stralsunda, fur Stralsunda, Greifswalda*. Pee Stralsundas peederr falla Rigena, fur Bergena.

4) Prowinza Schlesija, 741 □ j. l. ar 3¹/₄ milj. eeds. Winnu eedalla 3 waldischanasbezirkās:

- a) Breslawa, fur Breslawa*, Schweidnizza, Silberberga, Glazza.
- b) Liegnizza, fur Liegnizza, Bunzlawa, Leelglogawa.
- c) Dppela, fur Dppela, Kosela, Gleiwizza, Neifa.

5) Prowinza Sakkija, 460 □ j. l. ar 2 milj. eeds. Pee schahs peederr 3 waldischanasbezirkās:

- a) Magdeburga, fur Magdeburga, Salzwedela, Halberstatta, Kwedlinburga.
- b) Merseburga, fur Merseburga, Halle*, Naumburga, Gislebena, Wittenberga, Torgawa, Weifenselfa.
- c) Erfurta, fur Erfurta, Mihlhausa.

6) Prowinza Westfala, 367 □ j. l. ar 1½ milj. eedf.
 Tè irr 4 waldifchanasbezirkas:

- a) Mindena, fur Mindena, Bielefelda, Paderborna.
- b) Minstera, fur Minstera.
- c) Arnsberga, fur Arnsberga, Sferlohna.

7) Reinas prowinza. 487 □ j. l. ar 3 milj. eedf.
 Winna fastahw is herzogibahm Silicha, Klewas, Bergas
 un is leelherzogibas Leijasreinas, un fatriht 5 waldifchanas=
 bezirkas, no turrahm abbas pirmahs pee Silicha=
 Klewa-Bergas, un trihs pehdigahs pee Leijasreinas peederr.

- a) Waldifchanasbezirka Disseldorfa, fur Disseldorfa,
 Klewa, Emmericha, Duisburga, Elberfelda.
- b) Kelna, fur Kelna, Bonna*.
- c) Achena, fur Achena, Silicha.
- d) Koblenza, fur Koblenza, Andernacha.
- e) Trijera, fur Trijera.

8) Leelherzogiba Posen, 536 □ j. l. ar 1½ milj.
 eedf. Schi fastahw is 2 waldifchanasbezirkahm:

- a) Bromberga, fur Bromberga, Gnesa.
- b) Posen, fur Posen, Lissa, Fraustatta.

Bes tam wehl peederr pee Prubfchufemmes firstibas
 Hohenzollern-Hechinga un Sigmaringa, 22 □ juhdses
 leelas ar 65,000 eedf.

§ 46. III. Austrija.

Tas Austrijas semmesgabbals, kas pee Wahzas beedribas
 peederr, isnefs 3598 □ juhdses.

Pee keiseribas Austrijas peederr:

- 1) Erzherzogiba Austrija ar Salzburgu, fur pilz=
 fehtas: Wina*, Salzburga, Linza, Ennsa, Halleina,
 Braunawa, Kremsa, Stejera.
- 2) Herzogiba Stejermarka, fur Grezza*.
- 3) Kehnischkiba Illirija (herzogibas Kerntna un
 Kraina), fur Laibacha, Idrija, Klagenfurta, Willacha,
 Trijesta, Gerza.
- 4) Par firstibu uszelta grafhiba Tirola, fur Inspruffa*,
 Halla, Bozena, Briffena, Trijenta, Bregenza.
- 5) Kehnischkiba Bemija, fur Praga*, Kenjgrezza,
 Kollina, Labora, Budweisfa, Pilsna, Berauna, Karls=
 bada, Joachimstahla, Egera, Tschaslawa.
- 6) Markgrafhiba Mehrija, fur Brinna, Musterlizza,
 Znaima, Olmizza*, Sglawa.

- 7) Austrijas Šlesija, tur Troppawa, Fegerndorfa, Teschena.
- 8) Kehnischkiba Galizija ar Bukowinu un lihdsšinnigo republiku Krakawu. § 38. VII.
- 9) Kehnischkiba Ungarija. § 38. VI.
- 10) Keelfirstiba Sibbenbirga. § 38. VI.
- 11) Kehnischkiba Slawonija, tur Effeka, Karlowizza, Semlina, Peterwardeina.
- 12) Kehnischkiba Kroazija, tur Agrama, Fjuma.
- 13) Kehnischkiba Dalmazija, tur Zara, Spalatro, Ragusa, Kataro.
- 14) Militerarohbeschs, tur Temeswara.
- 15) Venezijas kehnischkiba, tur Mantua, Wenediga, Padua*, Wittschenza, Verona.

§ 47. IV. Kehnischkiba Saffija.

Schi fatriht tšetrās kreisās:

- 1) Dresdenas kreisa, tur Dresda, Meisa, Pirna, Keništeina, Schandawa, Freiberga.
- 2) Leipzigas kreisa, tur Leipziga*, Grimma, Wurzena.
- 3) Zwickawas kreisa, tur Zwickawa, Tšhopawa, Anna=berga, Glauchawa, Plawa, Schneeberga.
- 4) Bauzenas kreisa, tur Bauza, Lebawa, Bittawa, Herrnhuta.

§ 48.

V. Saffijas firstibas ir taggad tšetrās daktās eedallitas, turraš tā nosauz:

- 1) Leelherzogiba Saffijas=Weimara, tur Weimara, Jena*, Ilmenawa, Neistatta pee Drlas, Eisenacha.
- 2) Herzogiba Saffijas=Koburgas=Gohta, tur Koburga, Gohta.
- 3) Herzogiba Saffijas=Altenburga, tur Altenburga.
- 4) Herzogiba Saffijas=Meiningas=Gildburg=hausfa, tur Meininga, Salselda, Gildburghausa, Sonnenberga.

VI. Firstibas jauna un wezza Reifa, tur Greiza, Schleiza, Lobensteina, Gera, Ebersdorfa.

VII. Schwarzburgas firstibas (fastahwedamas is Schwarzburgas=Sondershausas un Schwarzburgas=Rudolstatas), tur Sondershausfa, Rudolstatta, Arnstatta, Frankenhausfa.

VIII. Firstiba Anhaltfa, fastahwedama is trim herzogibahm:

- 1) Anhaltfa=Deffawa, tur Deffawa, Wirlizza, Zerbsta.

2) Anhalts = Ketena, fur Ketena.

3) Anhalts = Bernburga, fur Bernburga, Ballensteta, Harzgeroda, Gernroda.

IX. Herzogiba Braunschweiga, fur Braunschweiga, Wolfenbittela, Helmsteta, Gandersheima, Blankenburga.

X. Meklenburgas Leelherzogibas. Scho irr diwas:

1) Meklenburgas = Strelizza, fur Jaunstrelizza, Wezzstrelizza, Jaunbrandenburga, Frihlanda.

2) Meklenburgas = Schwerina, fur Schwerina, Rostoffa*, Wismara.

XI. Brihwas pilsehtas: Hamburga, Libekka, Brema, Frankfurta p. M.

XII. Leelherzogiba Oldenburga, ar firstibahm Libekku un Birkenfeldu, fur Oldenburga, Delmenhorsta, Citina, Birkenfelda, Warela.

XIII. Herzogiba Holsteina (peederreja lihds schim pee Danijas), fur Lauenburga, Razeburga, Altona, Glistatta, Rendsburga, Kihla*.

XIV. Kehnischtiba Hannovera, fur Harburga, Lineburga, Stada, Minda, Hamela, Werda, Zelle, Gettinga*, Hannovera, Hildesheima, Goslara, Klausstahla, Gimbetka, Emda, Dfnabricka.

XV. Firstiba Lippe = Detmolda, fur Detmolda, Lemgo.

XVI. Firstiba Lippe = Schaumburga, fur Bitteburga.

XVII. Firstiba Waldecka, fur Korbacha, Arolsa, Pirmonga.

XVIII. Kurfirstiba Hessa, fur Kaffela, Marburga*, Hanawa, Schmalkalda, Rintela, Fulda, Eschwega, Hersfelda.

XIX. Leelherzogiba Hessa un pee Meinas, fur Darmstatta, Mainz, Wormsa, Gisa*, Offenbacha, Binga.

XX. Landgrahfiba Hessa = Homburga, fur Homburga, Meisenheima.

XXI. Herzogiba Nassawa, fur Wiesbada, Bibericha, Nassawa, Idsteina, Weilburga, Hechsta, Emfa, Seltera.

XXII. Leelherzogiba Bada. Schi sakriht Augschas = Widdus, Leijasreinas = un Esarakreisä, fur Karlsruha, Kastatta, Manheima, Heidelberg*, Bada, Konstanza, Donaweschinga, Freiburga*, Kehla, Bruchjala, Forzheima, Lahra, Breisacha.

XXIII. Firstiba Lichtensteina, fur meestinsch Waduza.

§ 49.

XXIV. Kehnischkiba Wirtemberga. Schi irr tscheträs freisās eedallita.

- 1) Nekaraskreisa, fur Stuttgarta, Ludwigsburga, Gf-linga, Heilbronna, Weinsberga.
- 2) Melnmeschakreisa, fur Reitlinga, Tübinga*, Rot-tenburga, Rottweila, Sulza, Kalwa.
- 3) Faktaskreisa, fur Ellwanga, Mergentheima.
- 4) Donawaskreisa, fur Ulma, Biberacha, Ravensberga.

§ 50.

XXV. Kehnischkiba Bawarija. Schi irr astonäs freisās eedallita.

- 1) Isaraskreisa (Augschas-Bawarija), fur Mincha*, Freisinga, Landshuta.
- 2) Leijas=Donawaskreisa (Leijas-Bawarija), fur Passawa, Straubinga.
- 3) Regenaskreisa (Augschas-Falza un Regensburga), fur Regensburga, Amberga, Ingolstatta.
- 4) Augschas=Donawaskreisa (Schwaba un Neizburga), fur Augsburga, Eichstetta, Rempta, Lindawa.
- 5) Rezataaskreisa (Widdus=Franka), fur Anspacha, Nirnberga, Erlanga*, Firta, Nerdlinga.
- 6) Augschas=Mainaskreisa (Augschas=Franka), fur Baireita, Bamberga.
- 7) Leijas=Mainaskreisa (Leijas=Franka), fur Wirz- burga*, Schweinfurta, Afchaffenburga.
- 8) Reinaskreisa (Reinas-Falza), fur Spejera, Zwei- brikka, Kaiserslautera, Landawa.

§ 51. XXVI. Sweedrusemme.

Pee Sweedrusemmes peederr:

1) Kehnischkiba Sweedrusemme (§ 37. III.). Schi fakriht trijās dattās:

- a) Patte Sweedrusemme, fur Stokholma, Upsala*, Dannemora (dselbs kalnrattuwes), Sala (fudraba kalnrattuwes), Faluna (tappara kalnrattuwes).
- b) Gotlanda, fur Linkepinga, Norkepinga, Jentepinga, Kalmara, Gohntenburga, Malmeja, Lunda*, Iftatta, Landskrona, Karlskrona, Gesle. — Pee Gotlandas peederr fallas Gohthlanda un Glanda.
- c) Norlanda ar Lapplandu, fur Umeja, Luleja.

2) Kechnischkiba Norwegija. Schi irr peežās dattās eedallita:

- a) Kristijanija, fur wirsp. Kristijanija*, Friedrichshalla, Friedrichshatta, Konsberga.
- b) Kristijansanda, fur Kristijansanda, Stawangera.
- c) Bergena, fur Bergena.
- d) Drontheima, fur Drontheima, Nerasa (kappara kalnrattuves).
- e) Tromseja. Norwegijas seemela gabbalu fauz par Finnmarku jeb par Norwegijas Laplandu.

3) Salla Bartelemi Waffarindijā.

§ 52. XXVII. Danija.

Pee kechnischkibas Danijas peeder:

1) Danija. Schi fastahw is daudsahm fallahm, kurras tā nofauz: Seelanda (fur pilsehtas: Kopenhaga*, Helsingera, Kronenburga), Fihna (fur Ddenseja), Lalanda, Falstera, Langelanda, Meja un pušsfalla Zitlanda, fur Alborga, Wiborga, Arhusa, Friederizija.

2) Salla Sflanda, fur wulfani Hekla un Krabla. Pilsehtas: Reikjavika, Skalholta.

3) Fareeras.

4) Mikobarufallas; daschas kolonijas Ginejā; fallas Sankt-Tomasa, Sankt-Kroa un Sankt-Schanga Amerikā, un daschas kolonijas Greenlandas waffarapuffē.

Lihds schim arri peederreja pee Danijas:

Herzogibas Schleswiga, Holsteina (35tā lap. puffē un XIII.) un Lauenburga, fur Razeburga, Lauenburga.

§ 53.

XXVIII. Kechnischkiba Hollanda. (Skattees § 38. II.)
Pee schahs peeder:

1) Leelherzogiba Luffemburga un herzogiba Limburga, fur Luffemburga, Maastrichta.

2) Mijā: wissa Jawa, Molukufallas, leelatais gabbals no Sumatras, kahdi gabbali no Borneo un Zelebefas; Afrikā: kolonijas Ginejā; Amerikā: Waffarindijas fallas Sankt-Eistaka, Sankt-Martina, Saba, Kirassao, un us Deenwidda-Amerikas kontinenta kolonija Surinama ar pilsehtu Paramaribo.

XXIX. Kechnischkiba Belgija. (St. § 38. III.)

§ 54.

XXX. Schweiz. Schi republika fastahw taggad is 22 kantonehm, kurras tà nosauz: Schaffhausa, Ziricha, Turgawa, Argawa, Basela, Soloturna, Luzerna, Zuga, Schwiza, Sankt-Galla, Appenzella, Glarusa, Uri, Untervalda, Berna, Freiburga, Wahta, Tessina, Graubinta, Wallisa, Genja, Neischatela.

§ 55. Italiya. (St. § 39. III.)

Peo Italiyas peederr:

XXXI. Kehnischkiba Sardinija, pee kurras peederr:

- a) Salla Sardinija, tur Katara. Saffara.
- b) Herzogiba Pihmonga, tur Turina, Alessandrija.
- c) Lombardeja, tur Mailanda, Brestschija, Bergamo, Kremona, Lodi, Pawija, Komo.
- d) Herzogiba Genua, tur Genua.
- e) Herzogiba Montferrata, tur Kasala.

XXXII. Venezijas kehnischkiba. (St. § 46. XV.)

XXXIII. Herzogiba Parma, tur Parma, Piatfchenza, Guastalla.

XXXIV. Herzogiba Modena, tur Modena, Redschiyo, un pils Ranoffa.

XXXV. Herzogiba Luffa, tur Luffa.

XXXVI. Firstiba Monako ar pilsehtu tahdâ paschâ wahrâ, peederr Franzijai.

XXXVII. Leelherzogiba Toskana, tur Florenza, Pisa, Livorno, ta falla Elba ar Porto-Ferrajo.

XXXVIII. Basnizaswalsts, kurrat wirsgalwa pahwests. Te irr schahs pilsehtas: Roma, Welletri, Tiwoli, Tschiwita-Westija, Spoleto, Peruschija, Ankona, Ravenna, Bolona, Ferrara. — Pee basnizaswalsts wehl peederr firstiba Pontekorwo un herzogiba Benewento, abbas Neapelê.

XXXIX. Republika San-Marino, tur San-Marino.

XL. Kehnischkiba abbu Siziliju.

- a) Kehnischkiba Neapela, tur Neapela, Terre-del-Grefo, Nola, Kapua, Salerno, Manfredonija, Taranta, Redschiyo.
- b) Sizilija, tur Palermo, Messina, Girgenti, Katanija, Siragosa.
- c) Liparufallas.

§ 56.

XLI. Turzija. Pēe wiinnas peederr:

- 1) Eiropas Turzija, tur schahs prowinzas: Romanija, Bulgarija, Mazedonija, Albanija, Tefsalija jeb Janija, Serwija, Bosnija, Wallacheja un Moldawa. Pēe Eiropas Turzijas peederr arri leela pulka fallu, tā p. pr. Kandija.
- 2) Asijas Turzija. Tē irr schahs prowinzas: Natolija, Sirija ar Palestinu, Mesopotamija jeb Al-Dschesira, Turkomannija jeb Armenija, Georgija, Frat-Arabi jeb Affirija ar Babilonu un Kaldeju, tahs fallas Ziperā, Rodusa, u. t. pr.
- 3) Arabija, nepilnigi.
- 4) Egipte, nepilnigi.
- 5) Berbereja, nepilnigi.

XLII. Kehnischkiba Greezija, tur tahs prowinzas: Attika un Beozija, Lokrisa un Fozisa, Etolija un Akarnanija, Argolisā un Korinta, Lakonija, Messenija, Arkadija, Achaja un Elisā, Eibeja un Ionijasfallas: Korfu, Patso, Santa-Maura, Refalonija, Itaka, Zante, Zerigo, u. t. pr.

§ 57.

XLIII. Leelbritannija. Pēe schahs peederr:

- 1) Anglija ar Weelfu. § 38. VIII.
- 2) Schottlanda. § 38. VIII.
- 3) Irlanda. § 38. VIII.
- 4) Kreposts Gibraltara Spanijā, fallas Malta un Helgolanda.
- 5) Asijā: leels gabbals no Nihhindijas, Madrasa, Trankebara, fallas Beilona un tahs gabbals no Sumatras, Borneo, u. t. pr. 60,000 □ juhdses.
- 6) Afrikā: dauds kolonijas Senegambijā un Ginejā, Kapsemme, fallas Zyl-de-Franks, Santh-Helena, Sefshellas, Fernando-Po un Aszensijona. 6,000 □ juhdses.
- 7) Amerikā: semmes pēe Bessina un Hudsonabajas, Kanada, fallas Jaunfundlanda, Jamaika; leelaka dalka no masahm Antillahm, Bahamasfallas; dauds koloniju Metfikā un Deenwidda-Amerikā. 200,000 □ juhdses.
- 8) Australijā: kolonijas Jaunhollandā, Norfolkā un Wan-Djemenasemme, u. t. pr. 20,000 □ juhdses.

§ 58.

XLIV. Franzija. Pee schahs walsts peederr:

- 1) Keiseriba Franzija. § 38. IV.
- 2) Salla Korsika, tur Ajjattschijo, Bonifazijo, Bastija.
- 3) Afrikâ: Alscheriya, daschas kolonijas Senegambijâ un Ginejâ, ta falla Burbona (taggad Ihl-de-Kenijona nosaukta).
- 4) Asijâ: Nihindijâ tahs pilsehtas Pondišcheri un Iščandernagora.
- 5) Amerikâ: Peterasallina, daschas fallas Metškas jubraslihtumâ un tahds gabbals no Gujanas, tur Kajenna.
- 6) Australijâ: Markeesufallas.

§ 59.

XLV. Spanija. Pee schahs peederr:

- 1) Giropâ: Tehniščkiba Spanija, Valeäru un Pitjuhsufallas. § 39. II.
- 2) Afrikâ: Kanarusallas un daschas kolonijas Ginejâ un Berberejâ.
- 3) Asijâ: Filippinusallas.
- 4) Amerikâ: fallas Kuba, Porto-Riko un dauds jittas.
- 5) Australijâ: Marijanu-falluwirkfnis.

§ 60.

XLVI. Portugala. Pee schahs peederr:

- 1) Giropâ: Tehniščkiba Portugala. § 39. I.
- 2) Asijâ: pilsehtas Diu un Goa Nihindijâ, Makao Kihnâ un tahds gabbals no fallas Timoras.
- 3) Afrikâ: falla Santt-Tomasa, falla-ragga-fallas, fallas Madeira un Porto-santo, Azorusallas un dauds kolonijas Banguëbarâ, Mofambitâ, Senegambijâ un Ginejâ.

Drīftetajam mīšfejes:

5. lap. p.	18. r. no l.	tur stabw:	wissuslaidrotas,	tur jalassa:	wissusstai- drotalafs.
6.	" 8. r. no a.	"	Afija,	Turzija,	tur jal.: Afijas Turzija.
11.	" 16. r. no l.	"	Nikobaias,	tur jal.:	Nikobaras.
11.	" 14. r. no l.	"	x.,	tur jal.:	rc. (das et caetera-Zeichen).
12.	" 1. r. no a.	"	Ihlde-Franks,	tur jal.:	Ihl-de-Franks.
12.	" 8. r. no a.	"	Wauragufallas,	tur jal.:	Wannagufallas.
12.	" 15. r. no a.	"	Bernudas,	tur jal.:	Bermudas.
12.	" 18. r. no a.	"	Haiti,	tur jal.:	Haiti.
14.	" 11. r. no l.	"	= zelli,	tur jal.:	zelli.
15.	" 3. r. no l.	"	raggas,	tur jal.:	raggi.
17.	" 6. r. no a.	"	Juhrasalpe,	tur jal.:	Juhrasalpi.
20.	" 10. r. no l.	"	Schatel-Arab,	tur jal.:	Schat-el-Arab.
24.	" 8. r. no l.	"	šahhdos,	tur jal.:	šahjds.
28.	" 18. r. no l.	"	mufti,	tur jal.:	mufti.
32.	" 3. r. no l.	"	Sandowirza,	tur jal.:	Sandomirza.
34.	" 12. r. no l.	"	Motalaelsa,	tur jal.:	Motalaelsa.
35.	" 4. r. no a.	"	dselsa un fudr.,	tur jal.:	dselsa un kappara.

